

NHH

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Bergen, våren 2011

Pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende

Bør innskuddsgrensen heves?

Ida Meling & Irene Tangerås

Utredning i fordypnings-/spesialområdene: Finansiell økonomi og Økonomisk styring

09.06.2011

Veileder: Postdoktor Astrid Oline Ervik

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Denne utredningen tar for seg mulighetene til pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende i Norge. Selvstendig næringsdrivende har ikke tjenstepensjon gjennom ansettelsesforhold, men har den senere tid fått mulighet til å spare til pensjon gjennom en innskuddspensjonsordning. Sammenlignet med arbeidstakere som har tjenstepensjon i form av en innskuddsordning, gis selvstendig næringsdrivende lavere prosentvise maksgrenser for årlig innskudd til pensjonssparing. Vi undersøker hvilken forskjell det vil utgjøre for oppspart pensjonsbeholdning for selvstendig næringsdrivende dersom de får de samme innskuddsgrensene som gjelder for arbeidstakere. Kan de ulike innskuddsgrensene begrunnes ut fra forskjeller i beskatning eller ulike pensjonssparegrunnlag for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere?

Entreprenørskap i form av selvstendig næringsvirksomhet er viktig for utviklingen av samfunnet og kan bidra til økonomisk vekst. Kan ulike rettigheter når det gjelder pensjonsopptjening påvirke valget mellom å være selvstendig næringsdrivende eller å være arbeidstaker? Utredningen undersøker også hvilke muligheter til pensjonsopptjening selvstendig næringsdrivende i våre naboland, Danmark og Sverige, har.

Forord

Denne utredningen er skrevet våren 2011 og markerer avslutningen på våre mastergrader ved Norges Handelshøyskole.

Våren 2010 fulgte vi begge kurset “Personlig økonomi” hvor vi fikk vårt første møte med det norske pensjonssystemet. Vi ble overrasket over hvor spennende og interessant dette temaet faktisk var. Gjesteforeleser og pensjonsekspert Agnes Bergo sitt engasjement var inspirerende og smittende. Vi ble fasinert over hvor komplisert og lite pedagogisk det norske pensjonssystemet var bygget opp. Vi ønsket derfor å lære mer om pensjonssystemet og samtidig ha en ny innfallsvinkel til temaet i forhold til tidligere undersøkelser. Selvstendig næringsdrivende har hatt en lang vei å gå når det gjelder rett til å opprette tjenstepensjonsordning. I forbindelse med årets pensjonsreform ble det fremmet forslag om å gi selvstendig næringsdrivende samme grenser for pensjonsinnskudd gjennom tjenstepensjonsordning som de som gjelder for arbeidstakere. Forslaget ble imidlertid sett bort fra i denne omgang men skal opp til en ny vurdering senere. I den forbindelse ønsket vi å bidra med en grundig vurdering av dagens pensjonsordning for selvstendig næringsdrivende for å undersøke om det er behov for eventuelle endringer i deres muligheter til pensjonsopptjening.

Arbeidsprosessen har vært variert og spennende, til tider frustrerende og tidkrevende, men veldig lærerik. Å sette seg grundig inn i det norske pensjonssystemet, og ikke minst trygde- og skatteregler, har vært utfordrende, men vi sitter igjen med mye spesifikk kunnskap på disse områdene som vi kommer til å ha stor nytte av senere i livet. Totalt sett har arbeidet vært en positiv modningsprosess og fin avslutning på vår studietid.

Avslutningsvis vil vi rette en stor takk til vår veileder, Astrid Oline Ervik, for gode råd og konstruktiv tilbakemelding gjennom hele arbeidsprosessen.

Bergen, 3. juni 2011

Ida Meling & Irene Tangerås

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	1
Forord.....	2
Tabeller og figurer:.....	7
1 Innledning og oppsummering.....	9
1.1 Innledning.....	9
1.1.1 Bakgrunn.....	10
1.1.2 Motivasjon.....	11
1.1.3 Sentrale funn.....	12
1.2 Oversikt over oppgaven.....	15
2 Informasjon om selvstendig næringsdrivende.....	17
2.1 Definisjon av selvstendig næringsvirksomhet.....	17
2.2 Valg av selskapsform.....	18
2.2.1 Enkeltpersonforetak.....	18
2.2.2 Ansvarlig selskap med solidaransvar og ansvarlig selskap med delt ansvar.....	19
2.2.3 Aksjeselskap.....	19
2.2.4 Valg av selskapsform og muligheter til pensjonsopptjening.....	20
2.2.5 Valg av selskapsform og risiko.....	20
2.2.6 Valg av selskapsform og kostnader.....	21
2.3 Omfang av selvstendig næringsvirksomhet.....	22
2.3.1 Fordeling av selvstendig næringsvirksomhet på bransjer.....	24
2.3.2 Nyetableringer.....	26
2.3.3 Overlevelsesgrad for selvstendig næringsvirksomhet.....	26
3 Entreprenørens rolle i samfunnet.....	30
3.1 Betydningen av entreprenørskap.....	30
3.2 Hva påvirker valget om å etablere egen virksomhet?.....	31
3.2.1 Betydningen av pensjonsopptjening og valget om å være entreprenør.....	32
3.3 Entreprenørskap i Norge.....	34
3.3.1 Nordic Entrepreneurship Monitor.....	34
3.3.2 Studier av entreprenørskap i Norge.....	36
3.4 Sammendrag entreprenørskap.....	37
4 Det norske pensjonssystemet.....	38
4.1Pilar 1 – Alderspensjon fra folketrygden.....	39

4.1.1 Medlemskap i folketrygden - hvem har rett på alderspensjon fra folketrygden?	39
4.1.2 Opptjening av alderspensjon fra den nye folketrygden 2011	40
4.1.3 Uttak av alderspensjon	43
4.1.4 Avtalefestet pensjon (AFP)	44
4.2 Pilar 2 - Tjenestepensjon	45
4.2.1 Tjenestepensjon internasjonalt	46
4.2.2 Tjenestepensjon i Norge	46
4.2.3 Obligatorisk tjenestepensjon (OTP)	47
4.2.4 Ytelsepensjon.....	49
4.2.5 Innskuddspensjon	51
4.2.6 Tjenestepensjon for selvstendig næringsdrivende	55
4.3 Pilar 3 – Individuell pensjonssparing med skattefordel (IPS)	58
5 Skattesystemet	60
5.1 Skatteplikt til Norge	60
5.1.1 Alminnelig inntekt.....	60
5.1.2 Personinntekt	61
5.2 Vilkår for beregning av personinntekt for enkeltpersonforetak	62
5.3 Oppsett for beregning av personinntekt	62
5.3.1 Kapitalkostnader og tap.....	63
5.3.2 Kapitalinntekter og gevinst.....	64
5.3.3 Skjermingsfradraget	64
5.3.4 Lønnsfradrag	64
5.3.5 Fremføring av negativ beregnet personinntekt.....	64
5.4 Beregning av skjermingsgrunnlaget	65
5.4.1 Realkapital.....	65
5.4.2 Finansposter.....	66
5.4.3 Immateriell kapital.....	66
5.4.4 Foretaksgjeld til finansinstitusjoner og gjeld knyttet til mengdegjeldsbrev	66
5.4.5 Leverandørkreditter og forskuddsbetaling fra kunder	67
5.4.6 Verdssettelse av skjermingsgrunnlaget	67
5.5 Tilpasninger til foretaksmodellen.....	67
6 Beregning av pensjonsopptjening.....	69
6.1 Presentasjon av data	69

6.2 Utviklingen i pensjonsgivende inntekt for menn.....	71
6.3 Utviklingen i pensjonsgivende inntekt for kvinner	73
6.4 Sammenligning av pensjonsgivende inntekt mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere	74
6.5 Presentasjon av modell og forutsetninger.....	79
6.5.1 Case-personene.....	80
6.5.2 Delingstall og utbetalingsperiode	80
6.5.3 Lønnsutvikling.....	81
6.5.4 Innskuddspensjon	83
6.5.5 Risikoprofil og avkastning	84
6.6 Beregninger	86
6.6.1 Case 1 – Lavinntektspersoner.....	86
6.6.2 Case 2 – Medianinntektspersoner.....	97
6.6.3 Case 3 – Høyinntektspersoner	107
6.7 Sensitivitetsanalyse	116
6.7.1 Hovedfunn fra sensitivitetsanalysen.....	116
7 Diskusjon av resultatene.....	121
7.1 Økning av innskuddsgrensene eller fjerning av bunnfradraget – hvilket tiltak har størst effekt på pensjonsbeholdningen?	121
7.2 Hvordan påvirkes skatten av pensjonsinnskuddet?	122
7.3 Betydningen av pensjonsgivende inntekt under 7,1 G	123
7.4 Egenskaper ved pensjonsgrunnlaget.....	124
7.5 Verdien av virksomheten som potensiell pensjonskilde.....	124
7.6 Samfunnsmessige hensyn.....	125
7.7 Svakheter med metoden	126
8 Pensjonsoptjening for selvstendig næringsdrivende i Danmark og Sverige	129
8.1 Pensjonssystemet i Danmark.....	129
8.1.1 Lovbasert pensjon.....	129
8.1.2 Arbeidsmarkedspensjon	130
8.1.3 Individuell pensjonssparing.....	130
8.1.4 Selvstendig næringsdrivende.....	131
8.2 Pensjonssystemet i Sverige	133
8.2.1 Den allmenne pensjonen.....	133
8.2.2 Tjenestepensjonen	134

8.2.3 Privat pensjon	135
8.2.4 Selvstendig næringsdrivende.....	135
8.3 Diskusjon.....	137
9 Konklusjon	140
10 Kilder.....	143
Vedlegg	150
Vedlegg 1: Alderspensjon fra den gamle folketrygden - Folketrygdloven kapittel 19	150
Vedlegg 2: Sensitivitetsanalyse.....	154
Vedlegg 3: Skatt Danmark	164

Tabeller og figurer:

Tabell 2.1 Selvstendig næringsvirksomhet fordelt på selskapsform	s.23
Tabell 2.2 Enkeltpersonforetak etter kjønn og næring	s.25
Tabell 2.3 Nyetablerte foretak etter overlevelse og næring	s.28
Tabell 5.1 Trygdeavgift	s.61
Tabell 5.2 Toppskatt	s.61
Tabell 5.3. Oppsett for beregning av personinntekt	s.63
Tabell 5.4 Oppsett for beregning av skjermingsgrunnlag	s.65
Tabell 6.1 Historisk reallønnsvekst	s.82
Tabell 6.2 Satser for pensjonsinnskudd fra de ulike kildene til pensjonsopptjening	s.84
Tabell 6.3 Forventet realavkastning på porteføljen	s.85
Tabell 6.4 Selvstendig næringsdrivende menn, 20 prosentil	s.91
Tabell 6.5 Arbeidstakere menn, 20 prosentil	s.91
Tabell 6.6 Selvstendig næringsdrivende kvinner, 20 prosentil	s.92
Tabell 6.7 Arbeidstakere kvinner, 20 prosentil	s.92
Tabell 6.8 Selvstendig næringsdrivende menn, 50 prosentil	s.102
Tabell 6.9 Arbeidstakere menn, 50 prosentil	s.102
Tabell 6.10 Selvstendig næringsdrivende kvinner, 50 prosentil	s.103
Tabell 6.11 Arbeidstakere kvinner, 50 prosentil	s.103
Tabell 6.12 Selvstendig næringsdrivende menn, 90 prosentil	s.111
Tabell 6.13 Arbeidstakere menn, 90 prosentil	s.111
Tabell 6.14 Selvstendig næringsdrivende kvinner, 90 prosentil	s.112
Tabell 6.15 Arbeidstakere kvinner, 90 prosentil	s.112
Tabell 6.16 Menn - effekt av endring i realavkastning, 50 prosentil	s.118
Tabell 6.17 Kvinner – effekt av endring i realavkastning, 50. prosentil	s.118
Tabell 6.18 Menn – effekt av endring i reallønnsvekst, 50. prosentil	s.119
Tabell 6.19 Kvinner – effekt av endring i reallønnsvekst, 50. prosentil	s.119

Figur 2.1 Foretak etter organisasjonsform 2009	s.22
Figur 2.2 Eier etter organisasjonsform og kjønn, 2009	s.23
Figur 2.3 Enkeltpersonforetak etter næring, 1 jan 2009	s.24
Figur 2.4 Nyetablerte foretak i 2003 overlevd i 2004- 2008, etter organisasjonsform	s.27
Figur 4.1 Eksempel	s.57
Figur 6.1 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn	s.71
Figur 6. 2 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere	s.72
Figur 6.3 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner	s.73
Figur 6.4 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere	s.74
Figur 6.5 Antall observasjoner selvstendig næringsdrivende	s.76
Figur 6.6 Antall observasjoner arbeidstakere	s.78
Figur 6.7 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn, 20. prosentil	s.86
Figur 6.8 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere, 20 prosentil	s.87
Figur 6.9 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner, 20. prosentil	s.88
Figur 6.10 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere, 20 prosentil	s.89
Figur 6.11 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn, 50. prosentil	s.97
Figur 6.12 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere, 50 prosentil	s.98
Figur 6.13 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner, 50. prosentil	s.99
Figur 6.14 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere, 50 prosentil	s.100
Figur 6.15 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn, 90. prosentil	s.107
Figur 6.16 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere, 90 prosentil	s.108
Figur 6.17 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner, 90. prosentil	s.109
Figur 6.18 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere, 90 prosentil	s.110

1 Innledning og oppsummering

1.1 Innledning

Slik det norske pensjonssystemet er bygget opp i dag, består hoveddelen av pensjonsutbetalingene av pensjon fra folketrygden. Folketrygden er imidlertid i ferd med å bli svært dyr for den norske staten å drifte og bakgrunnen for innføring av den nye pensjonsreformen var nettopp behovet for et mer fleksibelt og økonomisk bærekraftig pensjonssystem. En stadig økende andel eldre personer i befolkningen, kombinert med høyere pensjoner, har ført til en økning i folketrygdens pensjonsutgifter. Andelen personer over pensjonsalder, i forhold til andelen personer i arbeid, forventes å kunne nærmest doubles frem mot 2050 (Arbeidsdepartementet, 2008-2009 s. 10). Pensjonsreformen har derfor medført nye regler både for opptjening og uttak av pensjon for å oppfordre folk til å stå lengre i arbeid (Arbeidsdepartementet, a, 2011). Dersom andelen av pensjonsutbetalingene som kommer fra folketrygden i fremtiden reduseres ytterligere, vil det bli desto viktigere å ha en god tjenstepensjonsordning gjennom jobben. Selvstendig næringsdrivende har mulighet til å spare til pensjon gjennom en egen innskuddspensjonsordning. Innskuddsordningen gir imidlertid ikke selvstendig næringsdrivende samme mulighet til pensjonssparing som arbeidstakere da de maksimale prosentvise innskuddsgrensene er lavere for selvstendig næringsdrivende. Personer som driver selvstendig næringsvirksomhet har mulighet til å spare et årlig beløp som tilsvarer maksimalt 4 prosent av *beregnet personinntekt*¹ mellom 1 og 12 G², jf. Innskuddspensjonsloven § 2-3(2). Vanlige lønsmottakere, som har tjenstepensjon i form av innskuddsordning, kan derimot spare maksimalt 5 prosent av inntekt mellom 1 og 6 G, og maksimalt 8 prosent av inntekt mellom 6 og 12 G. I tillegg til de ulike innskuddsgrensene, er også grunnlaget det prosentvise innskuddet regnes fra, forskjellig for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Pensjonsopptjening skjer på grunnlag av den *pensjonsgivende inntekten* og denne beregnes også ulikt for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Hovedforskjellene er at pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende er den beregnede personinntekten, som hovedsakelig består av inntekt fra næringsvirksomheten, mens arbeidstakeres pensjonsgivende inntekt hovedsakelig består av inntekt for utført arbeid.³

¹ Se kapittel 5, avsnitt 5.1.2, 5.2 og 5.3 for forklaring av beregnet personinntekt.

² G står for folketrygdens grunnbeløp og er en beregningsfaktor som har betydning for størrelsen på ytelser fra folketrygden jf. Folketrygdloven § 1-4.

³ Se kapittel 4, avsnitt 4.1.2 for forklaring av pensjonsgivende inntekt.

1.1.1 Bakgrunn

Før innføringen av obligatorisk tjenstepensjon (OTP) i 2006, hadde ikke selvstendig næringsdrivende mulighet til noen form for pensjonssparing gjennom tjenstepensjonsordning. Tjenstepensjon var begrenset til foretak med minst to ansatte hvor begge hadde en arbeidstid og lønn som utgjorde minst 75 prosent av full stilling, eller hvor minst en av de to ansatte ikke hadde eierinteresser i foretaket og hadde en stilling og lønn som tilsvarte minst 75 prosent av full stilling. Bakgrunnen for at man ikke åpnet for tjenstepensjonsordning for selvstendig næringsdrivende som selv var eneste ansatte i virksomheten, var at man mente dette ville være å anse som en individuell pensjonsordning, og at selvstendig næringsdrivende ville kunne oppnå en for gunstig skattemessig posisjon. Dette kunne resultere i uheldig forskjellsbehandling av selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, og det skulle derfor være klare skiller mellom kollektive og individuelle pensjonsordninger (Finansdepartementet, g, 2005-2006 s. 57). I tillegg ble det hevdet at det for selvstendig næringsdrivende vil være vanskelig å skille hva som er personlig sparing og hva som er opparbeiding av kapital i næringsvirksomheten (Finanskomiteen, b, 2005-2006 s. 20). Den senere tid, etter innføringen av OTP, er oppfatningene delvis endret. Selvstendig næringsdrivende kan frivillig opprette en innskuddspensjonsordning utformet etter minimumskravene i OTP. Tjenstepensjon for selvstendig næringsdrivende ble besluttet å likestilles skattemessig med tjenstepensjon i arbeidsforhold. Dette medførte at selvstendig næringsdrivende årlig kunne spare et beløp tilsvarende 2 prosent av pensjongivende inntekt og få skattemessig fradrag for sparebeløpet (Finansdepartementet, g, 2005-2006 s. 57). I 2006 ble grensen for årlig spareinnskudd økt til 4 prosent av selvstendig næringsdrivendes pensjongivende inntekt (Finansdepartementet, h, 2010-2011 s. 30).

I forbindelse med pensjonsreformen fremmet Banklovkommissjonen i 2010 et forslag om å heve de maksimale innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende til samme nivå som for arbeidstakere for å gjøre mulighetene for pensjonssparing likere for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Samtidig ble det foreslått å endre intervallet for pensjongivende inntekt slik at man nå kunne spare til pensjon av all inntekt mellom 0 og 12 G. Finansdepartementet valgte imidlertid å se bort fra Banklovkommissjonens forslag, og ved innføringen av pensjonsreformen i 2011, er således innskuddsgrensen for selvstendig næringsdrivende uendret. Finansdepartementet begrunner denne beslutningen med at en tjenstepensjonsordning for personer som er selvstendig

næringsdrivende ikke er direkte sammenlignbar med de kollektive tjenstepensjonsordningene i vanlige arbeidsforhold. Selvstendig næringsdrivende betaler selv for egen pensjonssparing mens arbeidstakere får sitt pensjonsinnskudd betalt av arbeidsgiver. Dette fører til at de selvstendig næringsdrivende selv får skattefordelen av egen pensjonssparing slik at den som betaler for ordningen og den som nyter godt av den, er en og samme person. Det samme er ikke tilfellet for kollektive tjenstepensjonsordninger, her er det arbeidsgiver som får skattemessig fradrag for sparebeløpet mens det er arbeidstakeren som får nytte godt av de oppsparte midlene.

Finansdepartementet uttalte også at en eventuell endring av innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende bør vurderes i sammenheng med de øvrige økonomiske parameterne i innskuddspensjonsordninger. Disse økonomiske parameterne skal vurderes av Banklovkommisjonen i forbindelse med en ny modell for ytelsespensjonsordninger. Derfor mente Finansdepartementet det var best å holde innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende uendret i denne omgang. (Finansdepartementet, h, 2010-2011 s. 30). Beslutningen om å utsette vurderingen om økning av innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende ble kritisert av Fremskrittspartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Disse partiene hevdet at det ikke forelå annet enn teknokratiske grunner for ikke å heve innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende til samme nivå som for arbeidstakere. Dette synspunktet ble også støttet av høringsinstansene som uttalte seg om dette spørsmålet (Finanskomiteen, a, 2010-2011 s. 20).

1.1.2 Motivasjon

Finansdepartementets beslutning om ikke å gjennomføre de foreslåtte endringene i innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende, har ført til sterke reaksjoner. Ut fra våre undersøkelser av ulike offentlige utredninger og lovforslag, kan vi ikke se at der er gjort en egen vurdering av pensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende. Når det gjelder innskuddsordningen for arbeidstakere, har man undersøkt hvilken kompensasjonsgrad en slik pensjonsordning gir sammenlignet med tjenstepensjon i form av ytelse. Vi har ikke klart å finne en tilsvarende vurdering av innskuddsordningen for selvstendig næringsdrivende.

Pensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende har ofte blitt vurdert i sammenheng med endringer av lovverket for de kollektive tjenstepensjonene. Det er derfor interessant å se på pensjonsordningen som gjelder for selvstendig næringsdrivende, og undersøke hvilke ulikheter i pensjonsopptjening de ulike innskuddsgrensene fører til. Er det slik at ulike innskuddsgrenser for

selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere representerer en forskjellsbehandling av disse gruppene? Finnes det andre forhold som kan forklare at disse gruppene skal ha ulike innskuddsgrenser for pensjonssparing? Hvilken rolle spiller skattereglene i denne sammenhengen? Hvilke pensjonsordninger har selvstendig næringsdrivende i andre land som har lignede velferdsordninger og skatteregler som Norge?

Selvstendig næringsdrivende er en viktig gruppe i samfunnet. Etablering av nye virksomheter kan bidra til sysselsetting, verdiskapning og fremtidig økonomisk vekst. Det er derfor viktig for myndighetene å legge forholdene til rette for selvstendig næringsvirksomhet. Det er mange faktorer som kan tenkes å påvirke valget om å være selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker. Hvilke sosiale ytelser og andre rammevilkår som gis til selvstendig næringsdrivende sammenlignet med arbeidstakere, kan være et forhold som spiller inn. Selvstendig næringsdrivende har ikke de samme rettighetene i folketrygden som arbeidstakere. For eksempel har selvstendig næringsdrivende ikke rett til feriepenger slik som arbeidstakere. Sykepenge har selvstendig næringsdrivende først krav på etter 16 dager og da får de utbetalt 65 prosent av sykepengegrunnlaget, mens arbeidstakere har krav på sykepenge på 100 prosent av sykepengegrunnlaget fra dag én, jf. Folketrygdloven §§ 8-15, 8-16 og 8-34. Ulike innskuddsgrenser for pensjonssparing er således enda et forhold hvor selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere behandles ulikt, og som eventuelt kan være med å påvirke valget om å være selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker.

1.1.3 Sentrale funn

I denne utredningen har vi derfor foretatt en grundig analyse av innskuddspensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende og om denne eventuelt bør endres. Da vi ikke har funnet tidligere beregninger som vurderer pensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende spesielt, mener vi dette er et interessant, og ikke minst viktig tema å undersøke nærmere. Vi beregner pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende i ulike inntektsgrupper for å undersøke hvor store forskjeller de ulike innskuddsgrensene fører til når det gjelder pensjonsopptjening for personer med ulike inntektsnivå. Vi ser fra beregningene våre at selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppen, med den gjeldende innskuddsgrensen på 4 prosent, vil få en lavere oppspart

pensjonsbeholdning enn arbeidstakere i lavinntektsgruppen. Dette skyldes delvis at selvstendig næringsdrivende, i denne inntektsgruppen, har en lavere og mindre stabil pensjongivende inntekt. I tillegg er den maksimale innskuddssatsen lavere for selvstendig næringsdrivende. Videre finner vi at en økning i innskuddsgrensen til 5 prosent av pensjongivende inntekt mellom 1 og 6 G, gir lite utslag for den totale pensjonsbeholdningen. Fjerning av bunnfradraget, slik at man får pensjonsopptjening fra første krone, vil gi en større økning i oppspart pensjon. Når det gjelder selvstendig næringsdrivende i medianinntektsgruppen, varierer det mellom kvinner og menn om det er fjerning av bunnfradraget eller økning av innskuddsgrensene som gir størst positiv effekt på pensjonsbeholdningen. Dette kan tyde på at for inntekt under et visst nivå, vil fjerning av bunnfradraget på 1 G ha større positiv effekt på pensjonsbeholdningen enn økning i maksimale innskuddsgrenser. For personer i høyinntektsgruppen utgjør bunnfradraget en relativt liten del av pensjongivende inntekt. Økte innskuddsgrenser vil gi en betydelig større pensjonsbeholdning for denne gruppen da de har en pensjongivende inntekt på rundt 12 G, slik at de får utnyttet innskuddsgrensen på 8 prosent av pensjongivende inntekt mellom 6 og 12 G.

Selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 7,1 G, vil ikke få maksimal uttelling av å spare til pensjon gjennom en innskuddsordning. Årsaken til dette er at innskuddsbeløpet kan trekkes fra i skattepliktig inntekt og reduserer dermed pensjonsopptjening fra folketrygden. Både selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppen og medianinntektstgruppen, påvirkes av dette. Når det gjelder selvstendig næringsdrivende i høyinntektsgruppen, har disse en pensjongivende inntekt godt over taket på 7,1 G for pensjonsopptjening fra folketrygden. Dermed vil eventuell sparing gjennom innskuddspensjon ikke redusere deres pensjonsopptjening fra folketrygden. I tillegg har høyinntektsgruppen en marginalsatt på 51 prosent slik at de vil få full effekt av skattefradraget på sparing til innskuddspensjonen. Vi ser fra resultatene at pensjonsordningen, slik den er utformet i dag, altså fungerer best for selvstendig næringsdrivende med relativt høy og stabil pensjongivende inntekt.

Fra resultatene av beregningene våre ser vi at det er viktig for størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning å ha en stabil pensjongivende inntekt slik at man kan sette av regelmessig

pensjonsinnskudd. Selvstendig næringsdrivendes pensjongivende inntekt avhenger av næringsinntekten, og vil i større grad enn arbeidstakere påvirkes av konjunktorene i økonomien. Selvstendig næringsdrivende har heller ingen garanti for inntekt, og beregnet personinntekt kan også bli negativ. Maksimal årlig pensjonssparing tilsvarende 4 prosent av pensjongivende inntekt, gir derfor selvstendig næringsdrivende liten mulighet til i de gode årene å kompensere for dårligere år hvor de ikke har økonomisk handlingsrom til å sette av midler til pensjonssparing. Av denne grunn fungerer beregnet personinntekt dårlig som grunnlag for pensjonsopptjening. Dette gjelder pensjonsopptjening både fra folketrygden og fra innskuddspensjonsordningen. Beregnet personinntekt er imidlertid det nærmeste skattemessige uttrykket for arbeidsavkastningen i enkeltpersonforetak, og pr. i dag har man ingen alternative pensjonssparegrunnlag (Finansdepartementet, j, 2005-2006 ss. 10-11). På bakgrunn av disse forholdene er ikke innskuddsordningen for selvstendig næringsdrivende, slik den er utformet i dag, særlig godt tilpasset selvstendig næringsdrivendes inntektsprofil.

Når vi sammenlikner tjenestepensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende i Norge med ordningene i Sverige og Danmark, ser vi at man i disse landene i større grad har tilpasset tjenestepensjonsordningen til selvstendig næringsdrivendes inntektsprofil. Dette kan skyldes flere forhold. Dette kan kanskje ha en sammenheng med lavere offentlige pensjonsytelser i disse landene, men også større fokus på tilretteleggelse og gode rammevilkår for personer som ønsker å starte egen virksomhet. De prosentvise maksimalgrensene for sparebeløp gjennom innskuddspensjonsordning er pr. i dag betydelig høyere for selvstendig næringsdrivende i Sverige og Danmark enn i Norge. Dette gir en større fleksibilitet i tjenestepensjonssparing som selvstendig næringsdrivende kan ha behov for. Slik situasjonen er i Norge i dag, består hoveddelen av pensjonsutbetalingene av pensjon fra folketrygden. Det er vanskelig å vurdere om ulike muligheter til pensjonssparing kan være en utslagsgivende faktor for valget mellom å være selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker. Men dersom størrelsen på pensjonsytelsen man mottar fra det offentlige i fremtiden kan forventes å reduseres, vil det bli desto viktigere å ha en god tjenestepensjonsordning. Vi mener dette taler for behov for en ny og grundig vurdering av økning av innskuddssatsene i tjenestepensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende.

1.2 Oversikt over oppgaven

Kapittel 2 gir et bilde av omfanget og utbredelsen av selvstendig næringsvirksomhet i Norge, samt en beskrivelse av de ulike selskapsformene for organisering av selvstendig næringsvirksomhet.

Kapittel 3 diskuterer hvilken rolle selvstendig næringsvirksomhet i form av entreprenørskap spiller i samfunnet, samt hvilke forhold som er viktige og påvirker valget mellom å være selvstendig næringsdrivende og arbeidstaker. Kan ulike muligheter til pensjonsopptjening være et forhold som har betydning for dette valget? Vi tar også for oss hvordan Norge kommer ut på undersøkelser som sammenligner hvilke rammevilkår entreprenører gis i ulike land.

Kapittel 4 gir vi en generell presentasjon av det norske pensjonssystemet og forklarer de ulike delene av systemet. En del av reglene i pensjonssystemet er felles for arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende, men det gjelder også en rekke særregler for personer som driver selvstendig næringsvirksomhet. Det er derfor nødvendig med en forklaring av hele systemet for å kunne vurdere konsekvensene av særreglene for de selvstendig næringsdrivende. Det norske pensjonssystemet deles normalt i tre pilarer; alderspensjon fra folketrygden, tjenstepensjon fra arbeidsforhold og individuell pensjonssparing. Når det gjelder alderspensjonen fra folketrygden, omtales bare de nye opptjeningsreglene da det er disse som vil gjelde for fremtidige generasjoner. De gamle opptjeningsreglene gjelder fremdeles for noen personer men er under utfasing, disse reglene forklares i vedlegg 1.

Kapittel 5 For å kunne vurdere de ulike pensjonsordningene som gjelder for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, må det også tas hensyn til ulikheter i skatteregler for disse to gruppene. Dette kapittelet forklarer nærmere hvordan beregning og beskatning av personinntekt gjøres for de selvstendig næringsdrivende, og hvordan dette påvirker pensjonsopptjeningen deres. Beskatningsmodellen for selvstendig næringsdrivende gjør at de står overfor en avveining mellom lavere skatt eller høyere pensjonsopptjening.

Kapittel 6 inneholder beregninger av pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende med den gjeldende innskuddsgrensen, og med innskuddsgrensene som gjelder for arbeidstakere, for å undersøke hvilken forskjell i pensjonsopptjening de ulike innskuddsgrensene vil gi over et helt yrkesliv. I tillegg beregner vi pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende dersom

intervallet for pensjonsgivende inntekt blir endret ved fjerning av bunnfradraget på 1 G, slik at hele intervallet fra 0 til 12 G blir pensjonsgivende. Dermed får man pensjonsopptjening fra første krone. Beregningene er gjort for personer med lav-, median- og høyinntekt for å undersøke hvordan effekten av ulike innskuddsgrenser varierer for personer med ulikt inntektsnivå. Vi beregner også pensjonsopptjening for arbeidstakere med maksimale innskuddsgrenser som gjelder for disse.

Kapittel 7 inneholder diskusjon av resultatene fra beregning av pensjonsopptjening.

Kapittel 8 Dette kapitlet beskriver hvilke muligheter til pensjonsopptjening arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende i Danmark og Sverige har. Vi sammenligner de mulighetene norske selvstendig næringsdrivende har til pensjonssparing med de reglene som gjelder i de to andre skandinaviske landene. Vi ser at i Danmark og Sverige er pensjonsordningene for selvstendig næringsdrivende bedre tilpasset med hensyn til fleksibilitet og størrelsen på innskuddet som kan gjøres.

Kapittel 9 Oppsummering og konklusjon.

2 Informasjon om selvstendig næringsdrivende

Personer som etablerer egen næringsvirksomhet kan velge mellom flere ulike selskapsformer. Hvilken selskapsform virksomheten organiseres gjennom, er bestemmende for blant annet hvilken risiko den næringsdrivende påtar seg personlig, hvordan næringsinntekten skal beskattes og hvilke muligheter den næringsdrivende har til pensjonsopptjening. Vi vil nå presentere de aktuelle selskapsformene for organisering av egen næringsvirksomhet og fordeler og ulemper ved de ulike selskapsformene. Hovedfokuset vårt vil være på enkeltpersonforetak da eiere av slike foretak regnes som selvstendig næringsdrivende, og det er pensjonsordningen for disse personene som er denne utredningens tema.

2.1 Definisjon av selvstendig næringsvirksomhet

Selvstendige næringsdrivende defineres som "enhver som for egen regning og risiko driver en vedvarende virksomhet som er egnet til å gi nettoinntekt", jf. Folketrygdloven § 1-10(1). Videre følger det av lovteksten at det ved vurderingen av om en person skal regnes som selvstendig næringsdrivende, blant annet skal legges vekt på omfanget av virksomheten, hvilket ansvar vedkommende har for resultatet og den økonomiske risikoen for virksomheten. For at virksomheten skal kunne anses for å skje for "egen regning og risiko", må for eksempel den næringsdrivende selv dekke kostnader forbundet med driften og har selv kontraktmessig ansvar for oppfyllelse av et oppdrag slik at man bærer risikoen for å gå med økonomisk tap selv (Statistisk Sentralbyrå, a, 2007). Selvstendig næringsdrivende skiller seg således fra vanlige arbeidstakere da disse "arbeider i annens tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse", jf. Folketrygdloven § 1-8. Vilkårene om at virksomheten må være av en viss varighet og et visst omfang, innebærer at mer tilfeldige og enkeltstående oppdrag som for eksempel oppdrag på frilansbasis faller utenfor. Dette følger også av Folketrygdloven § 1-9 som definerer en frilanser som "enhver som utfører arbeid eller oppdrag utenfor tjeneste for lønn eller annen godtgjørelse, men uten å være selvstendig næringsdrivende". Det siste kravet i lovteksten "egnet til å gi nettoinntekt", innebærer at virksomheten må være egnet til å gi økonomisk overskudd over tid, slik at mer hobbypreget virksomhet faller utenfor og anses ikke som selvstendig næringsdrivende.

2.2 Valg av selskapsform

Valg av selskapsform er et aktuelt og viktig spørsmål for de som driver eller ønsker å starte egen virksomhet. Hvilken selskapsform virksomheten organiseres gjennom, vil ha stor betydning med hensyn til hvilket økonomisk ansvar eieren påtar seg. Valget har også konsekvenser for beskatning av eieren, krav til egenkapital, arveavgift, pensjonsoppsparing og muligheten til å ta ut overskudd. Stort sett alle større virksomheter med flere eiere organiseres som aksjeselskap eller allmennaksjeselskap for å begrense den økonomiske risikoen. Spørsmålet om valg av eierform er derfor mest aktuelt for små og mellomstore bedrifter (Boye, et al., 2008 s. 545). Selvstendige næringsdrivende omfatter drivere av såkalte "personlig eide foretak" som omfatter organisasjonsformene enkeltpersonforetak (ENK), ansvarlig selskap med solidaransvar (ANS) og selskap med delt ansvar (DA) (Bartsch, et al., 2010). Personer som driver selvstendig næringsvirksomhet organisert som aksjeselskap, regnes ikke som selvstendig næringsdrivende. Ikke-børsnotert aksjeselskap (AS) er imidlertid en alternativ selskapsform for organisering av egen næringsvirksomhet og omtales derfor også i det følgende.

2.2.1 Enkelpersonforetak

Enkelpersonforetak, som utgjør den største gruppen blant personlig eide foretak, må ha en, og bare en, innehaver (Onstad, 2001 s. 30). Innehaveren, som må være en fysisk person, hefter personlig og ubegrenset med hele sin formue overfor virksomhetens kreditorer. Det vil si at eieren er ansvarlig for selskapets forpliktelser med hele sin personlige formue og eiendeler (Onstad, 2001 s. 55). Dette er altså en selskapsform som medfører betydelig økonomisk risiko for eier da det ikke er noe skille mellom privat og selskapsrettslig ansvar. Enkelpersonforetaket er ikke et selvstendig skattesubjekt, inntekt og formue fra virksomheten samordnes med innehavers inntekt og formue for øvrig etter en skjermingsmetode kalt foretaksmodellen. Foretaksmodellen innebærer at eier av enkeltpersonforetaket får en beregnet personinntekt som er grunnlaget for beskatning, jf. Skatteloven § 12-10. Vi vil forklare beregnet personinntekt og foretaksmodellen nærmere under kapittelet om skatt.⁴

⁴ Se avsnitt 5.2 og 5.3 om foretaksmodellen og beregnet personinntekt.

2.2.2 Ansvarlig selskap med solidaransvar og ansvarlig selskap med delt ansvar

Ansvarlig selskap med solidaransvar (ANS) og ansvarlig selskap med delt ansvar (DA) er selskapsformer som krever minst to eiere, disse kalles deltakere. Deltakerne har personlig økonomisk ansvar for selskapets totale gjeld. I et ANS har hver deltaker ubegrenset solidaransvar for hele selskapets gjeld. Solidaransvar medfører at “deltakerne svarer en for alle og alle for en for selskapsforpliktelser”, jf. Selskapsloven §§ 1-1, 1-2 b) og 2-4(1). Dette betyr at en deltaker i prinsippet kan bli krevet for selskapets samlede gjeld (Onstad, 2001 s. 29). Denne selskapsformen innebærer således en betydelig økonomisk risiko for deltakeren da man må bære risikoen både for lønnsomheten av selskapet og sviktende betalingsevne hos de andre deltakerne i selskapet. I et DA er hver deltakers ansvar for selskapsgjelden begrenset til deltakerens eierbrøk i selskapet slik at deltakerne totalt er ansvarlige for selskapets samlede forpliktelser, jf. Selskapsloven § 1-2 b). Selv om DA ikke innebærer solidaransvar, er dette fremdeles en selskapsform som innebærer økonomisk risiko da hver deltaker fremdeles hefter ubegrenset med hele sin personlige formue for sin andel i selskapet. Både fysiske og juridiske personer kan være deltakere i ANS og DA, jf. Selskapsloven § 2-2(1). Selskaper organisert som ANS eller DA er ikke selvstendige skattesubjekter og inntekt fra næringsvirksomheten lignedes på deltakernes hånd, jf. Skatteloven § 2-2 (2) a).

2.2.3 Aksjeselskap

Ikke-børstnotert aksjeselskap (AS) er en alternativ selskapsform til enkeltpersonforetaket som kan begrense den økonomiske risikoen da ingen av eierne har personlig ansvar for selskapets forpliktelser, jf. Aksjeloven § 1-1(2). Aksjonærene kan i utgangspunktet bare tape aksjekapitalen de har skutt inn i selskapet. I mindre personlig eide aksjeselskap er det imidlertid vanlig at kredittinstitusjoner tar pant i for eksempel bolig for å sikre seg personlig garanti fra eierne ved låneopptak. Dette vil øke risikoen da man som eier risikerer å miste både innskutt kapital og bolig (Boye, et al., 2008 s. 546). Da aksjonærene ikke har personlig ansvar for selskapets forpliktelser, er det aksjeselskapet som anses som næringsdrivende og ikke eierne. En aksjonær som arbeider i selskapet, vil dermed regnes som en arbeidstaker. Det vil si at en person som er eneste eier i et aksjeselskap, og som også er eneste ansatte, ikke anses for å være selvstendig næringsdrivende. Aksjeselskap er et eget skattesubjekt, slik at overskuddet beskattes på selskapets hånd, jf. Skatteloven § 2-2(1) a).

2.2.4 Valg av selskapsform og muligheter til pensjonsopptjening

Valget av selskapsform har betydning for hvilke muligheter til pensjonsopptjening den næringsdrivende har. Dersom næringsvirksomheten organiseres som enkeltpersonforetak, ansvarlig selskap med solidaransvar eller ansvarlig selskap med delt ansvar, anses eieren som selvstendig næringsdrivende. For personer som er selvstendig næringsdrivende innlemmes næringsinntekten i deres personlige økonomi. Beskatningsmodellen som gjelder for selvstendig næringsdrivende, foretaksmodellen, gir også muligheter til å trekke fra utgifter som har medgått til å skape inntekten fra virksomheten slik at den skattepliktige inntekten reduseres. Den skattepliktige inntekten for selvstendig næringsdrivende kalles *beregnet personinntekt*.⁵ Det er også den beregnede personinntekten som er den selvstendig næringsdrivendes pensjongivende inntekt, altså grunnlaget for pensjonsopptjening. En høy beregnet personinntekt øker skatten den selvstendig næringsdrivende må betale, men gir også et høyere pensjonssparegrunnlag. Den selvstendig næringsdrivende står således overfor en avveining mellom lavere skatt eller høyere pensjonsoppsparing. Dersom næringsvirksomheten organiseres som aksjeselskap, gjelder andre regler for beskatning og pensjonsopptjening. Aksjeselskapet anses som et eget skattesubjekt slik at overskuddet fra virksomheten beskattes på selskapets hånd. Dersom man velger å organisere egen næringsvirksomhet som aksjeselskap og selv arbeider i selskapet, anses man som en ansatt. Arbeidstakeres skattepliktige inntekt består hovedsakelig av lønn for utført arbeid, samt diverse skattepliktige overføringer, det er også dette som er arbeidstakeres pensjongivende inntekt, jf. Skatteloven § 12-2 a-e). Hvilken pensjonsopptjening personer som er næringsdrivende gjennom aksjeselskap får, avhenger da av hvilken lønn de tar ut av selskapet. Personer som har organisert egen næringsvirksomhet slik at de anses som selvstendig næringsdrivende, får spare 4 prosent av pensjongivende inntekt mellom 1 og 12 G. Dette gjelder også personer som driver egen virksomhet gjennom aksjeselskap uten ansatte, jf. Innskuddspensjonsloven § 2-3(2).

2.2.5 Valg av selskapsform og risiko

Valg av selskapsform har også stor betydning for hvilken risiko den næringsdrivende påtar seg. Som eier av et enkeltpersonforetak har man ubegrenset ansvar for virksomhetens gjeld, slik at for en virksomhet som har stor grad av risiko, vil dette ikke være en godt egnet selskapsform. Mer risikable virksomheter drives som oftest i form av aksjeselskap. Valg av selskapsform bør vurderes

⁵ Se avsnitt 5.3 om beregnet personinntekt.

på bakgrunn av typen virksomhet og hvilken type næring man skal drive innenfor. Et annet spørsmål man må ta stilling til i tilknytning til risiko, er hvor stort kapitalbehovet i næringsvirksomheten er. I virksomheter hvor inntektssiden hovedsakelig består av for eksempel tjenesteytende virksomhet, vil kapitalbehovet ofte være lavt, og dermed også lånebehovet. I slike tilfeller vil risiko spille en underordnet rolle. Videre vil man i noen typer virksomheter kunne bli stilt overfor erstatningskrav, og sannsynligheten for dette kan øke den økonomiske risikoen knyttet til næringsvirksomheten. Har man ikke anledning til å forsikre seg mot slike erstatningskrav, kan det være aktuelt å organisere virksomheten som aksjeselskap for å begrense risikoen (Boye, et al., 2008 s. 546).

2.2.6 Valg av selskapsform og kostnader

Et annet forhold som også er av betydning ved valg av selskapsform, er hvilke kostnader som påløper som følge av valg av en bestemt selskapsform. Generelt er det slik at, jo mindre ansvar eierne har for selskapets forpliktelser, desto strengere er selskapsformen regulert. For aksjeselskap gjelder det for eksempel meget spesifikke regler for hvordan selskapet skal stiftes. Før man etablerer et aksjeselskap, bør man bruke en del tid på å sette seg inn regelverket som gjelder for denne selskapsformen. Blant annet må det avholdes styremøter, generalforsamling og regnskap må sendes til Brønnøysundregisteret. Selvangivelsen for aksjeselskap er ofte mer krevende enn for enkeltpersonforetak. Det påløper også en del direkte kostnader ved opprettelse av aksjeselskap som kan unngås ved å velge organisering gjennom enkeltpersonforetak i stedet. Alle aksjeselskap må registreres i Foretaksregisteret, dette medfører en kostnad på 6000 kroner, i tillegg kommer eventuelle advokathonorarer i forbindelse med registreringen slik at de totale kostnadene vil ligge mellom 15 000 og 20 000 kroner. Enkeltpersonforetak, med mindre en 5 ansatte, som ikke driver med handel er ikke registreringspliktige. Registreringsavgiften i Foretaksregisteret for andre foretak enn aksjeselskap beløper seg på 2 500 kroner (Boye, et al., 2008 s. 546). Hvilke krav som stilles til egenkapitalinnskudd, er også forskjellig for de ulike selskapsformene. Det stilles ingen krav om innskudd av egenkapital for enkeltpersonforetak. For aksjeselskap stilles det derimot krav om innskutt aksjekapital på minimum 100 000 kroner. Aksjeloven stiller videre et tilleggskrav om at egenkapitalen i selskapet til en hver tid skal være forsvarlig ut fra risikoen ved, og omfanget av virksomheten, jf. Aksjeloven §§ 3-1(1) og 3-4.

2.3 Omfang av selvstendig næringsvirksomhet

Selvstendig næringsdrivende omfatter sysselsatte personer i alderen 16-74 år som har selvstendig næringsvirksomhet som sitt viktigste arbeidsforhold (Stambøl, 2010 s. 11). I fjerde kvartal 2010 var det 2 496 119 sysselsatte personer i Norge (Statistisk Sentralbyrå, m, 2010). Personer som har inntektsgivende arbeid regnes som sysselsatte (Statistisk Sentralbyrå, b, 2010). I underkant av 8 prosent av de sysselsatte i Norge hadde i 2010 selvstendig næringsvirksomhet som sitt viktigste arbeidsforhold (Stambøl, 2010 s. 11). I 2009 var hele to av tre norske personlig eide foretak enkeltpersonforetak med eier som eneste sysselsatte. Etter aksjeselskap er enkeltpersonforetak den vanligste selskapsformen, totalt sett har hele ni av ti foretak en av disse to organisasjonsformene (Statistisk sentralbyrå, c, 2010).

Figur 2.1

Føretak etter organisasjonsform. 2009

(Statistisk sentralbyrå, c, 2010)

Pr. 1.januar 2011 var antall bedrifter i Norge 485 907 (Statistisk sentralbyrå, k, 2011). Fordelt på selskapsform var 11 793 av foretakene som eksisterte i 2009 ansvarlig selskap med solidaransvar (ANS) og selskap med delt ansvar (DA). Antall enkeltpersonforetak i 2009 var 157 872. (Statistisk sentralbyrå, d, 2010).

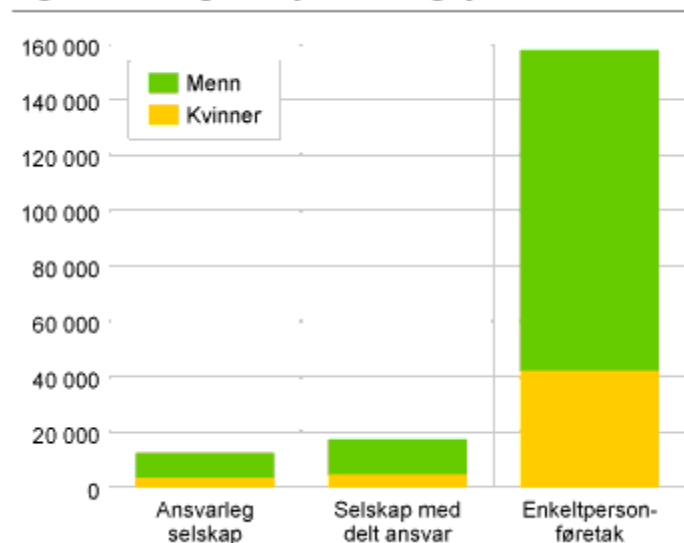
Tabell 2.1 Selvstendig næringsvirksomhet fordelt på selskapsform

	ANS/DA	Enkeltpersonforetak
Antall foretak	11 793	157 872
Kun mannlige eiere	6517	115 848
Kun kvinnelige eiere	1547	42024
Både mannlige og kvinnelige eiere	3729	

Tabellen er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå og viser fordeling av selvstendig næringsvirksomhet på selskapsform (Statistisk sentralbyrå, d, 2010).

Figur 2.2

Eigarar etter organisasjonsform og kjønn. 2009

(Statistisk Sentralbyrå, l, 2009)

Fra tabell 2.1 og figur 2.2 ser vi at enkeltpersonforetak dominerer som organisasjonsform blant selvstendig næringsdrivende og at det er et flertall av mannlige eiere innenfor alle de tre selskapsformene. Da enkeltpersonforetak er den desidert vanligste selskapsformen for selvstendig næringsvirksomhet, har vi i denne utredningen i det følgende valgt å se bort fra selskapsformene ANS og DA. Næringsvirksomhet organisert som aksjeselskap faller utenfor definisjonen av selvstendig næringsvirksomhet og omtales derfor ikke ytterligere. Videre vil vi også avgrense fremstillingen til bare å ta for oss personer som driver enkeltpersonforetak uten ansatte da dette utgjør den klart største gruppen av enkeltpersonforetak. Av 157 872 enkeltpersonforetak i 2009 var hele 135 617 uten ansatte (Statistisk sentralbyrå, d, 2010). Tallmaterialet fra Statistisk Sentralbyrå

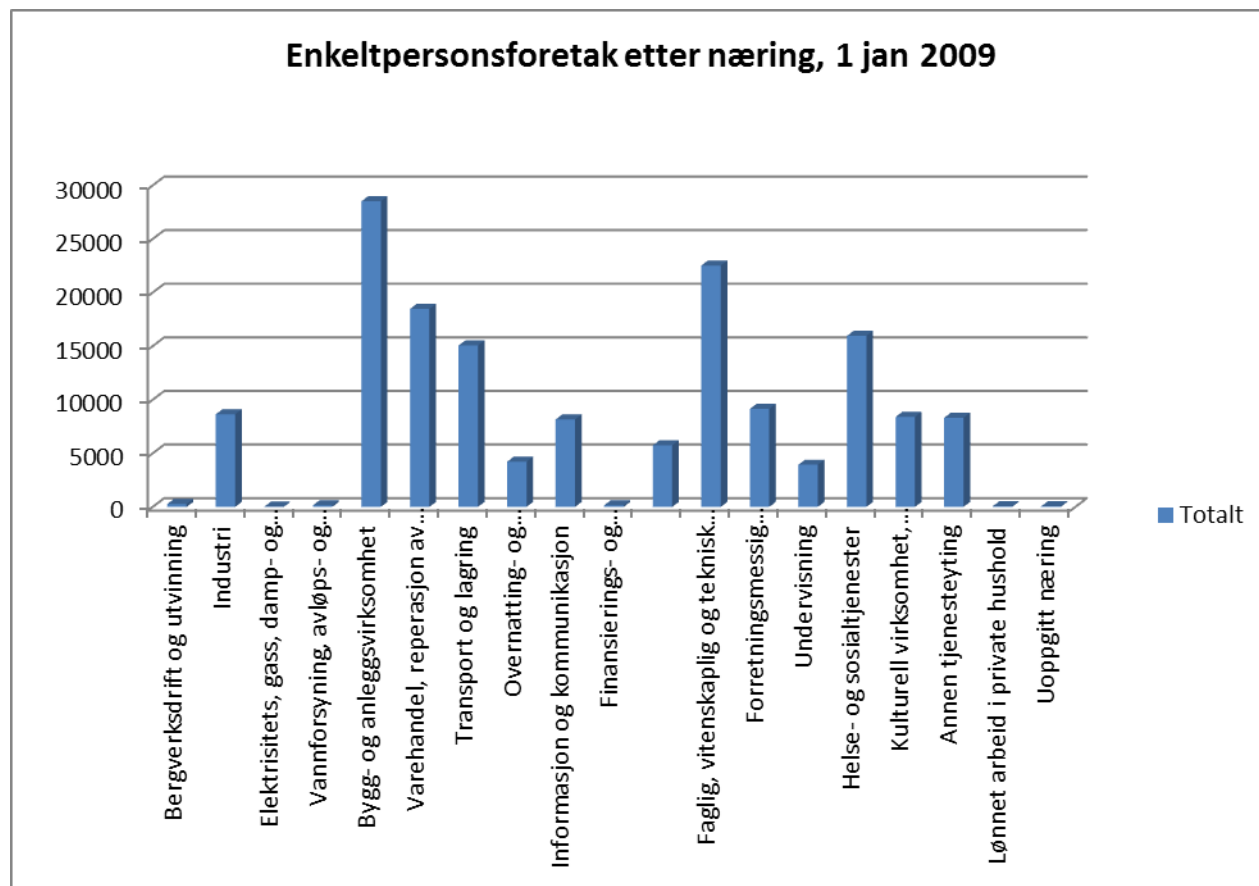
omfatter ikke personer som driver selvstendig næringsvirksomhet i primærnæringene.

Primærnæringene, som hovedsakelig består av jordbruk, skogbruk, fiske og fangst, har en rekke særregler som gjør de lite sammenlignbare med andre næringer. Vi vil derfor se bort fra selvstendig næringsvirksomhet i primærnæringene i denne utredningen.

2.3.1 Fordeling av selvstendig næringsvirksomhet på bransjer

Når vi ser bort fra primærnæringene, ser vi fra figur 2.3 at forekomsten av enkeltpersonforetak er høyest innenfor bygg- og anleggsvirksomhet og faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting. Over 32 prosent av enkeltpersonforetakene finner vi i disse bransjene. Næringene med den største forekomsten av enkeltpersonforetak er altså typiske mannsdominerte næringer (Statistisk sentralbyrå, d, 2010).

Figur 2.3

Figuren er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå, og viser fordelingen av enkeltpersonforetak på ulike næringer med unntak av primærnæringene (Statistisk sentralbyrå, d, 2010).

Fra tabell 2.2 ser vi fordelingen av enkeltpersonforetak på næring og kjønn. Vi ser blant annet at i bygg- og anleggsbransjen har hele 98,5 prosent av foretakene menn som er eiere. I bransjen for helse- og sosialtjenester er også forekomsten av enkeltpersonforetak relativt høy, og for disse foretakene er kvinnelige eiere så vidt i flertall, omkring 52 prosent av enkeltpersonforetakene innenfor denne bransjen eies av kvinner. Flest kvinnelige eiere finner vi imidlertid innenfor annen tjenesteyting, her eies hele 74,6 prosent av enkeltpersonforetakene av kvinner. Annen tjenesteyting omfatter blant annet reparasjon av varer til personlig bruk, skjønnhetspleie, frisering og renseri- og vaskeritjenester (Statistisk sentralbyrå, e, 2010).

Tabell 2.2 Enkeltpersonforetak fordelt på næring og kjønn

Næring	Totalt		Kvinner		Menn	
Bergverksdrift og utvinning	275	0,17 %	42	15,27 %	233	84,73 %
Industri	8649	5,48 %	2124	24,56 %	6525	75,44 %
Elektrisitet, gass, damp- og varmtvannsforsyning	29	0,02 %	1	3,45 %	28	96,55 %
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	156	0,10 %	5	3,21 %	151	96,79 %
Bygg- og anleggsvirksomhet	28521	18,07 %	431	1,51 %	28090	98,49 %
Varehandel, reparasjon av motorvogner	18475	11,70 %	6112	33,08 %	12363	66,92 %
Transport og lagring	15069	9,55 %	1092	7,25 %	13977	92,75 %
Overnatting- og serveringsvirksomhet	4216	2,67 %	1703	40,39 %	2513	59,61 %
Informasjon og kommunikasjon	8159	5,17 %	942	11,55 %	7217	88,45 %
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	163	0,10 %	10	6,13 %	153	93,87 %
Omsetning og drift av fast eiendom	5745	3,64 %	1127	19,62 %	4618	80,38 %
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	22523	14,27 %	6799	30,19 %	15724	69,81 %
Forretningsmessig tjenesteyting	9152	5,80 %	2574	28,13 %	6578	71,88 %
Undervisning	3942	2,50 %	1633	41,43 %	2309	58,57 %
Helse- og sosialtjenester	15965	10,11 %	8269	51,79 %	7687	48,15 %
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktivitet	8401	5,32 %	2920	34,76 %	5481	65,24 %
Annen tjenesteyting	8317	5,27 %	6206	74,62 %	2111	25,38 %
Lønnet arbeid i private hushold	60	0,04 %	23	38,33 %	37	61,67 %
Uoppgitt næring	64	0,04 %	11	17,19 %	53	82,81 %

Tabellen er basert på tall fra statistisk sentralbyrå (Statistisk sentralbyrå, d, 2010).

2.3.2 Nyetableringer

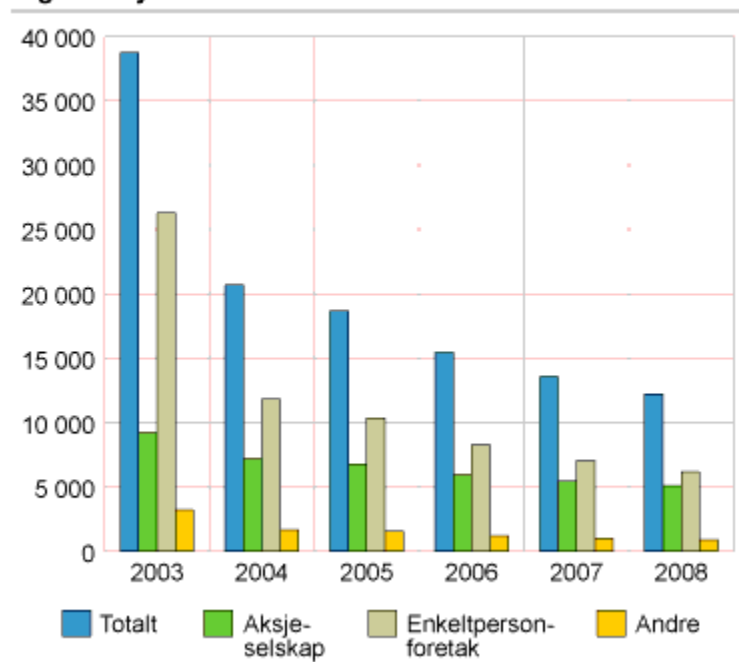
I 2009 ble det etablert 27 675 nye personlig eide foretak i Norge. Av disse utgjorde enkeltpersonforetak 26 124, ansvarlig selskap med solidaransvar (ANS) 280, og selskap med delt ansvar (DA) 1271. Av de nyetablerte enkeltpersonforetakene ble hele 65,5 prosent (19 560) etablert av menn, mens kvinner stod bak 34,5 prosent av de nyetablerte enkeltpersonforetakene (Statistisk sentralbyrå, f, 2010). Når det gjelder nyetableringer av personlig eide foretak, finner vi de samme mønstrene med hensyn til kjønnsfordeling på næringer som for eierne av etablerte personlig eide foretak. Forekomsten av personlig eide foretak etablert av kvinner, er størst innenfor de tradisjonelt kvinnedominerte næringene som undervisning, helse- og sosialtjenester, samt annen tjenesteyting. Færrest kvinnelige etablerere finner vi innenfor bygg- og anleggsvirksomhet, der hele 97 prosent av etablererne er menn (Statistisk sentralbyrå, g, 2010). Kvinner som er eiere og etablerere av personlig eide foretak, har ofte høyere utdanning enn mannlige eiere og etablerere. Denne forskjellen i utdanningsnivået kan forklares av den bransjemessige fordelingen av kjønnene. Selvstendig næringsdrivende menn etablerer virksomhet i næringer som ikke i like stor grad krever høyere utdanning, for eksempel bygge- og anleggsvirksomhet (Bartsch, et al., 2010). Gjennomsnittsalderen for personer som etablerer personlig eide foretak er 36 år, og i 2009 var 77 prosent av etablererne av personlig eide foretak under 45 år. Andelen innvandrere blant etablerere av personlig eide foretak har vært økende og var i 2009 på 17 %. Denne andelen er høyest innenfor overnattings- og serveringsvirksomhet, her er innvandrerne i flertall (Statistisk sentralbyrå, e, 2010).

2.3.3 Overlevelsesgrad for selvstendig næringsvirksomhet

Mange selvstendige næringsvirksomheter, og spesielt de nyetablerte, opprettholdes bare i kort tid. Av enkeltpersonforetakene som ble etablert i 2003, var 24 prosent fremdeles i drift i 2008. For aksjeselskaper var overlevelsesgraden i samme tidsrom 55 prosent (Statistisk sentralbyrå, h, 2010). Figur 2.4 viser at av totalt antall nyetablerte foretak i 2003, er litt over halvparten av foretakene fremdeles i drift i 2004. Frafallet er klart størst i løpet av det første året, deretter flater det ut. Figuren viser at av totalt antall nyetableringer i 2003, utgjorde enkeltpersonforetak den klart største gruppen med over 25 000 nyetableringer. Etter enkeltpersonforetak ble det etablert flest aksjeselskaper, denne selskapsformen hadde nærmere 10 000 nyetableringer i 2003.

Figur 2.4

Nyetablerte foretak i 2003 overlevd i 2004-2008, etter organisasjonsform

(Statistisk sentralbyrå, h, 2010)

Det er større sjans for at et foretak overlever jo større det er ved etablering. For foretak med fem eller flere sysselsatte i 2003, var overlevelsesgraden på 67 prosent fem år senere. Av foretak som hadde mindre enn fem sysselsatte i 2003, var bare 24 prosent fremdeles aktive i 2008. Effekten av størrelse på overlevelsesgrad gjelder også for nyetablerte foretak. I overkant av 50 prosent av de nyetablerte foretakene i 2003, som hadde ansatte, var fremdeles aktive fem år senere. For nyetablerte foretak uten ansatte i samme tidsrom, var overlevelsesgraden 24 prosent (Statistisk sentralbyrå, h, 2010).

Tabell 2.3 Nyetablerte foretak etter overlevelse og næringsområde

Næring	Antall nyetablerte foretak (2003)	Overlevelse 1. år (2004)	Overlevelse 2. år (2005)	Overlevelse 3. år (2006)	Overlevelse 4. år(2007)	Overlevelse 5. år (2008)
Totalt	38747	53,4 %	48,2 %	39,9 %	35,0 %	31,6 %
Bergverksdrift	91	46,2 %	48,4 %	41,8 %	40,7 %	40,7 %
Industri	1424	63,7 %	57,5 %	49,5 %	41,9 %	41,8 %
Elektrisitet, gass osv.	156	48,1 %	55,1 %	51,3 %	46,8 %	46,8 %
Bygg- og anleggsvirksomhet	4128	66,9 %	58,8 %	49,9 %	44,2 %	39,4 %
Varehandel, reparasjon av motorvogner	6206	62,9 %	53,4 %	43,5 %	36,9 %	32,8 %
Transport og lagring	1862	67,6 %	56,5 %	49,2 %	44,5 %	40,9 %
Overnattings- og serveringsvirksomhet	1153	72,6 %	59,1 %	45,5 %	43,3 %	35,8 %
Informasjon og kommunikasjon	3255	52,5 %	43,1 %	34,7 %	30,0 %	25,3 %
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	366	55,7 %	63,4 %	48,1 %	45,9 %	41,0 %
Omsetning og drift av fast eiendom	2635	65,6 %	62,3 %	55,7 %	52,6 %	49,6 %
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	5064	59,5 %	50,9 %	41,3 %	34,6 %	31,7 %
Forretningsmessig tjenesteyting	3933	52,0 %	52,9 %	34,5 %	28,9 %	25,9 %
Undervisning	1314	11,6 %	21,7 %	16,8 %	14,7 %	12,3 %
Helse- og sosialtjenester	2871	26,2 %	39,7 %	33,8 %	31,3 %	28,7 %
Kulturell virksomhet og underholdning	2812	16,5 %	18,7 %	14,7 %	12,7 %	10,9 %
Annen tjenesteyting	976	61,8 %	54,0 %	44,0 %	38,9 %	35,0 %
Uoppgitt	501	46,1 %	44,5 %	36,1 %	32,7 %	29,9 %

Tabellen er basert på tall fra Statistisk Sentralbyrå og viser overlevelse for foretak etablert i 2003 fordelt på næringsområde (Statistisk Sentralbyrå, i, 2010).

Vi ser fra tabell 2.3 at overlevelseshgraden også varierer mellom ulike næringer, og det er foretak i de mannsdominerte næringene som overlever lengst. For personlig eide foretak etablert i 2002, var overlevelseshgraden etter fem år på 27 prosent for foretak etablert av menn, mens den var 21 prosent for foretak etablert av kvinner. En mulig årsak til dette kan være ulike intensjoner bak etablering av virksomhet hos kvinner og menn. Etablering av foretak i de typiske mannsdominerte næringene,

preges av at virksomheten som etableres er hovedinntektskilde for etablereren. Dette kan tyde på at motivasjonen og tidsbruken er større her enn for mer hobbypregede foretak i andre næringer (Bartsch, et al., 2010). Tabell 2.3 viser overlevelse blant nye foretak etablert i 2003. Tabellen inkluderer data for alle selskapsformer og ikke bare enkeltpersonforetak. Men fra figur 2.3 vet vi at det blant annet i bygg- og anleggsnæringen, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og varehandel, reparasjon av motorvogner, er høy forekomst av enkeltpersonforetak. Fra tabell 2.3 kan vi da se i hvilken grad foretak i disse næringene overlever de første fem årene etter etablering. Når det gjelder bygg- og anleggsnæringen, overlever 66,9 prosent det første året, og etter fem år er 39,4 prosent av foretakene fremdeles i drift. Næringen som har den høyeste overlevelsesandelen etter ett år, er overnattings- og serveringsvirksomhet, her er 72,6 prosent av de nyetablerte foretakene fremdeles i drift. Fem år etter etablering er det foretak innenfor omsetning og drift av fast eiendom som har den høyeste overlevelsesgraden på 49,6 prosent. Ingen av de to næringene med høyest overlevelsesgrad etter henholdsvis ett og fem år, har en særlig høy forekomst av enkeltpersonforetak. Fra tabellen kan vi også se at noen av næringene får en økning i overlevelsesgraden etter noen år, dette er fordi dersom et foretak kan ha vært regnet som “sovende” et år, for så å komme i drift igjen et senere år.

Hvilken bakgrunn den selvstendig næringsdrivende har, synes også å påvirke foretakets sjanse til å overleve. Foretak etablert av personer som tidligere har vært arbeidstakere, har lavere overlevelsesgrad enn foretak etablert av personer med erfaring fra selvstendig næringsvirksomhet tidligere, men høyere enn personer som har liten eller ingen erfaring fra arbeidsmarkedet. Det viser seg også at foretak etablert av personer som hovedsakelig har stått utenfor arbeidsstyrken, har noe høyere overlevelsesgrad enn foretak etablert av personer som har vært arbeidsledige eller under utdanning (Stambøl, 2010 s. 16). I denne undersøkelsen regnes man som utenfor arbeidsstyrken dersom man ikke har vært under utdanning, lønntaker, arbeidsledig eller selvstendig næringsdrivende i perioden før etablering av egen virksomhet. Stambøl (2010) fant også at det var en positiv sammenheng mellom tilbøyeligheten til å legge ned egen næringsvirksomhet og nivået på arbeidsledigheten i regionene to år etter oppstart. Altså, jo høyere arbeidsledighet, jo mer sannsynlig er det at selvstendig næringsdrivende velger å gi opp næringsvirksomheten. I det tredje året var derimot sammenhengen negativ, noe som tyder på at de som klarte å opprettholde sin nye virksomhet i mer enn to år, ble mindre utsatt for nivået på arbeidsledigheten (Stambøl, 2010 s. 19).

3 Entreprenørens rolle i samfunnet

Det finnes ikke en entydig definisjon av begrepet entreprenørskap, og hva som legges i begrepet varierer ofte med hvilket fokus man har. I sin handlingsplan for *Entreprenørskap i utdanningen* beskriver regjeringen entreprenørskap som “å etablere ny virksomhet, og evnen til å se muligheter og gjøre noe med dem innenfor en rekke områder i samfunnet” (Kunnskapsdepartementet a, 2009 s. 7). Personer som er selvstendig næringsdrivende og har startet egen næringsvirksomhet, er da å anse som entreprenører.

3.1 Betydningen av entreprenørskap

Innovasjon og fornying av samfunnet i form av nyetablering av bedrifter er viktig for blant annet sysselsetting, verdiskapning, velstand og fremtidig økonomisk vekst. Entreprenørskap øker verdiskapningen gjennom prosessen kreativ destruksjon. Nye virksomheter utfordrer etablerte virksomheter og bidrar til å gjøre en økonomi dynamisk og konkurransedyktig. Etablering av nye virksomheter bidrar således også til at eksisterende virksomheter stadig må forbedre seg for å overleve. Nye virksomheter som lykkes og vokser, skaper også arbeidsplasser. I kjølvannet av den globale finanskrisen har myndighetene i mange land forsøkt å finne måter å skape nye arbeidsplasser på. Nye arbeidsplasser er viktig for økonomisk gjenhenting og gir ringvirkninger til produktivitet og økonomisk vekst (Nordisk ministerråd, 2010 ss. 8-15). Entreprenører spiller således en viktig rolle i samfunnet og det er derfor viktig å legge forholdene til rette for og skape gode rammevilkår for oppstart og vekst for nyetablerte virksomheter. På regjeringens hjemmesider fremgår det som en målsetning at Norge skal være et godt land å drive næringsvirksomhet i, samt at den norske økonomien skal være ledende innovativ, kunnskapsbasert og dynamisk.

(Regjeringen.no, 2011). Regjeringen utarbeidet i 2009 en handlingsplan for *Entreprenørskap i utdanningen*. Entreprenørskap i utdanningen holdes frem som svært viktig av tidligere forsknings- og høyere utdanningsminister Tora Aasland da det er dagens studenter som skal skape fremtidens arbeidsplasser (Kunnskapsdepartementet, b, 2009). I handlingsplanen for *Entreprenørskap i utdanningen* fremgår det at utdanningssystemet spiller en sentral rolle for å skape en kultur som fremmer entreprenørskap (Kunnskapsdepartementet a, 2009 s. 2). Det er derfor utarbeidet en rekke tiltak for å øke opplæringen innenfor entreprenørskap innenfor høyere utdanning. For å stimulere til at flere ønsker å etablere egen virksomhet og bidra til nyskaping, er det viktig å undervise dagens unge i entreprenørskap samtidig som personer som ønsker å starte egen næringsvirksomhet,

får god oppfølging og et godt tjenestetilbud (Kunnskapsdepartementet a, 2009 s. 18).

3.2 Hva påvirker valget om å etablere egen virksomhet?

Det er flere forhold som kan tenkes å påvirke valget om å bli entreprenør. For eksempel kan individets økonomiske situasjon være et viktig forhold. Global Entrepreneurship Monitor (GEM), som er den største studien av entreprenørskapsaktiviteter på verdensbasis, skiller mellom entreprenørskap motivert ut fra muligheter til forbedring av egen inntekt og entreprenørskap motivert ut fra nødvendighet som følge av mangel på andre inntektskilder, for eksempel på grunn av arbeidsledighet (Kelly, et al., 2010 s. 29). Når det gjelder dette skillet mellom entreprenørskap motivert ut fra muligheter og nødvendighet, viser GEM-rapporten fra 2010 at Irland, som er et av de europeiske landene som ble hardest rammet av finanskrisen, hadde fall i antall nyetableringer motivert ut fra muligheter til forbedring i årene like før krisen, mens antall nyetableringer motivert av nødvendighet økte markant like før og i løpet av resesjonen. Dette tyder på at man ikke ser store muligheter til forbedring av egen inntekt ved å forlate en fast jobb for å etablere egen virksomhet i dårlige tider og at man heller forsøker å beholde jobben sin. Men dersom man først blir arbeidsledig i dårlige tider, er sannsynligheten for å etablere egen virksomhet større da alternativene til å skape inntekt på annen måte da er færre slik at entreprenørskap er motivert ut fra nødvendighet (Kelly, et al., 2010 s. 50).

Det er gjort en rekke studier av temaet “Creative unemployment”, det vil si hvilke virkninger arbeidsledighet har på entreprenørskap. De empiriske funnene fra studiene er begrensede og heller ikke entydige. I en norsk studie undersøkte Knut Røed og Jan Fredrik Skogstrøm effektene av masseoppsigelser på entreprenørskap og fant at sammenhengen mellom arbeidsledighet og sannsynligheten for å starte opp egen næringsvirksomhet, var større enn hva tidligere studier har vist. Funn fra studien viser at over halvparten av de som går fra å være fulltidsansatt til å etablere egen bedrift, gjør dette fordi de har blitt oppsagt fra sin tidligere stilling. I konklusjonen antydes det at en av årsakene til dette kan være at fulltidsansatte som ikke risikerer å bli oppsagt er motvillige til å ta på seg den usikkerheten entreprenørskap medfører. Studien viser også at de som selv velger å si opp sitt nåværende arbeid for å starte for seg selv, øker inntekten betraktelig. Røed, et al., (2010) mener årsaken til en større suksessfaktor for denne gruppen kan være fordi barrierene er

høyere for å bli entreprenør når en allerede har en sikker arbeidsplass. Alternativkostnaden, som stabil inntekt og et sikkerhetsnett, er høyere for de som er ansatt enn de som har mistet eller frykter å miste sin fulltidsjobb. Dersom en frivillig velger å forlate de trygge rammene rundt et fast arbeid, skal en sitte på en gjennomtenkt idé som en er sikker på at er gjennomførbar (Røed, et al., 2010 ss. 19-20).

I studien "What Makes an Entrepreneur?", utført av Blanchflower og Oswald i 1998, fremgår det at entreprenørens hovedproblem normalt sett er mangel på kapital og likviditetsproblemer. En av hypotesene deres var at høy risiko i forbindelse med etablering, ofte gjør det problematisk å hente inn kapital. Graden av risiko er vanskelig å kalkulere, slik at banker og andre investorer er skeptiske til å investere uten å ta sikkerhet i etablererens personlige eiendeler. Risikoen på etablererens hånd blir da betydelig, og i mange tilfeller kan dette være et hinder for entreprenørskap. Blanchflower og Oswald (1998) konkluderte med at de empiriske resultatene var konsistente på dette punktet. Dersom en person mottok arv eller gave, alt annet likt, økte dette sannsynligheten for å etablere egen virksomhet. Denne effekten påvirket særlig yngre personer da eldre personer hadde andre muligheter for å innhente kapital. Det fremkommer videre av studien at et overraskende høyt antall arbeidstakere i de industrialiserte landene sa at de ville foretrekke å være selvstendig næringsdrivende. Selvstendig næringsdrivende gav uttrykk for å være mer tilfreds med egen arbeidssituasjon enn arbeidstakere, alt annet like. Den hyppigste årsaken blant arbeidstakerne til hvorfor de likevel ikke valgte å være selvstendig næringsdrivende, var mangel på kapital. Resultat fra studien viste også at de fleste små bedrifter ble etablert med egen kapital eller ved hjelp av familien. Entreprenørene sa at de hadde hatt størst behov for hjelp innen finans, og at deres største bekymring var å opprettholde tilstrekkelig med kapital (Blanchflower, et al., 1998 s. 50).

3.2.1 Betydningen av pensjonsopptjening og valget om å være entreprenør

Den økonomiske situasjonen man vil stå overfor som pensjonist, kan være et forhold som kan påvirke valget om å starte egen virksomhet eller være arbeidstaker. Og dermed kan også de forskjellige mulighetene til pensjonsopptjening mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere være en faktor av betydning ved dette valget. Situasjonen for selvstendig

næringsdrivende skiller seg fra arbeidstakere ved at selvstendig næringsdrivende har eierrett til kapitalen som er bundet opp i eget foretak. Dette gir selvstendig næringsdrivende en mulighet til å finansiere egen pensjon gjennom salg av virksomheten ved pensjonsalder. Denne muligheten har ikke arbeidstakere, men pensjonssparing for arbeidstakere er også en mer diversifisert form for sparing enn sparing gjennom eget foretak. Selvstendig næringsdrivende kan risikere at foretaket går dårlig og at en eventuell salgsverdi ved pensjonsalder er lav slik at den ikke gir særlig mye å leve av som pensjonist. Det er derfor viktig å ha en god pensjonsordning med løpende pensjonssparing som et alternativ til et eventuelt salg av virksomheten. Den norske velferdsstaten sikrer at selv personer med lav eller ingen pensjonsopptjening, får en viss pensjonsytelse fra det offentlige. Dette reduserer risikoen ved etablering av egen virksomhet. Selv om man er sikret en pensjon på minimumsnivået av staten, er de fleste avhengig av ytterligere pensjonsopptjening for å kunne opprettholde levestandarden de har hatt i årene som yrkesaktiv. Utviklingen av pensjonssystemet ser ut til å gå i retning av et stadig større ansvar for enkeltpersoner for egen pensjon. Endringene i det norske pensjonssystemet, som kom med årets pensjonsreform, var nødvendige for blant annet å gjøre pensjonssystemet mer økonomisk bærekraftig med hensyn til de fremtidige økonomiske forpliktelsene folketrygden står overfor. Betydningen av gode muligheter til pensjonsopptjening vil da bli enda viktigere for selvstendig næringsdrivende i fremtiden. I tillegg til økt ansvar for egen pensjon, er det ikke urimelige å forvente at en lavere andel av fremtidige pensjoner vil komme fra folketrygden. Dersom dette blir tilfellet, vil det i fremtiden bli viktig å ha en god pensjonsordning gjennom arbeidsforholdet. Selvstendig næringsdrivende har som nevnt lavere innskuddsgrenser for pensjonssparing enn arbeidstakere. I tillegg kan selvstendig næringsdrivende også risikere at alderspensjonen fra folketrygden reduseres dersom man benytter seg av muligheten til å spare til pensjon gjennom innskuddsordningen. I tidligere undersøkelser av rammevilkår for entreprenører i ulike land, nevnes ikke muligheter til pensjonsopptjening som et forhold som kan påvirke valget om å være entreprenør. Dette kan blant annet skyldes velutbygde offentlige pensjonsordninger og lite kunnskap om, og fokus på pensjonssystemet hos entreprenører. Entreprenører i oppstartsfasen bruker ofte all tilgjengelig kapital til å bygge opp virksomheten og få i gang driften og pensjonsopptjening nedprioriteres.

3.3 Entreprenørskap i Norge

3.3.1 Nordic Entrepreneurship Monitor

I 2010 ga Nordisk Ministerråd ut en rapport om entreprenørskap i de nordiske landene, *Nordic Entrepreneurship Monitor*. Rapporten måler entreprenørskap i norden som region og i de ulike nordiske landene systematisk. Landenes prestasjoner når det gjelder entreprenørskap vurderes sammen med hvilke rammevilkår de ulike landene gir entreprenører. Rammevilkårene som vurderes, bygger på en internasjonal modell for entreprenørskapsprestasjoner og er utviklet gjennom samarbeid av Eurostat, OECD og FORA (Nordisk ministerråd, 2010 s. 15). Rapporten vurderer de seks rammevilkårene regulatorisk rammeverk, markedsforhold, tilgang på finansiering/kapital, evne til kunnskapsutvikling og spredning av kunnskap, entreprenørskapsevner eller kapabiliteter og hvilken kultur landet har for entreprenørskap. Rapporten inneholder også forslag og anbefalinger til hvordan de nordiske landene bør utforme sin politikk for å legge bedre til rette for og øke nivået på entreprenørskap (Nordisk ministerråd, 2010 s. 4). Rapporten trekker noen hovedlinjer når det gjelder hvor gode de ulike landene er på entreprenørskap. Når det gjelder ratene for antall etableringer av nye virksomheter, er norden på samme nivå som USA (Nordisk ministerråd, 2010 s. 8). USA har tradisjonelt hatt en sterk kultur for entreprenørskap og i rapporten trekkes de nordiske velferdsstatene frem som en mulig årsak til at denne regionen har like høy prosentandel nyetableringer som USA. De nordiske velferdsstatene gir også personer som er selvstendig næringsdrivende rett til trygdeytelser slik at den økonomiske risikoen ved å starte egen virksomhet er mindre enn i USA. Sterke velferdsstater gir imidlertid også færre økonomiske insentiver til å starte egen virksomhet for folk i norden enn i USA hvor de potensielle økonomiske gevinster fra å være entreprenør da er større. Dette kan forklare hvorfor entreprenørskapskulturen i USA er mer vekstfokuset enn den er i norden. Et annet forhold som også nevnes i rapporten er at infrastrukturen for entreprenørskap i norden er mer fokusert på det å etablere nye virksomheter og ikke like mye på å hjelpe dem å vokse (Nordisk ministerråd, 2010 s. 20).

Generelt sett, er rammevilkårene for entreprenørskap i de nordiske landene relativt gode sammenlignet med andre land. Landene som utmerker seg og er de flinkeste når det gjelder entreprenørskap er USA, Storbritannia og Canada. For at de nordiske landene skal kunne komme

opp på nivå med disse landene, er det nødvendig med forbedringer av flere av rammevilkårene. De rammevilkårene som norden scorer relativt høyt, på er *tilgang på finansiering, og evne til kunnskapsutvikling og spredning av kunnskap*. Når det gjelder rammevilkårene *kultur for entreprenørskap* og *entreprenørskapsevner* scorer de nordiske landene dårlig. Det de nordiske landene har til felles er at de har relativt gode forhold og støtteordninger for etablering av virksomheter, men de mangler tilstrekkelig infrastruktur for å hjelpe nyetablerte bedrifter til å skalere opp etter den første vekstfasen (Nordisk ministerråd, 2010 s. 9). Alle de seks rammevilkårene som rapporten tar for seg er viktige forhold som kan tenkes å påvirke valget om å være entreprenør eller ikke. Rapporten diskuterer ikke muligheter til pensjonsopptjening som en faktor som kan påvirke dette valget. Det regulatoriske rammeverket i de ulike landene er imidlertid et av rammevilkårene som diskuteres i rapporten. Regulatorisk rammeverk refererer til de områdene myndighetene kan påvirke direkte gjennom regulering. For eksempel vil regulering av arbeidsmarkedet i de enkelte land kunne påvirke entreprenørskap. Et strengt regulert arbeidsmarked som gjør det vanskelig å ansette og si opp ansatte, kan hindre selskaper i å vokse (Nordisk ministerråd, 2010 s. 29). Regler som regulerer hvilke muligheter selvstendig næringsdrivende har til opptjening av pensjon, kan anses for å være et område innenfor det regulatoriske rammeverket selv om rapporten ikke har vurdert dette forholdet spesielt.

I undersøkelsen kommer Norge bra ut når det gjelder regulatorisk rammeverk, og da særlig når det gjelder konkursregulering. Norge scorer også høyt for tilgang på finansiering gjennom banklån og venture kapital. Til tross for dette kommer Norge dårligst ut av de nordiske landene når rammevilkårene for entreprenørskap vurderes under ett. Norge har også lavere prosentandel nyetableringer og vekst for nyetablerte virksomheter enn de andre nordiske landene (Nordisk ministerråd, 2010 s. 9). Norges største utfordringer knytter seg spesielt til reguleringen av arbeidsmarkedet. Det er vanskelig med midlertidige ansettelse, dette reduserer fleksibiliteten og kan være et hinder for vekst i mindre virksomheter. Holdningene til entreprenørskap er også svake, det er få som ønsker å bli entreprenører. Tradisjonen for en sterk norsk entreprenørskapskultur er begrenset da entreprenørskap ikke har vært en nødvendighet. Norges velferdsutvikling har historisk sett vært sterkt knyttet til en rik tilgang på naturressurser. Norske lønninger har tradisjonelt vært høye og nordmenn foretrekker å være ansatt fremfor å starte egne virksomheter.

Den senere tid har man imidlertid blitt mer bevisst på viktigheten av entreprenørskap.

Myndighetene må fortsette å arbeide for å styrke kulturen for entreprenørskap for indirekte å gjøre det mer attraktivt å være selvstendig næringsdrivende. Myndighetene lanserte i 2008 en nasjonal strategi for innovasjon hvor entreprenørskap var et nøkkelement som kunne øke innovasjonen i Norge (Nordisk ministerråd, 2010 ss. 50-52).

3.3.2 Studier av entreprenørskap i Norge

I en studie utført av Lars Kolvereid undersøkes hvilke forhold som påvirker valget mellom å være selvstendig næringsdrivende og arbeidstaker. Blant forholdene som undersøkes er sikker inntekt versus mulighet til å forbedre inntekten, arbeidsmengde versus utfordring, det å arbeide i et sosialt miljø versus autonomi, begrensning av ansvar versus et ønske om autoritet. Den hyppigst nevnte årsaken til å velge å være arbeidstaker var ønsket om en sikker jobb- og inntektssituasjon. Personer som valgte å være selvstendig næringsdrivende begrunnet valget sitt ut fra autonome hensyn, som for eksempel et ønske om å kunne bestemme over egen arbeidssituasjon (Kolvereid, a, 1995 ss. 12-13). I en annen studie av faktorer som kan påvirke valget mellom å være selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker, fant man at demografiske faktorer ikke påvirker dette valget. Det som imidlertid har en betydning for valget er ikke bare hvor attraktivt det generelt sett er å være selvstendig næringsdrivende, men hvor attraktivt det er å være selvstendig næringsdrivende sammenlignet med det å være arbeidstaker. For eksempel kan høyere jobbsikkerhet, kortere arbeidstid eller lengre ferie føre til at færre ønsker å være selvstendig næringsdrivende (Kolvereid, b, 1995 s. 17). Norge har relativt lav arbeidsledighet sammenlignet med mange andre land, dette kan redusere nivået på entreprenørskap motivert av nødvendighetsmotiver. I tillegg er nivået på norske lønninger generelt høyt slik at mulighetene til å forbedre egen inntekt ved å starte egen virksomhet, er relativt lavere i Norge enn i land med lavere lønnsnivå. Norske arbeidstakere har også et sterkt oppsigelsesvern, noe som kan redusere insentivene til å starte egen virksomhet. I boken Perspektiver på Entreprenørskap skriver Lars Kolvereid at det i Norge er relativt få som ønsker å starte egen næringsvirksomhet. For å bidra til økt entreprenørskap i Norge, må det gjøres mer attraktivt å være selvstendig næringsdrivende. Dette kan blant annet gjøres ved å endre regelverket for å gjøre det mindre økonomisk risikabelt og mer attraktivt å drive slik selvstendig næringsvirksomhet. En del av årsaken til den lave interessen for å etablere selvstendig næringsvirksomhet i Norge, kan skyldes at man som selvstendig næringsdrivende generelt sett får

dårligere betingelser enn de som gjelder for personer som er ansatte (Kolvareid, et al., 2006 ss. 281- 287).

3.4 Sammendrag entreprenørskap

Entreprenørskap i form av etablering av nye virksomheter er viktig for økonomisk vekst og utvikling i et land. Det er derfor viktig å legge forholdene til rette og gjøre det attraktivt å være selvstendig næringsdrivende. Norge kommer relativt dårlig ut på målinger av entreprenørskapsaktivitet sammenlignet med de andre nordiske landene. Politikerne har satt fokus på entreprenørskap og særlig på viktigheten av undervisning i entreprenørskap i utdanningen. Det er imidlertid også viktig å gi selvstendig næringsdrivende gode rammevilkår og et godt tjenestetilbud slik at det å være selvstendig næringsdrivende oppfattes som mer attraktivt. Likere muligheter til pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere kan være et forhold som kan bidra til dette. Vi vil senere også sammenligne mulighetene til pensjonssparing for norske selvstendig næringsdrivende sammenlignet med mulighetene til pensjonssparing for selvstendig næringsdrivende i Danmark og Sverige.

4 Det norske pensjonssystemet

Hovedfokuset i denne utredningen er hvilke muligheter til pensjonsopptjening selvstendig næringsdrivende har. For å kunne sammenligne pensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende med pensjonsordningen for arbeidstakere, er det imidlertid nødvendig å gi en presentasjon av, og forklare oppbygningen av det norske pensjonssystemet. I dette kapittelet vil vi derfor gi en oversikt over det norske pensjonssystemet og forklare hvordan reglene for pensjonsopptjening fungerer for arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende. Det er vanlig å se på pensjonssystemet som bestående av tre pilarer, og vi vil ta for oss disse tre pilarene etter tur. Pilar 1, består av offentlige ordninger som gjelder er felles for alle. I Norge får man alderspensjon fra folketrygden, og denne alderspensjonen utgjør normalt en betydelig del av pensjonsutbetalingene. Pilar 2, er basert på yrkesaktivitet og består av ordninger for tjenestepensjon. Personer som har vært yrkesaktive får, i tillegg til alderspensjon fra folketrygden, pensjonsutbetaling fra tjenestepensjon avhengig av arbeidsinntekt. Pilar 3, er individuelle ordninger for pensjonssparing. Samlet pensjonsutbetaling avhenger da av hvilken pensjonsopptjening man har innenfor hver av disse pilarene (Finansdepartementet, a, 2009 s. 21). For pensjonsopptjening fra pilar 2, gjelder det ulike ordninger for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Både opptjeningsmulighetene, i form av innskuddsgrenser, og opptjeningsgrunnlaget, i form av hva som inngår i pensjonsgivende inntekt, er forskjellig for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Begge disse forholdene påvirker oppspart pensjonsbeholdning. Vi vil utdype hvordan dette påvirker pensjonsopptjeningen for selvstendig næringsdrivende sammenlignet med arbeidstakere senere.

Den nye pensjonsreformen som trådte i kraft i 2011 medførte en del endringer i det norske pensjonssystemet som påvirker både selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Et av målene bak pensjonsreformen har vært å skape et pensjonssystem som er mer fleksibelt og økonomisk bærekraftig. En stadig økende andel eldre personer i befolkningen, kombinert med høyere pensjoner, har ført til en økning i folketrygdens pensjonsutgifter. Andelen personer over pensjonsalder i forhold til andelen personer i arbeid, forventes å kunne nærmest doubles frem mot 2050. Når det gjelder pensjonsopptjening fra det offentlige, pilar 1, ble det innført nye regler for både opptjening og uttak av pensjon. For pilar 2, tjenestepensjonen, ble det innført nye uttaksregler.

De nye uttaksreglene åpner for fleksibelt uttak av pensjon, slik at man kan velge å ta ut pensjon samtidig som man fortsetter å jobbe (Arbeidsdepartementet, a, 2011). I tillegg er det nå slik at pensjonsutbetalingene den enkelte mottar avhenger av hvor stor pensjonsbeholdning man har klart å spare opp, samt hvor lang tid det forventes at vedkommende vil motta pensjon. Denne levealdersjusteringen innføres for å sikre et økonomisk bærekraftig pensjonssystem ved å justere pensjoner for endringer i befolkningens levealder (Arbeidsdepartementet, b, 2011). Dersom levealderen i befolkningen øker, blir pensjonene justert for dette ved at de må fordeles over flere år (Arbeidsdepartementet, 2008-2009 s. 8).

4.1Pilar 1 – Alderspensjon fra folketrygden

Den norske folketrygden er en forsikrings- og pensjonsordning som skal gi økonomisk trygghet i ulike situasjoner ved inntektsbortfall, som for eksempel ved pensjonering. Siden folketrygden ble innført i 1967, har den vært en hjørnestein i den norske velferdsstaten. Folketrygden skal gi økonomisk trygghet ved å “bidra til utjevning av inntekt og levekår over den enkeltes livsløp og mellom grupper av personer”, jf. Folketrygdloven § 1-1. Folketrygden administreres av Arbeids- og velferdsetaten og finansieres hovedsakelig gjennom trygdeavgift fra medlemmer, arbeidsgiveravgift og tilskudd fra staten, jf. Folketrygdloven kapittel 23. Pensjonene i folketrygden blir fastsatt og regulert hvert år i forhold til grunnbeløpet i folketrygden, ofte kalt G. Grunnbeløpet er en beregningsfaktor som har betydning for retten til, og størrelsen på ytelser fra folketrygden. Størrelsen på grunnbeløpet vedtas årlig av Stortinget og reguleres i takt med lønnsutviklingen, jf. Folketrygden § 1-4. 1 G tilsvarte pr. 1. mai 2010 75 641 kroner (NAV.no, 2010).

4.1.1 Medlemskap i folketrygden - hvem har rett på alderspensjon fra folketrygden?

Hovedregelen for å ha krav på alderspensjon fra folketrygden er at vedkommende er medlem i folketrygden og har minst tre års trygdetid. Med trygdetid menes medlemskap i folketrygden mellom fylte 16 og 66 år, maksimal trygdetid er 40 år, jf. Folketrygdloven §§ 3-2(2) og 3-5 (2). Når det gjelder medlemskap i folketrygden, skilles det mellom pliktig og frivillig medlemskap. Pliktig medlemskap i folketrygden oppnås ved å være bosatt i Norge, jf. Folketrygdloven § 2-1(1).⁶ Såfremt man oppfyller kravene til medlemskap og trygdetid, har man rett på alderspensjon fra

⁶ Se folketrygdloven kapittel 2 for detaljer om medlemskap i folketrygden.

folketrygden når man oppnår pensjonsalder. Den nye pensjonsreformen har medført endringer i regelverket for folketrygdens alderspensjon. De nye reglene om fleksibel alderspensjon er vedtatt å skulle gjelde for alle nye pensjonister. Dette innebærer at personer som fylte 67 år og startet uttak av alderspensjon før 2011, skal ha hele sin alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gammelt regelverk, dette gjelder både pensjonsopptjeningen og uttaket av pensjon (NAV.no, a, 2011).

For å få til en gradvis innfasing av de nye reglene om fleksibelt pensjonsuttak, har man gjennomført en inndeling i tre ulike aldersgrupper avhengig av i hvilken grad de berøres av de nye reglene. Alderspensjon fra den gamle folketrygden reguleres av Folketrygdlovens kapittel 19 om alderspensjon. Personer som er født før 1954, skal ha hele sin alderspensjon beregnet etter disse reglene. Personer som er født i perioden mellom 1954 og 1962, får sin alderspensjon beregnet med en forholdsmessig andel fra gammelt og nytt regelverk, jf. Folketrygdloven § 19-1(2).

Alderspensjon etter den nye folketrygden reguleres av Folketrygdlovens kapittel 20 om ny alderspensjon, jf. § 20-1 (2). Det nye regelverket gjelder fullt ut for personer som er født etter 1962. Disse innfasingsreglene innebærer da at for personer som er født før 1954, og som ikke har startet uttak av alderspensjon før 2011, gjelder de gamle reglene for opptjening, mens uttaket av alderspensjonen følger endrede regler og påvirkes blant annet av reglene om levealdersjustering. For personer født etter 1962, gjelder det nye regler både for opptjening og uttak av alderspensjon fra folketrygden. For personer født i perioden 1954-1962 gjelder en forholdsmessig andel gamle og nye opptjeningsregler, mens uttaket av alderspensjonen følger de nye reglene om fleksibelt uttak. Da pensjonsopptjening og uttak av pensjon etter de gamle reglene i folketrygden er under utfasing, og dermed bare vil gjelde i en begrenset tidsperiode fremover, har vi valgt å fokusere på de nye reglene for opptjening og uttak av pensjon fra folketrygden. Pensjonsopptjening og uttak av pensjon etter gammelt regelverk gjennomgås likevel i vedlegg 1 da det er ganske store forskjeller mellom den nye og den gamle opptjeningsmodellen.

4.1.2 Opptjening av alderspensjon fra den nye folketrygden 2011

Personer født etter 1962 skal ha hele sin alderspensjon fra folketrygden beregnet etter reglene i Folketrygdlovens kapittel 20. Personer født i perioden 1954-1962 skal ha en forholdsmessig andel av sin pensjon beregnet etter disse reglene. Alderspensjonen fra den nye folketrygden består av

komponentene inntektpensjon og garantipensjon. Opptjening av inntektpensjon avhenger av at man har hatt pensjonsgivende inntekt. Personer uten rett til inntektpensjon har rett til garantipensjon fra folketrygden, jf. Folketrygdloven § 20-3. Pensjonsgivende inntekt fastsettes for personer som er medlemmer i folketrygden i alderen mellom 13 og 75 år, jf. Folketrygdloven § 3-15(3). Pensjonsgivende inntekt omfatter blant annet arbeidsinntekt og beregnet personinntekt, jf. Skatteloven § 12-2 a) og g). Dette innebærer at for selvstendig næringsdrivende vil beregningen av personinntekt i henhold til foretaksmodellen være avgjørende for størrelsen på tilleggspensjonen fra folketrygden. Pensjonsreformen har medført nye regler for opptjening og uttak av alderspensjon fra folketrygden. Når det gjelder pensjonsopptjening for ulønnet omsorgsarbeid og for personer som mottar dagpenger, gjelder det nå endrede regler. I tillegg gir avtjening av førstegangstjeneste pensjonsopptjening etter den nye opptjeningsmodellen (Arbeidsdepartementet, 2008-2009 s. 31).

4.1.2.1 Garantipensjon

Garantipensjonen sikrer at personer med lav eller ingen pensjonsopptjening, får en viss pensjonsytelse fra det offentlige. Garantipensjonen erstatter den tidligere minstepensjonen og er på samme nivå som denne. På bakgrunn av dette videreføres de samme kravene om trygdetid, som gjaldt for den gamle grunnpensjonen, for rett til garantipensjon.⁷ Man har altså først krav på garantipensjon etter 3 års trygdetid, full garantipensjon gis ved 40 års trygdetid. På samme måte som i den gamle folketrygden, differensieres garantipensjonen etter sivilstand. Garantipensjon med høy sats tilsvarer tidligere minstepensjon for enslige, mens garantipensjon med ordinær sats tilsvarer minstepensjon for pensjonister som lever sammen med ektefelle (Arbeidsdepartementet, 2008-2009 s. 43).

4.1.2.2 Inntektpensjon

Det nye regelverket har medført en viktig endring når det gjelder opptjening av alderspensjon ved å gjøre det mulig å kombinere pensjonsuttak med å fortsette å arbeide. I tillegg gir pensjonsgivende inntekt pensjonsopptjening fra første krone i alle år til du fyller 75 år. Besteårsregelen fra den gamle folketrygden er således erstattet med en “alleårsregel” da alle år med pensjonsopptjening nå

⁷ Se vedlegg 1, avsnitt 1.1.1 for beskrivelse av grunnpensjon etter folketrygdens gamle regelverk.

teller.⁸ Det som er avgjørende for pensjonsopptjeningen er dermed hvor mange år man har hatt pensjonsopptjening, og hvilken pensjonsgivende inntekt man har hatt i disse årene.

Pensjonsopptjeningen etter de nye reglene er slik at man hvert år kan tjene opp 18,1 prosent av den pensjonsgivende inntekten opp til et beløp tilsvarende 7,1 G. Dette innebærer at all inntekt fra første krone og opp til 7,1 G er pensjonsgivende, jf. Folketrygdloven § 20-5. Innføringen av pensjonsopptjening fra første krone for alle år, reduserer antall personer uten pensjonsopptjening i forhold til de gamle reglene hvor inntekt under 1G ikke gav pensjonsopptjening.

Pensjonsopptjening kan også skje ved utføring av ulønnet omsorgsarbeid, avtjening av førstegangstjeneste, mottak av dagpenger eller uførepensjon. Etter de gamle reglene gav ikke avtjening av førstegangstjeneste pensjonsopptjening, nå gir dette en pensjonsopptjening på 18,1 prosent av et beløp tilsvarende 2,5G (189 103 kroner). Utføring av ulønnet omsorgsarbeid gir en pensjonsopptjening på 18,1 prosent tilsvarende en inntekt på 4,5 G (340 385 kroner).

Arbeidsledige personer som mottar dagpenger, tjener opp pensjonsrettigheter tilsvarende 18,1 prosent av den inntekten de hadde før de ble arbeidsledig. Kun tidligere inntekt opp til 7,1 G gir pensjonsopptjening, jf. Folketrygdloven §§ 20-4(2) b-e), 20-6(2), 20-8(1) og 20-7.

Hvert års pensjonsopptjening samles i en individuell pensjonsbeholdning som årlig reguleres med reallønnsveksten, jf. Folketrygdloven § 20-4. Når pensjonen kommer til utbetaling er det denne pensjonsbeholdningen som er grunnlaget for beregningen av pensjonsutbetalingene. I tillegg til den individuelle pensjonsopptjeningen, kommer den såkalte arvegevinsten. Arvegevinsten består av pensjonsbeholdning opptjent av personer fra samme årskull som faller fra. Deres pensjonsopptjening fordeles på de andre personene i samme årskull. Innføringen av arvegevinsten skal sikre at det tas hensyn til dødelighetsutvikling også før pensjonsalder (Arbeidsdepartementet, 2008-2009 s. 50).

⁸ Se vedlegg 1, avsnitt 1.1.2 for forklaring av bestårsregelen.

4.1.3 Uttak av alderspensjon

Hovedregelen er at alderspensjon kan tas ut fra fylte 67 år. Det er imidlertid mulig å starte uttak av alderspensjon før dette dersom visse vilkår er oppfylt. Dersom vedkommende har tilstrekkelig pensjonsopptjening, kan alderspensjonen tas ut fra fylte 62 år, jf. Folketrygdloven §§ 20-2 og 20-15(1). Tilstrekkelig pensjonsopptjening tilsvarer i denne sammenheng garantipensjon ved full trygdetid.

Innføringen av fleksibelt uttak gjør det mulig å ta ut alderspensjonen helt eller delvis. Dersom delvis pensjonsuttak velges, er laveste uttaksgrad 20 prosent. Uttaksgraden kan endres med 12 måneders mellomrom, jf. Folketrygdloven § 20-14(3). Pensjonsuttak kan kombineres med arbeidsinntekt og man kan tjene ubegrenset uten at pensjonen avkortes. Arbeidsinntekt ved siden av pensjonen, gir pensjonsopptjening (Arbeidsdepartementet, a, 2011). I lovforslaget om endringer i folketrygdloven nevnes større valgfrihet med hensyn til uttakstidspunkt og uttaksgrad, sammen med ønsket om å motivere folk til å stå lengre i arbeid som bakgrunnen for innføringen av fleksibelt pensjonsuttak. Pensjonsopptjening på arbeidsinntekt ved siden av pensjonsuttak er da et viktig virkemiddel for muligheten til å kombinere arbeidsinntekt og pensjonsuttak (Arbeidsdepartementet, 2008-2009 s. 77).

Ved uttakstidspunkt gjøres pensjonsopptjeningen om til en pensjonsbeholdning. Denne pensjonsbeholdningen består av den opptjente inntektpensjonen samt garantipensjon. Pensjonsbeholdningen gjøres så om til en årlig pensjonsutbetaling for den enkelte ved å dividere opptjent pensjonsbeholdning med et delingstall. Delingstallet reflekterer forventet gjenværende levetid ved pensjonsuttak. Hvert alderskull har et sett med delingstall for perioden fra tidligste tidspunkt for pensjonsuttak ved fylte 62 år og til siste starttidspunkt for uttak ved fylte 75 år. De ulike delingstallene skal sikre nøytralt uttak av alderspensjon. Regelen om nøytralt uttak innebærer at nåverdien av de samlede pensjonsutbetalingene skal være uavhengig av når man velger å ta ut pensjonen, jf. Folketrygdloven §§ 20-14(2), 20-13 og 20-12. Størrelsen på delingstallet og dermed også størrelsen på pensjonsutbetalingen, avhenger av når man starter å ta ut pensjon. Tar man ut pensjon tidlig, får man et høyere delingstall og dermed lavere årlige pensjonsutbetalinger. Jo lengre man velger å stå i arbeid og jo senere man velger å starte uttak av pensjonen, jo lavere blir dette

delingstallet og jo høyere blir den årlige pensjonsutbetalingen.

4.1.4 Avtalefestet pensjon (AFP)

Avtalefestet pensjon (AFP) er en ordning for førtidspensjonering som gjør det mulig for yrkesaktive på bestemte vilkår å gå av med pensjon før ordinær pensjonsalder. Det tidligste man kan gå av med AFP er ved fylte 62 år (Boye, et al., 2008 s. s. 375). Avtalefestet pensjon er en form for tilleggspensjon til folketrygdens alderspensjon, hvor staten dekker en del av dette tillegget. Etter de nye reglene dekker staten 1/3 av AFP-tillegget, jf. AFP-tilskottsloven § 23(1). Muligheten til slik førtidspensjonering ved AFP gjelder kun for personer som arbeider i en bedrift som er bundet av en tariffavtale som omfatter AFP. Arbeidsgiver må i tillegg ha vært bundet av en tariffavtale som omfatter AFP i minst to år før en ansatt kan gå av med AFP (Boye, et al., 2008 s. 375). En tariffavtale er i Arbeidstvistloven § 1 nr. 8 definert som “en avtale mellom en fagforening og en arbeidsgiver eller en arbeidsgiverforening om arbeids- og lønnsvilkår eller andre arbeidsforhold”. Tariffavtaler er kollektive da de omfatter flere arbeidstakere. Personer som er selvstendig næringsdrivende og personer som er eneste ansatte i eget aksjeselskap, har ikke tariffavtaler og har dermed ikke rett til AFP. Pensjonsreformens nye regler for fleksibelt uttak av alderspensjon fra fylte 62 år, medførte behov for endringer også for AFP-ordningen. Fra 2011 ble det innført nye regler for AFP i privat sektor, mens den gamle AFP-ordningen i hovedsak videreføres uten større endringer i offentlig sektor (Arbeidsdepartementet, c, 2011).

4.1.4.1 Avtalefestet pensjon i offentlig sektor (gammel AFP)

Etter den gamle AFP-ordningen var det mulig å gå av med AFP i alderen 62-67 år. AFP-utbetalingene var således tidsbegrensede og opphørte når man fikk utbetalt alderspensjon fra 67 år. Etter den gamle ordningen ble AFP-utbetalingen avkortet om man hadde inntekt større enn 15 000 kroner. Avkortingene tilsvarende samme prosent som arbeidsinntekten utgjør av tidligere inntekt (Finansdepartementet, a, 2009 s. 25). Videreføringen av den gamle AFP-ordningen i offentlig sektor innebærer at offentlig ansatte kan gå av med AFP ved fylte 62 år, men at de i prinsippet ikke kan fortsette å arbeide samtidig som de tar ut AFP. Dette er fordi begrensningen om at man ikke kan tjene mer enn 15 000 kroner uten at pensjonen avkortes fremdeles gjelder for offentlig sektor. Personer som arbeider i offentlig sektor har heller ikke mulighet til å ta ut alderspensjon fra folketrygden sammen med AFP (Arbeidsdepartementet, a, 2011).

4.1.4.2 Avtalefestet pensjon i privat sektor (ny AFP)

Den nye pensjonsreformen har åpnet for fleksibelt uttak av AFP for ansatte i privat sektor. Man kan altså kombinere AFP-uttak med å jobbe så mye man ønsker uten at arbeidsinntekten reduserer AFP. En annen forskjell fra den gamle ordningen er at AFP-utbetalingen nå er gjort om fra en tidsbegrenset, til en livsvarig utbetaling for ansatte i privat sektor. I motsetning til alderspensjonen kan ikke AFP tas ut delvis (Arbeidsdepartementet, a, 2011). Den årlige AFP-opptjeningen tilsvarer 0,314 prosent av pensjongivende inntekt opp til 7,1G. På samme måte som alderspensjonen skal AFP etter de nye reglene levealdersjusteres, slik at jo lenger man utsetter uttaket jo høyere blir den årlige AFP-utbetalingen. Tidspunkt for tidligste uttak av AFP er fremdeles ved fylte 62 år, på samme måte som etter gamle regler. Dersom uttak av AFP startes før fylte 70 år, kreves det at man samtidig tar ut alderspensjon fra folketrygden, jf. AFP-tilskottsloven §§ 5, 6 og 7. For at man skal kunne ta ut alderspensjon før fylte 67 år kreves det en viss størrelse på den oppsparte pensjonsbeholdningen, jf. Folketrygdloven § 19-11. Det er derfor ikke er mulig å få AFP om man har for liten pensjonsbeholdning.

Tilleggs pensjon i form av AFP er et annet forhold ved pensjonssystemet som forskjellsbehandler arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende. Selv om det årlige AFP-innskuddet ikke er veldig stort, 0,314 prosent av pensjongivende inntekt opp til 7,1 G, vil det over tid føre til en merkbar økning i oppspart pensjonsbeholdning. Da 1/3 av det årlige AFP-innskuddet også dekkes av staten, oppleves det desto mer urettferdig for selvstendig næringsdrivende som står helt utenfor denne pensjonsordningen. I del 6 har vi gjort beregninger av pensjonsopptjening for arbeidstakere med og uten AFP for å se på hvor store utslag retten til AFP gjør når det gjelder oppspart pensjonsbeholdning og årlig pensjonsutbetaling.

4.2 Pilar 2 - Tjenestepensjon

Tjenestepensjon kan bare fås gjennom arbeidsforhold, og i 2006 ble norske arbeidsgivere pålagt å tilby sine ansatte tjenestepensjon gjennom Lov om obligatorisk tjenestepensjon (OTP), jf.

OTP-loven § 2. Tjenestepensjon kan organiseres som ytelsesordning eller innskuddsordning.

Ansatte i offentlig sektor har tjenestepensjon i form av ytelsespensjon mens ansatte i privat sektor kan ha tjenestepensjon enten som ytelsespensjon eller innskuddspensjon. Vi vil i dette kapitlet gi en oversikt over utviklingen i tjenestepensjonene, samt de ulike formene for tjenestepensjon for

arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende.

4.2.1 Tjenestepensjon internasjonalt

I en rapport fra Fafo 2005 presenteres forskjeller mellom europeiske land når det gjelder utbredelsen av tjenestepensjon. Utenom Norge er det tre land som peker seg ut med svært høy dekning. Nederland var tidlig ute med å innføre tjenestepensjonsordning allerede på 1950-tallet, og hadde i 2005 en dekning på 90 prosent av arbeidstakerne. En del av årsaken til den høye dekningen i Nederland er at regjeringen kan beslutte å innføre obligatorisk tjenestepensjon i de respektive bransjene dersom arbeidsgiver og arbeidstakerorganisasjoner søker om dette. Mer en 2/3 av bransjeordningene er derfor gjort obligatoriske. Danmark startet utviklingen av tjenestepensjon på 1990-tallet da partene etablerte ordninger i de forskjellige bransjene. Sverige startet noe senere, men utviklet tjenestepensjonsordning i løpet av kort tid gjennom sentraliserte avtaler mellom partene i arbeidslivet. I alle de tre landene er den høye dekningen oppnådd ved avtaler mellom partene i arbeidslivet. Internasjonalt er det en klar tendens til overgang fra etablerte ytelsesbaserte ordninger til innskuddsordninger. I Danmark organiseres tjenestepensjonen nesten utelukkende i form av innskuddsordninger. I Sverige ser man at de ytelsesbaserte ordningene i stor grad erstattes av innskuddsbaserte ordninger. Nederland skiller seg her fra Danmark og Sverige, og her er mer en 90 prosent av tjenestepensjonsordningene fremdeles ytelsesbaserte (Hippe, et al., 2005 ss. 8-9). Hovedforskjellen mellom ytelses- og innskuddsbaserte pensjonsordninger er at ved ytelsepensjon er man garantert en viss prosent av sluttlønn i pensjonsutbetaling, mens ved innskuddspensjon utgjør årlig pensjonssparing en viss proSENTSATS av lønnen og fremtidig pensjonsutbetaling avhenger da av både proSENTSATSEN på innskuddet og størrelsen på inntekten. Forskjellen mellom ytelsesbaserte og innskuddsbaserte tjenestepensjonsordninger utdypes senere i dette kapitlet.

4.2.2 Tjenestepensjon i Norge

Det har vært store endringer i tjenestepensjonsordningen i Norge de siste ti årene. Tradisjonelt sett har de ytelsesbaserte ordningene dominert, men utviklingen har gått i retning av stadig flere innskuddsordninger. I dag har de fleste ansatte i privat sektor tjenestepensjon i form av innskuddsordning. Hovedårsaken til dette skiftet var at tjenestepensjon ble gjort obligatorisk for de fleste bedrifter i 2006 gjennom Lov om obligatorisk tjenestepensjon (OTP). Før innføringen av

OTP var dekningen i privat sektor på rundt 50 prosent. Da det ble lovpålagt å ha en tjenestepensjonsordning som oppfylte visse minstekrav, valgte de fleste bedriftene da å innføre innskuddsordning (Veland, b, 2008 s. 19). Vi kommer tilbake til OTP senere i kapitlet.

Det er et klart skille mellom pensjonsordningene i offentlig og privat sektor. Alle offentlig ansatte har tjenestepensjon i form av en brutto ytelsesordning som gir en pensjonsutbetaling basert på sluttlønn, dvs. en garantert ytelse gitt full opptjening (Veland, b, 2008 s. 19). Tall fra Fafo viser at i 2009 har 30 prosent av de ansatte i privat sektor tjenestepensjon i form av en ytelsesbasert ordning, mens hele 70 prosent har en innskuddsbasert pensjonsordning (Veland, a, 2010 s. 7). I rapporten undersøkes det også nærmere hvorfor bedrifter velger å gå over til innskuddsbasert tjenestepensjon. Av bedriftene som var med i undersøkelsen svarte 57,1 prosent at den klart viktigste årsaken var mer forutsigbare pensjonskostnader. Dette er også den mest fremtredende årsaken til byttet internasjonalt. Ytelsesbasert tjenestepensjon er en tung ordning for bedriftene å administrere, og pensjonsforpliktelsene bedriftene står overfor avhenger av flere ulike parametere og endringer i sentrale forutsetninger kan gi store utslag i årlige pensjonskostnader.⁹ Innskuddsbasert tjenestepensjon er kun knyttet opp mot en parameter, lønnskostnadene. Dette gjør pensjonskostnadene mer forutsigbare for arbeidsgivere. Ønsket om mer forutsigbare pensjonskostnader var særlig viktig for bedrifter med mer en 50 ansatte. Andre viktige årsaker til skiftet var økte pensjonskostnader og at arbeidsgiver anså innskuddsordningen som en bedre pensjonsordning for den ansatte blant annet ved jobbskifte (Veland, b, 2008 s. 61).

4.2.3 Obligatorisk tjenestepensjon (OTP)

Innføringen av OTP påla de fleste arbeidsgiverne å opprette en tjenestepensjonsordning for sine ansatte. I tillegg påla den arbeidsgivere som allerede hadde en pensjonsordning, å sørge for at ordningen var i samsvar med minstekravene i den nye loven, jf. OTP-loven § 2(3). Formålet med OTP er å sørge for at alle arbeidstakere får mulighet til en minimums pensjonsopptjening i tillegg til pensjonen fra folketrygden (Finansdepartementet, g, 2005-2006 s. 8). Innføringen av OTP pålegger ikke, men har gjort det mulig for selvstendig næringsdrivende, personlige deltakere i

⁹ Se avsnitt 4.2.4 om ytelsespensjon.

deltakerlignede selskap og ansatte i aksjeselskap eller allmennaksjeselskap, å spare til pensjon gjennom en innskuddsordning. Tilsvarende gjelder også for frilansere (Finansnæringens Fellesorganisasjon, 2010). Lov om obligatorisk tjenstepensjon gjelder for alle foretak som har minst to ansatte, som begge har lønn og arbeidstid som utgjør 75 prosent av full stilling. OTP-loven gjelder også dersom det er minst en arbeidstaker uten eierinteresse i foretaket, og vedkommende har en stilling som utgjør minst 75 prosent av full stilling. Dersom flere personer med 20 prosent eller mer av full stilling til sammen utfører arbeid som tilsvarer to årsverk, omfattes foretaket også av lovkravet om obligatorisk tjenstepensjon. Aksjeselskap, allmennaksjeselskap, enkeltpersonforetak, ansvarlig selskap og et hvert annet rettssubjekt som har arbeidstakere i sin tjeneste, regnes som foretak. Foretak som har pensjonsordning i henhold til lov eller tariffavtale for statlig eller kommunalt ansatte, er ikke dekket av denne loven, jf. OTP-loven § 1 (1)–(3). Foretak som omfattes av loven har mulighet til å velge mellom innskuddsbasert eller ytelsesbasert pensjonsordning, jf. OTP-loven § 2. Statistikk fra finansnæringens hovedorganisasjon viser, ved utgangen av 2007, at 98 prosent av de bedriftene som innførte pensjonsordning i forbindelse med OTP-loven, var innskuddsbaserte (Veland, b, 2008 s. 27).

OTP-loven § 4, oppstiller tre minstekrav med hensyn til utformingen av pensjonsordningen:

1. Det gjelder en minimumssats for beløpet som skal spares for hver enkelt ansatt i løpet av innskuddsåret. Hvert år skal arbeidsgiver betale innskudd til ordningen, slik at den ansatte tjener opp pensjonsrettigheter. Foretak som har opprettet innskuddsbasert pensjonsordning, pålegges årlig å innbetale et beløp minimum tilsvarende 2 prosent av inntekt mellom 1 og 12 G på vegne av hvert enkelt ansatt.
2. Kostnadene knyttet til å administrere pensjonsordningen skal dekkes av bedriften. Dette inkluderer de ansattes pensjonsinnskudd, innskudds- og premiefritak ved uførhet, samt kostnader knyttet til forvaltning av pensjonskapitalen.
3. Dersom en ansatt blir ufør, skal han eller hun dekkes av en forsikring slik at forsikringsselskapet fortsetter sparingen for den det gjelder (OTP-loven, 2005).

Dersom arbeidsgiver velger å innføre en ytelsesbasert pensjonsordning, stilles det krav om at ordningen minst må tilsvare det en innskuddsbasert pensjonsordning etter minimumskravene i OTP ville gitt, jf. OTP-loven § 5. Det er ikke fastsatt konkrete grenser for minstekrav til ytelsesbaserte ordninger. Pensjonsordningen kan inneholde risikodekninger som uførepensjon og pensjon til etterlatte, men dette er ikke et krav i henhold til OTP. Det er mulig å holde arbeidstakere under 20 år, og arbeidstakere med stilling under 20 prosent, utenfor ordningen. Arbeidstakere som omfattes av tjenstepensjonsordningen må ha vært medlem i denne i minst 12 måneder for å kunne ta med seg oppspart pensjon dersom vedkommende slutter i foretaket (Finansdepartementet, d, 2005).

4.2.4 Ytelsespensjon

Tjenstepensjon i form av en ytelsesordning innebærer at nivået på den fremtidige pensjonsutbetalingen er kjent da man mottar en bestemt andel av sluttlønn i pensjon (Boye, et al., 2008 s. 393). Ordningen gir dermed de ansatte trygghet og forutsigbarhet knyttet til pensjonsutbetalingen. På den annen side er dette en pensjonsordning som er tung for arbeidsgiver å administrere. Det er for eksempel vanskelig å forutse hva en ung, nyansatt person vil ha i lønn ved pensjonsalder. Det er også knyttet usikkerhet til utviklingen av folketrygden og forventet levetid, slik at det blir krevende for bedriftene å beregne nødvendig pensjonsavsetning for å kunne oppfylle de fremtidige pensjonsforpliktelsene de står overfor. Bedriftene bærer hele risikoen knyttet til å avsette nok midler til å møte forpliktelsene. Ytelsespensjon gjelder for alle ansatte i offentlig sektor, mens ansatte i privat sektor kan ha tjenstepensjon enten i form av ytelsespensjon eller innskuddspensjon. Ytelsespensjon i offentlig sektor administreres Statens pensjonskasse for statsansatte, og av ulike kommunale pensjonskasser for ansatte i kommuner og fylkeskommuner (NAV.no, b, 2011). Ytelsespensjon i privat sektor reguleres av Foretakspensjonsloven, jf. Foretakspensjonsloven § 2-1(2).

4.2.4.1 Ytelsespensjon i offentlig sektor

I offentlig sektor gir ytelsespensjon livsvarig pensjonsutbetaling. De ansatte i offentlig sektor er garantert en pensjonsytelse tilsvarende 66 prosent av lønnen på pensjonstidspunkt ved minimum 30 års opptjeningstid. Mindre enn 30 års opptjening reduserer pensjonen tilsvarende (Finansdepartementet, e, 2004 ss. 77-78). På samme måte som ved alderspensjon fra folketrygden,

er det bare lønn opp til 12 G som gir pensjonsopptjening ved ytelsespensjon, jf. Lov om Statens Pensjonskasse § 14. Pensjonsutbetalingen på 66 prosent av sluttlønn utgjøres av tjenstepensjonen sammen med alderspensjonen fra folketrygden. Ytelsespensjonen i offentlig sektor er en bruttoordning. Dette innebærer at den ansatte er garantert en pensjon tilsvarende 66 prosent av sluttlønn uavhengig av hvilke opptjente rettigheter vedkommende har til alderspensjon fra folketrygden (Finansdepartementet, e, 2004 s. 77).

4.2.4.2 Ytelsespensjon i privat sektor

På samme måte som for ytelsespensjon i offentlig sektor er det også i privat sektor bare lønn opp til 12 G som gir pensjonsopptjening ved ytelsespensjon, jf. Foretakspensjonsloven § 5-7 c).

Ytelsespensjon i privat sektor er forskjellig fra den offentlige ytelsespensjonen. Prosentandelen av sluttlønn som utbetales i pensjon kan variere for ansatte i privat sektor. I tillegg er privat ytelsespensjon en nettoordning. Dette innebærer at privat ytelsespensjon gis som et forhåndsbestemt supplement til alderspensjonen fra folketrygden. Dette fører til at ansatte i privat sektor kan bli dårligere stilt enn offentlig ansatte som har en garantert pensjon på 66 prosent av lønnen. For eksempel vil nedskjæringer i folketrygden føre til at personer ansatt i privat sektor får en lavere utbetalt pensjon da størrelsen på ytelsespensjonen er fastsatt på forhånd (Finansdepartementet, e, 2004 s. 77).

4.2.4.3 Utviklingstrekk ytelsesordninger

I en undersøkelse om utviklingstrekk i ytelsespensjon for privat sektor gjort av Fafo, fremkommer det forskjeller i sjenerøsitet innen ytelsesordninger mellom de ulike bedriftene. Av de 603 bedriftene i utvalget, hadde 57,5 prosent et pensjonsnivå på 66 prosent av sluttlønn eller over, mens de resterende 42,5 hadde et lavere nivå på pensjonsytelsen. Resultatene fra undersøkelsen viser at flertallet av bedriftene har et ytelsesnivå på 66 prosent. Det er betydelige variasjoner i nivået, men særlig skiller små bedrifter seg ut, det vil si bedrifter med mindre enn 20 ansatte. Disse har i større grad et ytelsesnivå som er lavere enn 60 prosent. De aller minste bedriftene synes på den annen side å ha et ytelsesnivå som ligger over 66 prosent. Det er stor variasjon mellom næringene, hvor finansnæringen peker seg ut med særlig høyt nivå. Innen handel/ hotell- og restaurantnæringen er

det store variasjoner. En stor del av næringen ligger på et lavt nivå, samtidig som en stor del også ligger på 66 prosent og høyere (Veland, b, 2008 ss. 48-49).

4.2.5 Innskuddspensjon

Tjenestepensjon organisert som innskuddspensjon innebærer at årlig pensjonsinnskudd tilsvarer en viss prosentandel av lønnen, jf. Innskuddspensjonsloven § 2-1(2). De ansatte er ikke garantert en viss prosentandel av sluttlønn i pensjonsytelse. Pensjonsytelsen man mottar når man blir pensjonist, avhenger av hvilken lønn man har hatt den tiden man har vært yrkesaktiv, prosentandelen som spares samt avkastningen på oppsparte pensjonsmidler. For bedriftene gir innskuddspensjon mer forutsigbare pensjonskostnader da deres forpliktelse begrenser seg til det årlige prosentvise innskuddet av lønnen. Utformingen av innskuddspensjonsordninger forklares nærmere senere i kapitlet.

Før innskuddsbasert tjenestepensjonsordning ble innført i 2001, var store deler av privat sektor uten noen form for tjenestepensjonsordning. Dette gjaldt særlig bedrifter innenfor næringer som varehandel, hotell og restaurant, og bygg og anlegg (Hippe, et al., 2005 s. 34). Innføringen av innskuddsbasert pensjonsordning var ment som et virkemiddel for å redusere antall bedrifter og virksomheter uten tjenestepensjonsordning for sine ansatte. Da innskuddsordningen gir arbeidsgivere mer forutsigbare pensjonskostnader, skulle den gjøre det enklere for bedrifter å innføre tjenestepensjon og stimulere til at alle arbeidstakere skulle få en pensjonsutbetaling utover pensjonen fra folketrygden. Fra innskuddsordninger ble tillatt i 2001 og til innføringen av obligatorisk tjenestepensjon (OTP) i 2006, økte antall personer med innskuddsbasert tjenestepensjon til 118 677. Veksten isolert sett var betydelig, men sett i forhold til at omtrent 600 000 arbeidstakere sto uten noen form for tjenestepensjon, var økningen kun på 20-25 prosent. Innføringen av obligatorisk tjenestepensjon i 2006 var derfor et viktig bidrag i arbeidet for å sikre alle arbeidstakere et tillegg til pensjon fra folketrygden. I privat sektor har vi derfor i tiden etter innføringen av OTP sett en betydelig økning i innskuddsordninger (Veland, b, 2008 ss. 25-28).

4.2.5.1 Innskuddsbeløpet

Minstekravet for innskuddspensjon som følger av OTP-lovens § 4(1), er at årlig pensjonsinnskudd skal tilsvare 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G. Arbeidsgiverne har imidlertid anledning til å sette av en høyere prosentandel av lønnen for sine ansatte. Arbeidsgiver kan også velge å sette av et fast beløp som er likt for alle ansatte, jf. Innskuddspensjonsloven § 5-3(1) a). Dagens maksimale innskuddsgrenser tilsvarer pensjonsinnskudd på 5 prosent av lønn mellom 1 og 6 G, og 8 prosent av lønn mellom 6 og 12 G. Årlig innskudd for hvert medlem kan ikke overstige 22 prosent av grunnbeløpet, jf. Forskrift til innskuddspensjonsloven § 3-2. De årlige innskuddene samles på en pensjonskonto som kan sammenliknes med en vanlig sparekonto. Forskjellen er at pensjonskontoen er bundet frem til pensjonsalderen, jf. Innskuddspensjonsloven §§ 3-5 og 7-1.

I en undersøkelse utført av Fafo i 2008 om status og utviklingstrekk i tjenstepensjon for privat sektor, fant man at blant personer med innskuddspensjon, hadde nesten 61 prosent lavere årlig innskudd enn de fastsatte maksimale innskuddsgrensene. Litt over 25 prosent av bedriftene med innskuddspensjon hadde årlig innskudd tilsvarende de maksimale grensene, mens 14 prosent var usikre på hvor store innskuddene var. Dette indikerer at de fleste bedriftene som etablerte tjenstepensjonsordning i 2006, utformet denne som en ordning etter minstekravene til OTP. Bedrifter med mer en 50 ansatte benyttet seg i noe større av grad de maksimale innskuddsgrensene. Bedrifter med få ansatte, benytter seg i stor grad av innskudd på 2 prosent. Når det gjelder innskudd av lønn mellom 6 og 12 G, viser undersøkelsen at det vanligste også her er innskudd på 2 prosent. Det er få bedrifter som har et innskudd som er høyere enn 4 prosent. Variasjon i innskuddssatser mellom næringer var relativt beskjeden. Den eneste næringen som skiller seg klart ut er finansnæringen hvor 100 prosent av utvalget hadde innskudd som lå på maksimalgrensen (Veland, b, 2008 ss. 43-44).

4.2.5.2 Plassering av oppspart pensjon

Det finnes ulike ordninger for investering av pensjonsinnskuddene. Plasseringen kan organiseres slik at den er uten investeringsvalg, jf. Innskuddspensjonsloven § 3-1 bokstav a). Denne løsningen innebærer at arbeidsgiver bestemmer at pensjonsinnskuddene skal investeres av forsikringsselskap eller pensjonskasse. Et annet alternativ er kollektiv investering, arbeidsgiver bestemmer da

investeringen og valget blir likt for alle ansatte, jf. Innskuddspensjonsloven § 3-1 bokstav b). Innskuddsordningen kan også organiseres ved å gi de ansatte investeringsvalg hvor de selv bestemmer fond, jf. Innskuddspensjonsloven § 3-1 bokstav c). Arbeidsgiver kan imidlertid begrense antall investeringsvalg. Dersom arbeidsgiver velger denne formen for plassering, er det vanlig å tilby forskjellige pakkelsesninger. Ofte blir valget begrenset til tre eller fire forskjellige ferdiglagede porteføljer med ulik grad av risiko. Dette både begrenser forvaltningskostnadene for arbeidsgiver og gjør at det skal bli lettere for den ansatte å velge fond. De fleste pensjonsselskapene tilbyr profiler som varierer med hensyn til aksje- og renteandeler. En ”forsiktig” profil vil typisk ha lav aksjeandel og en høyere andel renter. En ”offensiv” profil vil ha en høyere andel i aksjer enn i renter. Hver enkelt ansatt står fritt til å velge hvilken type risikoprofil man ønsker. Dette er fordi det skal være mulig å tilpasse ordningen individuelt.

4.2.5.3 Risikoen skyves over på de ansatte

En av de største ulempene med innskuddspensjon for de ansatte er at de selv må bære risikoen i forbindelse med pensjonssparingen. I motsetning til ytelsespensjon hvor man er garantert en viss prosentandel av sluttlønn i pensjon, vil størrelsen på de fremtidige utbetalingene fra innskuddspensjonen være usikre. Svingningene i aksjemarkedet påvirker avkastningen på pensjonsmidlene og dermed også størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning. Arbeidstakerne kan til en viss grad velge hvilken risikoprofil man ønsker for de oppsparte midlene, risikoen for dårlig avkastning på oppspart pensjonsbeholdning skyves dermed over på den enkelte arbeidstaker. På den annen side, dersom avkastningen i aksjemarkedet er høyere enn forventet, beholder arbeidstakeren selv denne gevinsten. Hvilken risiko man tar, bør vurderes ut fra hvilken horisont man har for sparingen, det vil si antall år igjen til pensjonsalder. Det blir derfor viktig for ansatte å sette seg inn i egen pensjon og risikostyring av egen økonomi. Dette betyr også at det i større grad er et behov for rådgivning og informasjon i forbindelse med finansielle beslutninger. I tillegg har arbeidsgivere ofte liten spesifikk kunnskap om pensjon, og kjøp av tjenstepensjon er ofte i liten grad vurdert på bakgrunn av kompetanse og erfaring av hvordan pensjonssparing bør være sammensettes (Øverland, 2008).

Over en lang investeringshorisont forventes aksjer å gi høyere avkastning enn rentepapirer. Dette kan forklares med at dersom tilnærmet risikofrie rentepapirer gav samme avkastning som mer risikable aksjeinvesteringer, ville alle foretrukket den minst risikable investeringen som også hadde den høyeste avkastningen. Ved kjøp av aksjer i foretak har man altså en forventning om å oppnå en høyere avkastning enn om man hadde plassert pengene i banken. Hvilken meravkastning som kan forventes på aksjer, er imidlertid usikker, og kan variere fra periode til periode. Historisk sett har aksjer vært mer risikable enn obligasjoner på kort sikt, mens med en lengre investeringshorisont, har aksjer normalt gitt en høyere avkastning enn obligasjoner (Øverland, 2008). Så til tross for at innskuddspensjonsordninger skyver risikoen for avkastningen på pensjonsbeholdningen over på den ansatte, vil en lang sparehorisont sammen med hyppige innskudd fjerne en god del risiko.

4.2.5.4 Uttak av innskuddspensjon

Hovedregelen er at uttak av tjenestepensjon tidligst kan starte ved fylte 62 år. En innskuddspensjonsordning kan ikke oppstille som krav at pensjonen må tas ut samtidig med uttak av alderspensjon fra folketrygden. Det er mulig å ta ut mindre enn full alderspensjon, men ved fylte 75 år vil full utbetaling starte uansett. Det er også mulig å starte uttak av pensjon samtidig som man fortsetter å arbeide og spare opp pensjon. Pensjonsutbetalingene må skje over en tidsperiode på minimum ti år, jf. Innskuddspensjonsloven §§ 7-1, 7-2 og 7-4(1).

4.2.5.5 Faktorer som påvirker størrelsen på pensjonen

Det er altså flere faktorer som vil påvirke størrelsen på den oppsparte pensjonsbeholdningen. Her vil vi gi en oppsummering av de forholdene som påvirker hvilken pensjonsytelse en innskuddsordning gir. Først og fremst vil antall år i arbeidslivet påvirke antall innskudd til pensjonskontoen. Størrelsen på innskuddene vil ha stor betydning på hvor mye som spares opp. Minstekravet etter OTP er som tidligere nevnt 2 prosent av lønn mellom 1 og 12 G. Maksimal prosentsats er 5 prosent for lønn mellom 1 og 6 G, og 8 prosent for lønn mellom 6 og 12 G. Størrelsen på både innskuddssatsen og lønnen vil således påvirke størrelsen på årlig pensjonsinnskudd. Avkastningen på oppspart pensjonsbeholdning kan i noen grad påvirkes av den enkelte arbeidstakeren. I noen tilfeller er det mulig for arbeidstakeren selv å tilpasse hvilken grad av risiko man ønsker på pensjonsmidlene, og dermed også hvilken forventet avkastning man får på

disse. Pensjonssparing har en lang tidshorisont, dermed anbefales det ofte å påta seg høyere risiko i starten og deretter gradvis trappe ned risikoen når man nærmer seg pensjonsalder. Hvor mange år man velger å ta ut pensjonen over, vil også påvirke størrelsen på årlig pensjonsutbetaling, minimum antall år med pensjonsuttak er 10.

4.2.6 Tjenestepensjon for selvstendig næringsdrivende

Selvstendig næringsdrivende har ikke et ansettelsesforhold og faller derfor utenfor de ordinære tjenestepensjonsordningene. I forbindelse med innføringen av Obligatorisk tjenestepensjon i 2006, ble det imidlertid vedtatt at selvstendig næringsdrivende kunne få spare til pensjon gjennom en skattefavorisert innskuddspensjonsordning. Dette innebærer at sparebeløpet vil redusere den næringsdrivendes personinntekt direkte og dermed redusere skatten man må betale (Finansdepartementet, j, 2005-2006 s. 9). I utgangspunktet var de næringsdrivendes adgang til pensjonssparing begrenset til minimumsløsningen i OTP-loven med et årlig innskudd på 2 prosent av pensjongivende inntekt mellom 1 og 12 G (Finansdepartementet, c, 2005-2006 s. 68). Selvstendig næringsdrivendes mulighet til pensjonssparing gjennom innskuddspensjon er lovfestet og reguleres av innskuddspensjonsloven. Den årlige innskuddsgrensen er nå hevet til maksimalt 4 prosent av pensjongivende inntekt mellom 1 og 12 G, jf. Innskuddspensjonsloven § 2-3(2). Den maksimale innskuddsgrensen for selvstendig næringsdrivende er altså lavere for hele intervallet fra 1 til 12 G enn de maksimale innskuddsgrensene som gjelder for arbeidstakere.

Et annet forhold som er forskjellig for arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende er hvordan den pensjongivende inntekten beregnes. Arbeidstakere opptjener rettigheter til tjenestepensjon gjennom lønnen fra arbeidsgiver, jf. Innskuddslovens § 5-3. Grunnlaget for pensjongivende inntekt for selvstendig næringsdrivendes, er den beregnede personinntekten som hovedsakelig består av inntekten fra næringsvirksomheten etter fradragberettigede utgifter.¹⁰ Vi kommer tilbake til en mer detaljert gjennomgang av hvordan man beregner personinntekt for innehaver av enkeltpersonforetak da dette har betydning for størrelsen på pensjonsinnskuddet. Av skattemessige årsaker vil det ofte være fordelaktig å få en lav beregnet personinntekt. Dette vil da gå på

¹⁰ Se avsnitt 5.1.2 og følgende for ytterligere forklaring av beregnet personinntekt.

bekostning av størrelsen på pensjonsopptjeningen, både fra folketrygden og tjenestepensjonen. Dersom vi sammenligner selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere som begge har en pensjongivende inntekt på 12 G, vil årlig maksimalt sparebeløp for en person som er selvstendig næringsdrivende tilsvare 33 282 kroner, mens årlig maksimalt sparebeløp for en arbeidstaker vil være 55 217 kroner. Over en hel yrkeskarriere vil disse forskjellene kunne gi betydelige forskjeller i størrelsen på oppspart pensjon.

Innskuddsordningen for selvstendig næringsdrivende skiller seg fra innskuddsordningen for arbeidstakere også på et annet viktig punkt. Skatteloven § 6-46(3) åpner for at selvstendig næringsdrivende kan gjøre fradrag i skattepliktig inntekt for innskuddsbeløpet slik at de i noen tilfeller vil oppnå en skattefordel av å spare gjennom frivillig innskuddspensjon. For arbeidstakere er det arbeidsgiverne som betaler det årlige pensjonsinnskuddet og som dermed får skattefradraget for sparingen. De selvstendig næringsdrivende får altså en skattemessig fradragsrett som arbeidstakere ikke får. Det er imidlertid viktig å ta med i betraktningen at som følge av reduksjonen i skattepliktig inntekt, reduseres også grunnlaget for pensjonsopptjening fra folketrygden for selvstendig næringsdrivende. Grunnlaget for pensjonsopptjening fra folketrygden reduseres med sparebeløpet til innskuddsordningen. Fordelen av skattereduksjonen må altså veies opp mot redusert pensjonsopptjening i folketrygden. Pensjonssparing gjennom innskuddsordning er mest lønnsom for selvstendig næringsdrivende dersom de har en pensjongivende inntekt på over 7,1 G, slik at de uansett får den maksimale pensjonsopptjeningen fra folketrygden selv om de også benytter seg av pensjonssparing gjennom innskuddspensjon. I regneeksempelet på neste side vil vi illustrere dette for selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt på henholdsvis 6 og 12 G.

Figur 4.1: Eksempel

Pensjonsgivende inntekt	6 G	12 G
Pensjonsgivende inntekt	453 846	907 692
Innskudd til tjenstepensjon (4 %)	15 128	33 282
Folketrygd <u>uten</u> innskudd i tjenstepensjonen	82 146	97 206
Folketrygd <u>med</u> innskudd i tjenstepensjonen	79 408	97 206
Reduksjon i folketrygd	2 738	0
Skatt på personinntekt <u>uten</u> innskudd til tjenstepensjon	453 846	907 692
Skatter (28 %) og avgifter (11 %) opp til 471 200 kroner	177 000	183 768
Toppskatt trinn 1 (48 %) (471 200- 765 800)		141 408
Toppskatt trinn 2 (51 %) (765 800 og høyere)		72 365
Sum skatter og avgifter	177 000	397 541
Skatt på personinntekt <u>med</u> innskudd til tjenstepensjon	438 718	874 410
Skatter (28 %) og avgifter (11 %) opp til 4711200	171 100	183 768
Toppskatt 1 trinn (48 %) (471 200- 765 800)		141 408
Toppskatt 2. trinn (51 %) (765 800 og høyere)		55 391
Sum skatter og avgifter	171 100	380 567
Skatteutsettelse/fordel ved innskudd til tjenstepensjon	5 900	16 974
Reduksjon i folketrygden	2 738	0
Fordel sett bort ifra pensjonistbeskatning	3 162	16 974

Regnestykket viser hvordan eventuelle innskudd til tjenstepensjonsordning for selvstendig næringsdrivende vil påvirke skatter og avgifter, samt opptjening av pensjonsrettigheter i folketrygden. Dersom selvstendig næringsdrivende har en pensjonsgivende inntekt på 6 G, vil de kunne sette inn et innskudd på 15 128 kroner. Innskuddet trekkes fra direkte i alminnelig inntekt slik at reduksjonen i skatt blir da 5 900 kroner som tilsvarer 39 prosent av innskuddsbeløpet. Det man også må ta hensyn til, er at grunnlaget for pensjonsopptjening i folketrygden reduseres med innskuddsbeløpet dersom pensjonsgivende inntekt er 6 G slik at pensjonsbeholdning fra folketrygden reduseres med 2 738 kroner. Dersom man ser bort fra pensjonistbeskatning, vil de få en fordel på 3 162 kroner. Tar vi med beskatning på 28 prosent av innskuddsbeløpet som pensjonist (4 236 kroner) i beregningen, vil altså innskuddspensjonen ikke være lønnsomt for selvstendig

næringsdrivende med pensjonsgivende inntekt på 6 G. Her forutsetter vi at de ikke er i posisjon til å få formueskatt i spareperioden.

Vi ser at selvstendig næringsdrivende med en pensjonsgivende inntekt på 12 G kan spare et maksimalt beløp på 33 282 kroner årlig. Dette vil gi en reduksjon i skatt på 16 974 kroner. Da grunnlaget for pensjonsopptjening i folketrygden har et tak på 7,1 G, vil ikke innskuddet redusere opptjeningen i folketrygden. Det vil dermed være lønnsomt for selvstendig næringsdrivende med inntekt godt over 7,1 G å spare til pensjon gjennom innskuddsordningen. Det bør også nevnes at det ligger en nåverdi i å forskyve skatt fra innskuddsåret til pensjonsalder, samtidig som en også må ta hensyn til nåverdien av tapte pensjonsrettigheter fra folketrygden.

4.3 Pilar 3 – Individuell pensjonssparing med skattefordel (IPS)

Individuell pensjonssparing med skattefordel (IPS) er en ordning som gjør det mulig å spare inntil 15 000 kroner pr. år til egen pensjon. Rett til individuell pensjonssparing med skattefordel gjelder alle personer over 18 år, jf. Lov om individuell pensjonsordning §§ 1-3(4) og 1-2(1). Denne type sparing gir skattefordel ved at man kan trekke fra 28 prosent av årlig sparebeløp på skatten, jf. Skatteloven § 6-47 (1) bokstav c). Den maksimale årlige skattefordelen blir da 4 200 kroner. Gjennom hele spareperioden er det oppsparte beløpet fritatt for formuesskatt og avkastningen fritatt for inntektsskatt. IPS avløser den gamle ordningen, individuell pensjonsavtale (IPA), hvor man kunne spare inntil 40 000 kroner årlig med 28 prosent skattefradrag for sparebeløpet. IPA ble avvirket i 2007 (Boye, et al., 2008 s. 405). Begrunnelsen for avviklingen av IPA, var at etter innføringen av obligatorisk tjenstepensjon (OTP) i 2006, var de fleste arbeidstakere sikret en tjenstepensjonsordning og selvstendig næringsdrivende ble gitt adgang til å etablere innskuddspensjonsordning (Banklovkommisjonen, 2007 s. 7).

Det er mulig å spare til pensjon gjennom en IPS-avtale frem til man fyller 75 år. I løpet av spareperioden, har den som sparer ikke tilgang til den oppsparte beholdningen da denne er bundet frem til pensjonsalder. Selv om man bryter en inngått avtale om IPS, vil man ikke kunne få tilgang

til de oppsparte midlene før pensjonsalder, jf. Lov om individuell pensjonsordning §§ 2-2(1), 1-4(2) og 2-3(1). Utbetalingen av det samlede oppsparte beløpet kan tidligst starte når man oppnår pensjonsalder og kan tas ut uavhengig om vedkommende har startet uttak av alderspensjon fra folketrygden eller ikke. Det er også mulig å fortsette sparingen gjennom IPS-avtalen etter man har startet uttak av det oppsparte beløpet. Utbetalingen av de oppsparte midlene må fordeles over et fastsatt antall år, og dette kan ikke være mindre enn 10 år, jf. Lov om individuell pensjonsordning §§ 2-4(1), 2-5(3) og 2-7 (1).

Det er altså en mulighet for selvstendig næringsdrivende å spare gjennom en IPS-ordning og på denne måten supplere alderspensjonen fra folketrygden og pensjonen fra innskuddsordningen. For å vurdere lønnsomheten av sparing gjennom IPS, må skattefordelen av årlig sparebeløp i spareperioden vurderes mot beskatningen av pensjonsutbetalingene. Når man starter utbetaling av de oppsparte midlene, beskattes disse som vanlig pensjonsinntekt og de tas med i beregningen av minstefradrag, trygdeavgift og toppskatt (Boye, et al., 2008 s. 406). Det kan være vanskelig å beregne hvilken marginalsattesats man vil ende opp med som pensjonist, og nettopp denne usikkerheten rundt beskatningen av utbetalingen, gjør lønnsomheten av denne spareformen usikker. Man får skattefradrag på 28 prosent av sparebeløpet mens utbetalingene beskattes som pensjonsinntekt. Dersom man får en høyere skattesats enn 28 prosent som pensjonist, vil sparing gjennom IPS altså fungere som en skatteutsettelse heller enn en skattereduksjon. Dette er også noe av årsaken til at individuell pensjonssparing med skattefordel er en omdiskutert spareform. Det er også vanskelig å forutse hvordan skattesatsene vil endre seg og være på pensjonstidspunktet. Bindingen av det oppsparte beløpet er i spareperioden, kan være både positivt og negativt. På denne måten fristes man ikke til å ta ut pengene å bruke de på andre ting. Men det kan også oppstå situasjoner i livet hvor man kommer i likviditetsproblemer. Da kunne det vært greit å kunne bruke av oppsparte midler for å unngå kostnadene ved eventuelt å måtte ta opp lån.

5 Skattesystemet

Selvstendig næringsdrivende har etter 2006 hatt mulighet til å spare tjenstepensjon gjennom en innskuddsordning, men med lavere maksimal innskuddsgrense enn arbeidstakere.

Finansdepartementet begrunnet denne forskjellen med at for selvstendig næringsdrivende vil den som betaler for ordningen, og den som nyter av den, være samme person. I et arbeidsforhold er det arbeidsgiver som betaler innskuddet og dermed får skattefordelen, mens arbeidstaker vil få fordelene av selve ordningen. Som tidligere nevnt får enkeltpersonforetak en beregnet personinntekt som er grunnlaget for trygdeavgift, samt eventuell toppskatt. Beregnet personinntekt er også grunnlag for pensjonsrettigheter i folketrygden og eventuelle innskudd til tjenstepensjonen. Beregningen av personinntekten vil således få konsekvenser for størrelsen på skatten den næringsdrivende må betale, samt størrelsen på pensjonsinnskuddet. Personer som driver selvstendig næringsvirksomhet gjennom enkeltpersonforetak, må derfor avveie fordelene av en lav beregnet personinntekt og dermed lav beskatning mot ulempen som er en lavere pensjonsopptjening grunnet den lave, beregnede personinntekten. For å vurdere pensjonsordningen til selvstendig næringsdrivende, er det nødvendig å forstå hvordan skattesystemet fungerer og hvordan personinntekten deres beregnes. Vi vil i det følgende kapitlet gi en beskrivelse av reglene for beregning av personinntekt, beskatningen av denne, samt implikasjoner for selvstendig næringsdrivendes tjenstepensjonsordning.

5.1 Skatteplikt til Norge

Hvilke skattesubjekter som skal skatte til Norge, fremgår av skattelovens § 2-1 til 2-5.

Hovedregelen er at alle innlendinger (dvs. fysiske og juridiske personer som bor i Norge), har full skatteplikt til Norge av hele sin inntekt uansett om den er opptjent i utlandet eller her i Norge.

5.1.1 Alminnelig inntekt

Alminnelig inntekt er en nettoinntekt som skal beregnes for alle skattepliktige, både personer og selskaper. Den omfatter alle typer skattepliktig inntekt med fradrag for fradragsberettigede kostnader. Alminnelig inntekt danner grunnlaget for beregning av kommune- og fylkesskatt, samt fellesskatt til staten. Skattesats på alminnelig inntekt i 2011 er 28 prosent, med unntak av

skatteyttere bosatt i Nord- Troms og Finmark hvor skattesats for personlige skatteyttere er 24,5 prosent (Skatteetaten.no, 2011).

5.1.2 Personinntekt

Personinntekt omfatter inntekt for personlig utført arbeid, og inntekter som erstatter slike inntekter som for eksempel pensjon, sykepenger og dag -penger under arbeidsløshet. Beregnet personinntekt for selvstendig næringsdrivende omfattes også av begrepet personinntekt. Av personinntekten betaler mann trygdeavgift og toppskatt. Trygdeavgift beregnes av personinntekt og betales inn som en del av finansieringen til folketrygden. Satsene for trygdeavgift for 2011 er:

Tabell 5.1

Trygdeavgift	Sats
Personinntekt	7,8 %
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 %
Annen næringsinntekt	11 %
Pensjonsinntekt mv.	4,7 %

(Skatteetaten.no, 2011)

Toppskatt er inntektskatt til staten og beregnes av personinntekt. Man betaler toppskatt av den personinntekten som overstiger et årlig fastsatt beløp. Satsene for 2011 er:

Tabell 5.2

Toppskatt	Skattesats	Inntekt fra
Fribeløp	0 %	0
Trinn 1	9 %	471 200
Trinn2	12 %	765 800

(Skatteetaten.no, 2011)

Selvstendig næringsdrivende beskattes med 28 prosent av driftsresultatet fra virksomheten. I tillegg til dette illegges det toppskatt og trygdeavgift på beregnet personinntekt. Om en skal betale toppskatt avhenger av størrelsen på beregnet personinntekt. Tabellen ovenfor viser at toppskatten er delt i to trinn. Dersom en har beregnet personinntekt under 471 200, betaler mann ikke toppskatt. De som har en personinntekt på mellom 471 200 og 765 800 betaler 9 prosent i toppskatt, mens de

som er over den øvre grensen, betaler 12 prosent. Maksimal marginalsats av den uskjermede delen er da 51 prosent (28 prosent av resultat) + (11 prosent trygdeavgift) + (12 prosent toppskatt). Beregnet personinntekt for selvstendig næringsdrivende, gir også rettigheter til alders- og uførepensjon.

5.2 Vilkår for beregning av personinntekt for enkeltpersonforetak

Driftsresultatet fra virksomheten skal, som nevnt ovenfor, beskattes som alminnelig inntekt med 28 prosent. For å skjerme risikofri avkastning i virksomheten fra trygdeavgift og toppskatt, ble det i 2006 innført en metode for beregning av personinntekt som kalles foretaksmodellen. Det kreves at man er eier av et foretak, og at foretaket driver virksomhet, for at man skal regnes som selvstendig næringsdrivende og dermed omfattes av foretaksmodellen, jf. Skatteloven § 12-10.

Enkeltpersonforetaket er ikke et selvstendig skattesubjekt, men inntekt og formue fra næringsvirksomheten beskattes sammen med eierens øvrige inntekt og formue. Foretaksmodellen ble innført i 2006 og erstattet den tidligere delingsmodellen.

Foretaksmodellen for enkeltpersonforetak skiller seg fra beskatningen av aksjeselskap etter skjermingsmetoden. Beskatning etter skjermingsmetoden innebærer at meravkastning beskattes løpende, uavhengig om overskuddet tas ut av virksomheten eller ikke. Selvstendig næringsdrivende, som har organisert sin virksomhet gjennom enkeltpersonforetak, kan altså ikke bruke selskapet til å “spare” skattefritt ved å beholde overskuddet i virksomheten, som man kan med aksjeselskapet. Eiere av aksjeselskaper kan således spekulere i endringer av reglene for beskatning av utbytte og vurdere hvilket tidspunkt som er det mest gunstige for å ta ut overskuddet fra selskapet. I tillegg har eiere av aksjeselskap anledning til å foreta en del tilpasninger som gjør det mulig å selge og investere uten å ta ut midler fra selskapet slik at det utløser skatteplikt (Brudvik, 2011 s. 707).

5.3 Oppsett for beregning av personinntekt

Utgangspunktet for beregning av personinntekt, er næringsinntekt fra virksomheten. Den næringsdrivende har så mulighet til å gjøre fradrag i næringsinntekten for utgifter som er medgått

til å skape denne inntekten. Tidligere års underskudd i næringsvirksomheten gir også rett til fradrag, jf. Skatteloven § 12-11 - § 12-14. Vi vil i det følgende forklare beregningsmetoden for personinntekt mer detaljert.

Tabell 5.3

Alminnelig inntekt fra virksomheten før fradrag for fremførbart underskudd
+ Faktiske kapitalkostnader og tap (med vesentlige unntak)
- Faktiske kapitalinntekter
- Gevinst ved realisasjon av finansobjekter
- Skjermingsfradrag (Skjermingsrente * skjermingsgrunnlag)
= Beregnet personinntekt før lønnsfradrag
- Lønnsfradrag = 15 prosent av lønnskostnader, arbeidsgiveravgift og trygdeavgift
= Beregnet personinntekt

5.3.1 Kapitalkostnader og tap

Ved beregning av personinntekt tar man utgangspunkt i alminnelig inntekt i foretaket, det vil si foretakets skattemessige overskudd før fradrag og fremførbart underskudd. Her korrigerer man for faktiske kapitalkostnader/ tap, ved at disse legges til alminnelig inntekt. Eksempler på slike poster er tap på finansielle instrumenter som aksjer og /eller tap på utlån i næring. Dette er kapitalkostnader som ikke er knyttet direkte til virksomheten, og skal dermed ikke skjermes. Når det gjelder renter knyttet til gjeld fra finansinstitusjoner og mengdegjeldsbrev, gjelder det imidlertid en særregel, slike rentekostnader skal ikke legges til så lenge gjelden ikke overstiger skjermingsgrunnlaget, jf. Skatteloven §§ 12-11 (1) og (2) a. Dette betyr at eieren av et enkeltpersonforetak, i motsetning til en lønnstaker, har fradragsrett for gjeldsposter knyttet til virksomheten i sin beregnede personinntekt. Årsaken til denne forskjellen er at et enkeltpersonforetak, i motsetning til lønnstakere, som oftest er avhengig av å låne penger for å finansiere sin virksomhet. Dersom foretaksgjelden overstiger skjermingsgrunnlaget før det er gjort fradrag for foretaksgjeld knyttet til finansinstitusjoner og mengdegjeldsbrev, jf. Skatteloven § 12-12(2) c), skal rentekostnader, som gjelder den overskytende del av foretaksgjelden, legges til alminnelig inntekt, jf. Skatteloven § 12-11(2) a). Årsaken til dette er at det kun er fradragsrett for renter på gjeld som finansierer de eiendeler som inngår i skjermingsgrunnlaget, det vil si gjeld

knyttet til virksomheten (Brudvik, 2011 s. 713). Hvilke eiendeler som inngår i skjermingsgrunnlaget, er beskrevet senere i kapitlet.

5.3.2 Kapitalinntekter og gevinst

Kapitalinntekter som avkastning på aksjer, bankinnskudd, obligasjoner, gjeldsbrev, utestående fordringer og liknende fordringer, skal trekkes fra alminnelig inntekt. Dette gjelder også gevinst ved realisasjon av finansobjekt, jf. Skatteloven § 12-11(3) a) og b). Grunnen til at en ikke inkluderer disse postene i beregnet personinntekt, er at det ikke skal ha noen betydning for personinntekten hvorvidt en velger å inkludere finansielle inntekter i virksomheten eller ikke. Gevinst på driftsmidler omfattes ikke av denne regelen og skal derfor ikke korrigeres for. Slike poster inngår dermed i beregnet personinntekt (Brudvik, 2011 s. 715).

5.3.3 Skjermingsfradraget

Skjermingsfradraget beregnes ved å multiplisere skjermingsgrunnlaget med skjermingsrenten, jf. Skatteloven §12-12(1). Skjermingsgrunnlaget er egenkapitalen i foretaket som er knyttet til virksomheten, med visse unntak. Finansielle eiendeler holdes stort sett utenfor skjermingsgrunnlaget. Skjermingsfradraget fungerer som et bunnfradrag for risikofri avkastning fra virksomheten slik at det skjerms fra trygdeavgift og toppskatt. Vi vil forklare selve beregningen av skjermingsfradraget nærmere under avsnitt 5.4.

5.3.4 Lønnsfradrag

Reglene i skatteloven som omhandler lønnsfradrag i beregning av personinntekt fastslår at dersom det finnes ansatte i virksomheten, skal det ved beregningen av personinntekt gis et lønnsfradrag. Lønnsfradraget skal utgjøre 15 prosent av virksomhetens lønnsutbetaling, arbeidsgiveravgift samt andre trygdeavgifter for ansatte. Lønnsfradraget er et betinget fradrag. En kan ikke redusere beregnet personinntekt til under 6 G, jf. Skatteloven § 12-13. Det er gjennomsnittlig grunnbeløp i løpet av året som legges til grunn. For 2010 tilsvarer gjennomsnittlig G 74 721 kroner og 6 G vil dermed utgjøre 448 326 kroner (NAV.no, 2010).

5.3.5 Fremføring av negativ beregnet personinntekt

Negativt beregnet personinntekt kan kreves fremført mot positiv beregnet personinntekt fra samme foretak senere år. Fremføringen er en rett og ikke en plikt. Dersom innehaver ønsker å opparbeide

pensjonspoeng, kan vedkommende la være å fremføre underskuddet. Muligheten faller imidlertid bort dersom skatteyteren unnlater fremføring av negativ beregnet personinntekten det første året man har anledning til det. Skatteyteren kan ikke fremføre negativt beregnet personinntekt mot personinntekt fra lønn. Utgangspunktet er at det ikke skal skje noen samordning mellom negativ beregnet personinntekt i en næring og positiv beregnet personinntekt i en annen næring, eller utenfor virksomheten, jf. Skatteloven § 12-14. I spesielle tilfeller er det gitt rom for å samordne beregnet personinntekt fra flere næringer, jf. Forskrift til skatteloven § 12-20(1). Fra forskriftens § 10-42(3) følger det at denne muligheten er begrenset til å gjelde næringer med høy grad av innholdsmessig og økonomisk nærhet, eller primærnæring med bierverv (Brudvik, 2011 s. 717).

5.4 Beregning av skjermingsgrunnlaget

For å kunne bergene personinntekten er det nødvendig først å beregne skjermingsfradraget. Skjermingsfradraget finnes ved å multiplisere skjermingsgrunnlaget med skjermingsrenten, jf. Skatteloven §12-12(1). Skjermingsgrunnlaget er som nevnt ovenfor hovedsakelig den egenkapitalen i foretaket som er knyttet til virksomheten, med visse unntak. Den maksimale skjermingsrenten fastsettes av finansdepartementet den 31.12 for det enkelte inntektsåret, og svarer til den gjennomsnittlige renten for i inntektsåret på 3-måneders statskasseveksler. Skjermingsrenten for 2010 ble fastsatt i januar 2011 til 1,6 prosent (Skatteetaten.no, 2011).

Tabell 5. 4 Oppsett for beregning av skjermingsfradraget

Varige og betydelige driftsmidler
+ Varelager
+ Kundefordringer
+ Ervervet goodwill og andre immaterielle eiendeler.
+ Forskning - og utviklingskostnader (ikke skattemessig fradragført)
- Leverandørkreditter og forskudd fra kunder
- Gjeld til finansinstitusjoner og gjeld knyttet til mengdegjeldsbrev
= Skjermingsgrunnlag

5.4.1 Realkapital

Verdien av anleggsmidler(driftsmidler) og omløpsmidler(varelager) inngår i skjermingsgrunnlaget. For at eiendelene skal inngå i skjermingsgrunnlaget, må de ha vært i bruk i virksomheten og virksomheten må ha skatteplikt til Norge. For anleggsmidler stilles det krav om at

de skal være varige og betydelige driftsmidler, det vil si brukstid på minst tre år og kostpris på minst kr. 15000, jf. Skatteloven §§ 12-12(2) og 14-40(1). Når det gjelder eiendeler anskaffet til fritidsbruk eller andre private eiendeler, skal disse ikke regnes med i skjermingsgrunnlaget. En bedriftshytte vil ikke inngå i skjermingsgrunnlaget da denne anses som et velferdstiltak og hovedsakelig benyttes utenfor arbeidstid, jf. Skatteloven § 12-12(2) b).

5.4.2 Finansposter

Med unntak av kundefordringer, har man i det vesentlige holdt finansielle poster utenfor skjermingsgrunnlaget, jf. Skatteloven § 12-12(2). Avkastning fra finansposter skal derfor trekkes fra alminnelig inntekt ved beregning av personinntekt, som forklart ovenfor. Renter og aksjeutbytte er eksempler på avkastning fra finansposter som ikke tas med i beregnet personinntekt (Brudvik, 2011 s. 707).

5.4.3 Immateriell kapital

Verdien av goodwill og andre immaterielle rettigheter skal også inngå i skjermingsgrunnlaget, dette gjelder bare dersom det er snakk om immaterielle verdier ervervet mot vederlag, eller i den grad det er gave/arv. Gave/arv begrenses ved at kun goodwill, hvor det er betalt arveavgift, kan tas med. Når det gjelder immaterielle verdier som er opparbeidet i virksomheten, er hovedregelen at dette ikke tas med i skjermingsgrunnlaget. Det er imidlertid gjort et unntak for aktiverte forsknings- og utviklingskostnader slik at disse kan legges til i skjermingsgrunnlaget så fremt de ikke er skattemessig fradragsført (Brudvik, 2011 s. 708).

5.4.4 Foretaksgjeld til finansinstitusjoner og gjeld knyttet til mengdegjeldsbrev

Som nevnt tidligere skal det gjøres fradrag i skjermingsgrunnlaget virksomhetens gjeld til finansinstitusjoner og gjeld knyttet til mengdegjeldsbrev, jf. Skatteloven § 12-12(2) c). Dersom denne foretaksgjelden overstiger skjermingsgrunnlaget, settes skjermingsgrunnlaget til kr 0, da skjermingsgrunnlaget ikke kan være negativt. Som nevnt ovenfor vil gjeld som overstiger skjermingsgrunnlaget legges til alminnelig inntekt (Brudvik, 2011 s. 711).

5.4.5 Leverandørkreditter og forskuddsbetaling fra kunder

Ved beregning av skjermingsgrunnlaget skal det også gjøres fradrag for verdien av leverandørkreditter og forskuddsbetalinger fra kunder. Dette fordi slike poster er med på å redusere egenkapitalbehovet ved at de finansierer deler av, eller hele varelageret. Disse postene er gjeldsposter og må således trekkes fra for å finne egenkapitalen som er grunnlaget for skjerming. Det har ingen betydning om postene er rentebærende eller ikke (Brudvik, 2011 s. 711).

5.4.6 Verdsettelse av skjermingsgrunnlaget

Med visse unntak som fremgår av Skatteloven § 12-12(2) e) er hovedregelen at skjermingsgrunnlaget beregnes ved å benytte gjennomsnittet av skattemessige verdier pr 1.1 og 31.12. i inntektsåret (Brudvik, 2011 s. 710).

5.5 Tilpasninger til foretaksmodellen

Eventuelle innskudd til tjenstepensjonen for selvstendig næringsdrivende trekkes fra beregnet personinntekt. Innskuddet er som tidligere nevnt begrenset til 4 prosent av pensjonsgivende inntekt mellom 1 og 12 G. Innskuddsbeløpet trekkes deretter fra direkte i alminnelig inntekt slik at skattefordelen fra innskuddet blir mellom 39 og 51 prosent, avhengig av hvilken skatteposisjon innehaveren har. Pensjonsrettigheter fra folketrygden vil utgjøre 18,1 prosent av beregnet personinntekt opp til et tak på 7,1 G. Dette betyr at dersom beregnet personinntekt ikke er godt over 7,1 G, vil eventuelle innskudd til tjenstepensjonsordningen komme til å redusere pensjonsrettighetene fra folketrygden. Innskuddspensjonen fungerer således best for selvstendig næringsdrivende med pensjonsgivende inntekt godt over 7,1 G.

For svært lønnsomme enkeltpersonforetak som har få ansatte og lite gjeld, vil lønnsfradraget bli relativt lavt og følgelig får innehaver en høy beregnet personinntekt slik at inntektsbeskatningen også blir høy. Mindre lønnsomme virksomheter, eller virksomheter som har større kapitalbehov som kan medføre behov for større grad av lånefinansiering og dermed høyere rentekostnader, vil kunne få en lavere beregnet personinntekt. Følgelig vil også inntektsbeskatningen bli lavere. Det samme gjelder dersom virksomheten har høye lønnskostnader og som gir høyt lønnsfradrag, og dermed lav beregnet personinntekt. Foretaksmodellen kan således gi ulik beskatning for

virksomheter avhengig av hvilken næring virksomheten driver innenfor, og hvilke kapitalbehov virksomheten har. Dette er forhold som kan være av betydning ved valg av selskapsform. Eier av enkeltpersonforetak har, som tidligere nevnt, mulighet til fremføring av negativ beregnet personinntekt fra tidligere år. Her står eieren fritt til å vurdere om vedkommende ønsker å redusere beregnet personinntekt og dermed beskatningen, eller å unnlate fremføring slik at grunnlaget for pensjonssparing blir større. Selvstendig næringsdrivende har også muligheten til å regulere skjerming opp til en øvre grense. Dette kan for eksempel gjøres ved å velge en lavere skjermingsrente enn den høyeste tillate skjermingsrenten. På denne måten vil beregnet personinntekt bli høyere, og eventuelt innskudd til pensjonssparing vil da bli høyere (Brudvik, 2011 s. 213). Pensjonsopptjening for eier av enkeltpersonforetak vil altså bli høyere jo høyere den beregnede personinntekten er. Men høyere beregnet personinntekt medfører høyere skatt, og dette blir dermed en avveining for innehaver.

6 Beregning av pensjonsopptjening

I denne delen av utredningen ønsker vi å undersøke hvilken påvirkning de ulike innskuddsgrensene som gjelder for selvstendig næringsdrivende og personer som er ansatte har for størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning. Hvilken betydning har det for eksempel for de selvstendig næringsdrivendes totale oppsparte pensjonsbeholdning, årlig pensjonsutbetaling og kompensasjonsgrad¹¹ at deres maksimale innskuddsgrense er lavere enn for ansatte? Akkumulert over et langt arbeidsliv, hvor stor effekt får de ulike innskuddsgrensene for en person som er selvstendig næringsdrivende? Er dette noe som kan være med å påvirke valget når man skal velge om man vil starte egen virksomhet eller være ansatt. Er det slik at de som velger å starte egen bedrift kommer betydelig dårligere ut enn den ordinære arbeidstakeren med tanke på pensjon? Eier av enkeltpersonforetak kan maksimalt spare 4 prosent av personinntekt mellom 1 og 12 G. Arbeidstakeren kan maksimalt spare 5 prosent av lønnsinntekt mellom 1 og 6 G, og 8 prosent av lønnsinntekt mellom 6 og 12 G. Vi vil se på effektene av disse ulike innskuddsgrensene for personer med ulikt nivå på sin pensjongivende inntekt. Vi vil undersøke effektene for personer med lav, gjennomsnittlig og høy pensjongivende inntekt for å se om virkningene av de ulike innskuddsgrensene varierer mellom ulike inntektsnivå. Vi vil organisere denne delen av utredningen på følgende måte. Først vil vi gi en presentasjon og sammenligning av inntektsnivået for selvstendig næringsdrivende og ansatte. Deretter vil vi ta for oss de ulike inntektsgruppene nevnt ovenfor og beregne hvilken pensjonsopptjening de får. Vi vil også gjøre en sensitivetsanalyse for å undersøke hvor følsom beregningene våre er for endring i forutsetningene. I kapittel 8 vil vi så vurdere den norske pensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende opp mot den danske og den svenske ordningen.

6.1 Presentasjon av data

Vi har data fra et administrativt register om fordeling av pensjongivende inntekt for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere i perioden fra 2000-2005 og for 2007. Dataene er på personnivå og omfatter hele populasjonen, det vil si alle selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere i Norge i denne perioden. Alle figurer og beregninger i det følgende, er basert på dette datamaterialet. Dataene viser fordelingen av pensjongivende inntekt på kjønn, alders- og inntektsgrupper. De

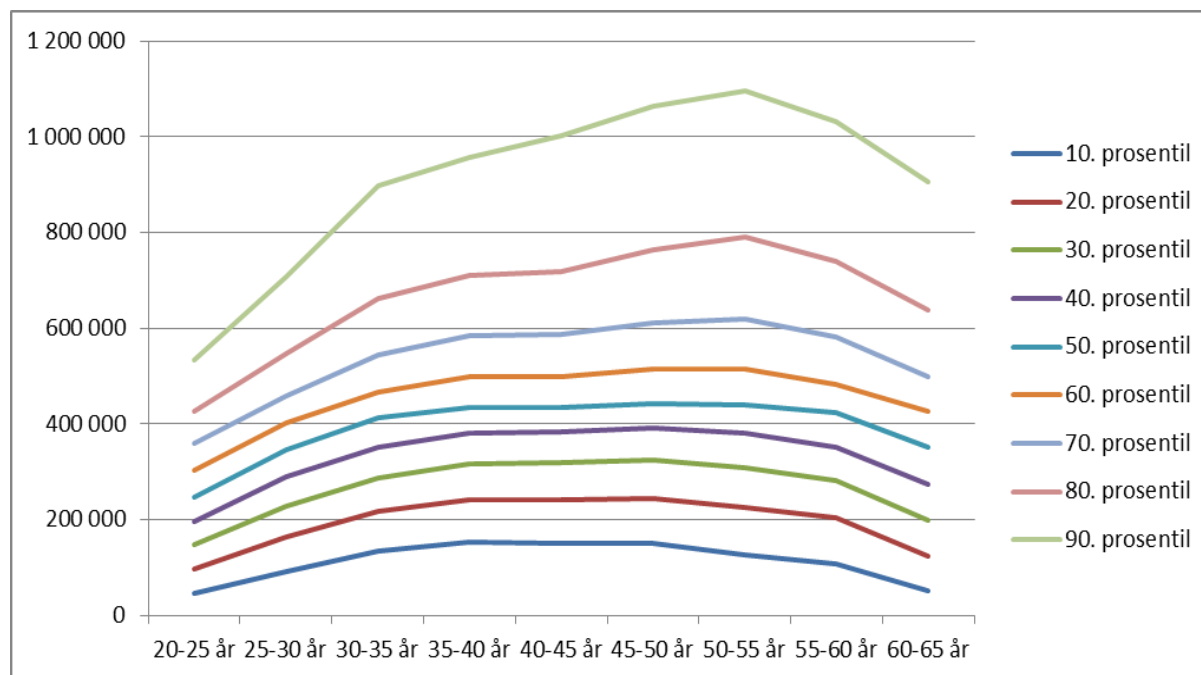
¹¹ Kompensasjonsgrad uttrykker hvilken kompensasjon den årlige pensjonsutbetalingen gir i forhold til inntekten man ville hatt dersom man hadde fortsatt å arbeide (Sosial- og helsedepartementet, 1994 s. 175).

ulike aldersgruppene består av intervaller på fem år, hvor den yngste aldersgruppen omfatter personer i alderen 20-25 år, og den eldste aldersgruppen omfatter personer i alderen 60-65 år. Inntektsgruppene er fordelt på prosentiler. Inndeling av inntektsnivå i prosentil innebærer for eksempel at det laveste prosentilet er 10. prosentil, dette betyr at 10 prosent av personene har en pensjonsgivende inntekt på dette eller et lavere inntektsnivå. Dataene gir også informasjon om antall personer som er selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker i hver aldersgruppe. Dataene vi bruker kommer fra er en database ved Norges Handelshøyskole og er levert fra Statistisk Sentralbyrå. Dataene er av høy kvalitet og representerer et tverrsnitt av befolkningen. For vårt formål hadde det vært ideelt med individspesifikke data som gir informasjon om et individs utvikling i pensjonsgivende inntekt over yrkeskarrieren. Det er imidlertid vanskelig å følge personer over så lang tid, og så spesifikke inntektsdata på personnivå er ikke allment tilgjengelig. For å kunne lage en profil for pensjonsgivende inntekt over yrkeskarrieren må det derfor gjøres en rekke forutsetninger.

Dataene viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende og ansatte. Som tidligere nevnt, er grunnlaget for hva som inngår i pensjonsgivende inntekt for disse to gruppene, forskjellig. Personer som driver selvstendig næringsvirksomhet får pensjonsopptjening fra beregnet personinntekt som er basert på næringsinntekten, mens ansattes pensjonsgivende inntekt er lønn for utført arbeid samt diverse overføringer. Eksempler på slike overføringer som inngår i pensjonsgivende inntekt er som for eksempel sykepenger, omsorgspenger ved barn eller barnepassers sykdom, fødselspenger, arbeidsledighetstrygd. Selvstendig næringsdrivende har ikke samme rett til alle disse overføringene.

6.2 Utviklingen i pensjonsgivende inntekt for menn

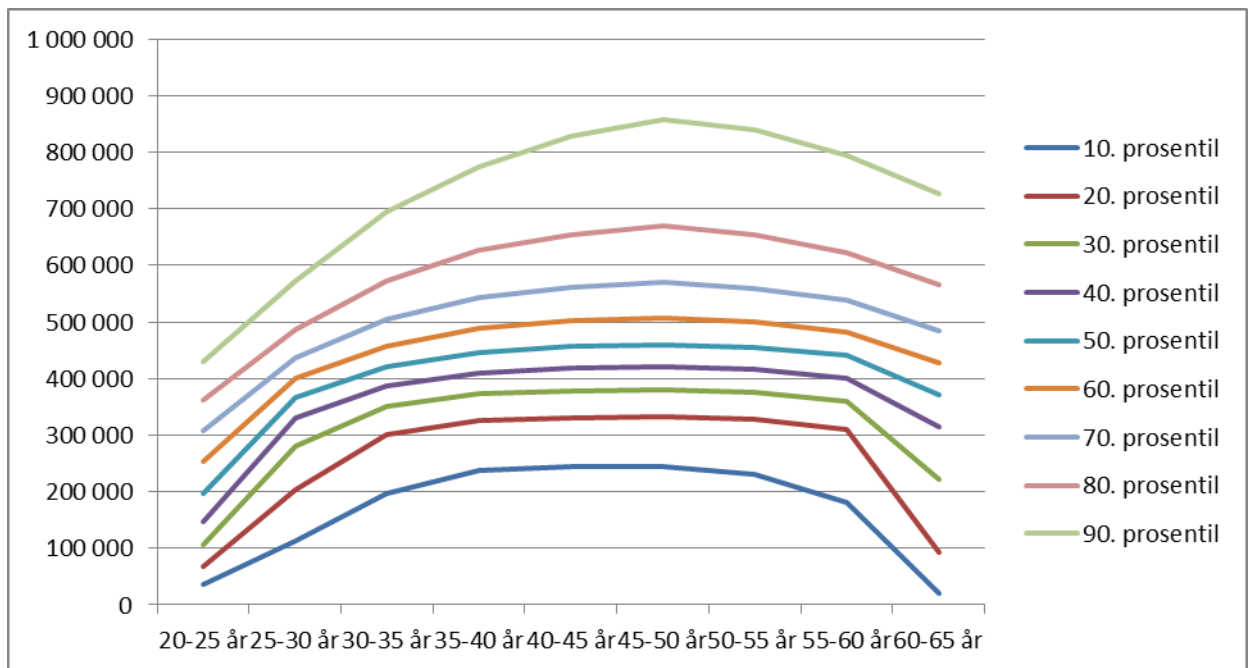
Figur 6.1 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn

Figuren viser pensjonsgivende inntekt i 2007, omregnet til 2010kr, for mannlige selvstendig næringsdrivende i de ulike prosentilene fordelt på ulike aldersgrupper.

Vi kan se ut fra figuren at den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende menn i de ulike inntektsgruppene, har ulike profiler. De øverste inntektsgruppene har en annen profil enn de lavere inntektsgruppene. For eksempel varierer det når de ulike inntektsgruppene når sitt toppunkt når det gjelder den pensjonsgivende inntekten. Det kan se ut som om jo høyere prosentil vi ser på, jo eldre er man når man er på topp inntektsmessig. Personer i de tre øverste prosentilene har den høyeste pensjonsgivende inntekten i alderen 50-55 år. De lavere prosentilene har en flattere profil for den pensjonsgivende inntekten og toppunktet finner vi for personer i alderen 35-50 år. Stigningen i pensjonsgivende inntekt mellom de ulike aldersgruppene er relativt lik mellom de ulike prosentilene, vi ser imidlertid at de høyeste prosentilene har den sterkeste økningen i ung alder og den største reduksjonen for de eldre aldersgruppene.

Figur 6.2 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere

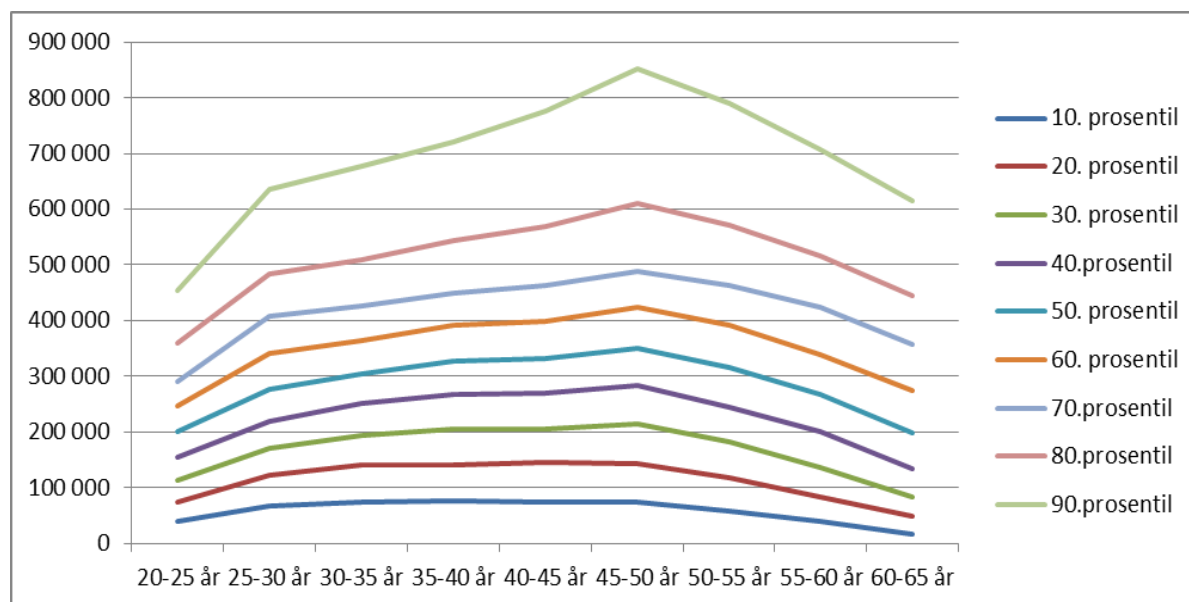

Figuren viser pensjonsgivende inntekt i 2007, omregnet til 2010-kr, for mannlige arbeidstakere i de ulike prosentilene fordelt på ulike aldersgrupper. Tallene er omregnet til 2010-kr.

Vi kan se fra figuren at mannlige arbeidstakere i de to øverste prosentilene når sitt toppunkt for pensjonsgivende inntekt i alderen 45-50 år. For de lavere inntektsgruppene er profilene flatere og den pensjonsgivende inntekten ligger på et relativt stabilt nivå i fra rundt 30-35 år til man er 55-60 år. Arbeidstakerne i de ulike prosentilene har en lignende stigning de første årene, men denne stigningen flater tidligere ut for de laveste enn for de øverste prosentilene. Vi ser også at spesielt de tre laveste inntektsgruppene, og i noen grad også for de andre prosentilene, har de eldste aldersgruppene lavere inntekt enn de middelaldrende

6.3 Utviklingen i pensjonsgivende inntekt for kvinner

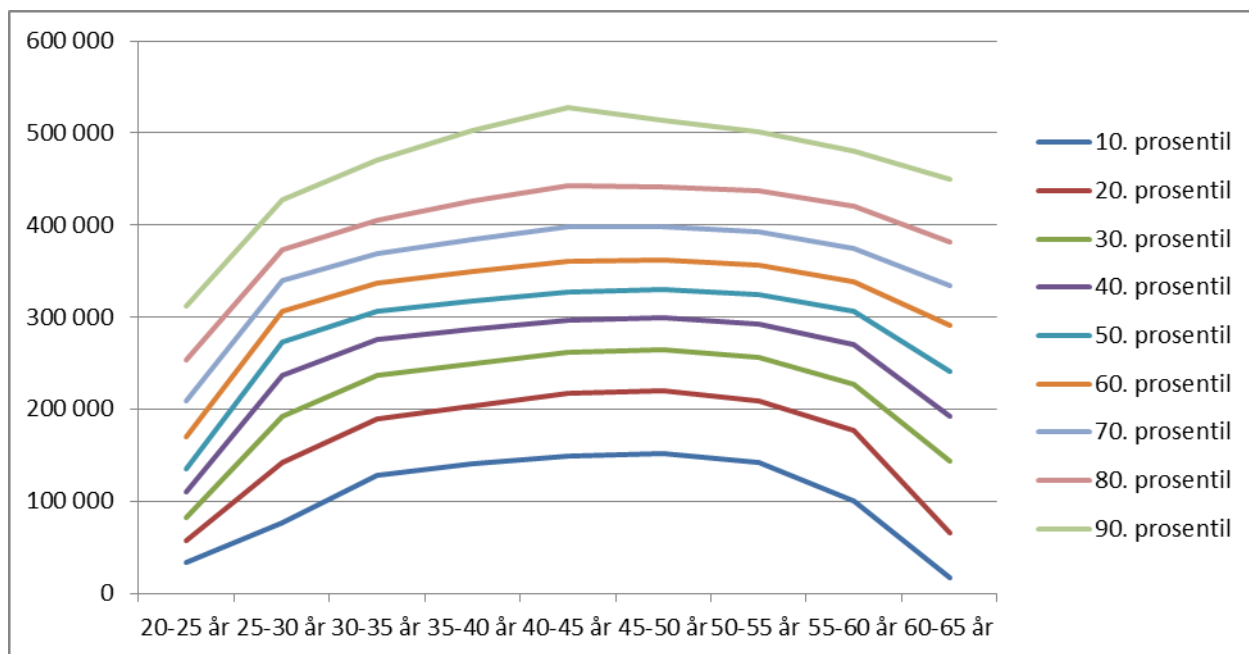
Figur 6.3 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner

Figuren viser pensjonsgivende inntekt i 2007, omregnet til 2010-kr, for kvinnelige selvstendig næringsdrivende i de ulike prosentilene fordelt på ulike aldersgrupper.

Vi kan se fra figuren at den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende kvinner har en veldig lik profil for de ulike inntektsgruppene. Det er aldersgruppen 45-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten blant de selvstendig næringsdrivende kvinnene. Dette gjelder for alle inntektsgruppene. Mellom de yngste aldersgruppene er det en relativt jevn økning i pensjonsgivende inntekt for alle inntektsgruppene. Økningen er imidlertid sterkest for de gruppene med høyest inntekt. Fra toppunktet er den pensjonsgivende inntekten så fallende for aldersgruppene som kommer etterpå. De laveste inntektsgruppene har relativt flate profiler og den pensjonsgivende inntekten er svært lav.

Figur 6.4 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere

Figuren viser pensjonsgivende inntekt i 2007 (omregnet til 2010-kr) for kvinnelige arbeidstakere i de ulike prosentilene fordelt på ulike aldersgrupper.

Fra denne figuren er det vanskelig å se en aldersgruppe som merker seg ut som det tidspunkt hvor kvinnelige ansatte har sitt toppunkt når det gjelder den pensjonsgivende inntekten. Det kan se ut som arbeidstakere i de to øverste inntektsgruppene har sin høyeste pensjonsgivende inntekt når de er i alderen 40-45 år. For de andre inntektsgruppene er det personer i alderen 45-50 år som ser ut til å ha den høyeste pensjonsgivende inntekten. Når det gjelder stigningen mellom de to første aldersgruppene, er denne relativt sterk, men de to laveste inntektsgruppene 10. og 20. prosentil skiller seg litt ut med en litt svakere stigning fra 20-25 til 25-30 år, og en sterkere reduksjon i den pensjonsgivende inntekten mellom aldersgruppene 55-60 til 60-65 år.

6.4 Sammenligning av pensjonsgivende inntekt mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere

Det kan være vanskelig å sammenligne nivået på den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Inntekt som hovedsakelig består av lønnsinntekt gjennom arbeidsforhold, vil normalt øke relativt jevnt gjennom karrieren. En arbeidstakers lønnsinntekt vil for det første endres i takt med reallønnsveksten. Lønnsinntekt kan betraktes som leie av

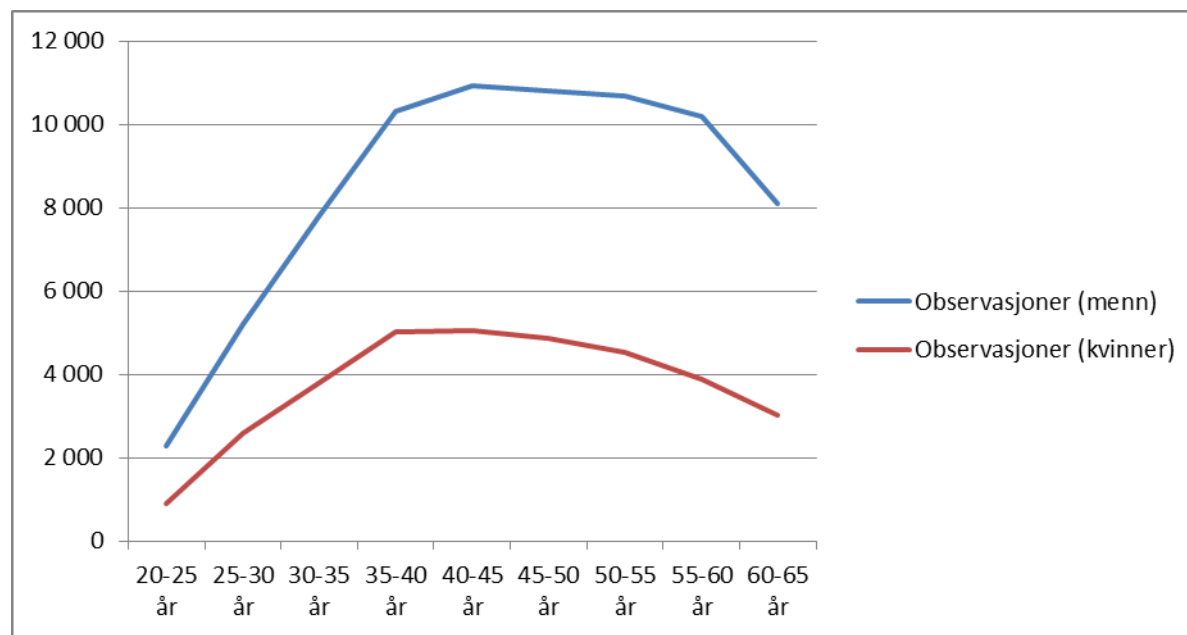
arbeidstakerens humankapital eller, og i tillegg til reallønnsvekst vil lønnen normalt øke som følge av økt humankapital. En arbeidstakers humankapital kan øke gjennom yrkeskarrieren ved at vedkommende bygger seg opp generell erfaring fra arbeidslivet, samt økt bedrifts- og sektorspesifikk kunnskap knyttet til det aktuelle fagområdet. Selvstendig næringsdrivendes pensjonsgivende inntekt er en mye mer sammensatt størrelse da denne hovedsakelig er basert på inntekt fra næringsvirksomheten. Nivået på næringsinntekten og utviklingen av denne fremover i tid kan derfor være vanskelig å forutse og avhenger i høy grad av hvor lønnsom den aktuelle virksomheten er. I tillegg vil type bransje man driver i også være avgjørende, ulike bransjer kan følge ulike sykluser. For virksomheter i svært sykliske bransjer, kan inntjeningen svinge mye i perioder. I dårlige tider vil man kunne ha en lavere personinntekt enn i tider hvor virksomheten går godt. Det er derfor svært viktig for selvstendig næringsdrivende å ha muligheten til å avsette mer til pensjon i de gode årene. Disse svingningene og usikkerheten knyttet til størrelsen på inntekten har ikke vanlige ansatte da deres lønn sjelden reduseres selv om det er økonomiske nedgangstider. Svingningene i den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende kommer ikke veldig tydelig frem, men kan til en viss grad ses på figurene 6.1 og 6.3. En mulig årsak til at svingningene ikke er så tydelige på våre figurer, er at vi har plottet tverrsnittsdata og som ikke viser utviklingen for individet over tid. I tillegg har vi observasjoner for en begrenset tidsperiode.

Vi kan se fra figurene at det er et større spenn i den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende enn for arbeidstakere. Selvstendig næringsdrivende personer, som er i de laveste inntektsgruppene, har en pensjonsgivende inntekt som er på et lavere nivå enn arbeidstakere i de tilsvarende inntektsgruppene. I tillegg har selvstendig næringsdrivende personer med pensjonsgivende inntekt i de høyeste inntektsgruppene, en pensjonsgivende inntekt som er på et høyere nivå enn arbeidstakere i de samme inntektsgruppene. Dette mønsteret finner vi igjen både blant menn og kvinner.

Fra figurene for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere ovenfor, ser vi at de aldersgruppene blant arbeidstakere som har den høyeste pensjonsgivende inntekten for de fleste inntektsnivå, er yngre enn tilsvarende for selvstendig næringsdrivende. Dette gjelder både for menn og kvinner.

For eksempel ser vi fra figur 6.1 at det er mannlige selvstendig næringsdrivende i alderen 50-55 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten. Dersom vi ser på figur 6.2 for mannlige arbeidstakere, ser vi at for denne gruppen er det personer i alderen 45-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten. Det kan være flere årsaker til at arbeidstakerne er yngre når de har sin høyeste pensjonsgivende inntekt. For eksempel er gjennomsnittlig etableringsalder for personer som etablerer egen virksomhet 36 år,¹² mens det er vanlig å starte en arbeidskarriere etter noen år med studier. Kanskje har personer som starter egen virksomhet også hatt noen år som arbeidstaker bak seg. I tillegg tar det også tid å bygge opp en virksomhet, de første årene kan inntjeningen være lav og mesteparten av det man tjener, brukes til å investere i driften. Når det gjelder arbeidstakere, er det mer vanlig at man har en mer jevn lønnsutvikling. Det er for eksempel vanlig at man får en høyere lønn etter hvert som man har flere år bak seg i arbeidslivet, slik at lønnen stiger med både reallønnsvekst og økt humankapital. Dersom vi sammenligner nivået på den pensjonsgivende inntekten mellom kvinner og menn, ser vi at kvinner generelt ligger på et lavere lønnsnivå. Dette er gjeldende for alle inntektsgruppene og uavhengig av om man er selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker.

Figur 6.5 Antall observasjoner selvstendig næringsdrivende

Figuren viser antall observasjoner blant selvstendig næringsdrivende i de ulike aldersgruppene. 2007.

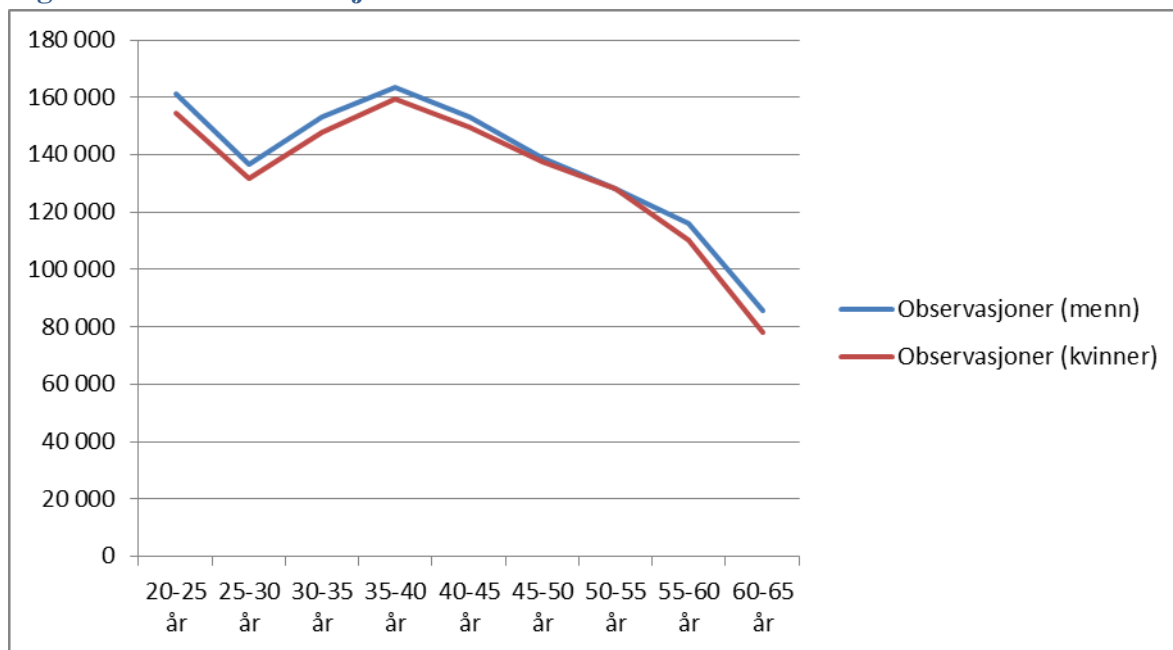
¹² Jf. Avsnitt 2.3.2

Vi ser fra figur 6.5 at det er betydelig flere menn enn kvinner som er selvstendig næringsdrivende. Dette gjelder for alle aldersgruppene, men særlig fra alderen 35-40 år og eldre er det mannlige flertallet stort. For kvinner øker antall selvstendig næringsdrivende for hver aldersgruppe frem til 35-40 år. For menn øker antall selvstendig næringsdrivende for hver aldersgruppe frem til 40-45 år. Aldersgruppen som har flest entreprenører er altså eldre for menn enn for kvinner. Som tidligere nevnt viser tall fra 2009 at gjennomsnittsalderen for etablering av selvstendig næringsvirksomhet er 36 år. Det kan tenkes at det er færre selvstendig næringsdrivende i de eldre aldersgruppene da terskelen for etablering av egen næringsvirksomhet kan synes høyere jo eldre man blir. Dette kan blant annet være fordi det er svært tidkrevende å bygge opp en virksomhet og etter hvert som man blir eldre og nærmer seg pensjonsalder, ønsker man kanskje heller å trappe ned og arbeide mindre. En annen mulig årsak til at det er færre selvstendig næringsdrivende i de eldre aldersgruppene, kan være at man etter hvert som man blir eldre ønsker å selge virksomheten og frigjøre kapital.

En studie utført i Norge i perioden 2000-2005, utgitt av Institute for the study of Labor (IZA) i Bonn, undersøkte hvilke faktorer som lå til grunn for beslutningen om å bli entreprenør. I denne studien fant man at kjønn syntes å være en av de viktigste faktorene som påvirker valget om å være entreprenør eller ikke. I studien fant man at andelen mannlige entreprenører i Norge var mer enn 3,4 ganger så høy som andelen kvinnelige entreprenører (Berglann, et al., 2009 s. 5). Den store forskjellen mellom kjønnene kunne ikke forklares av ulike kvalifikasjoner, men man fant noe sammenheng mellom kjønnsforskjeller og familiestruktur. For gifte par med barn var kjønnsforskjellene større enn for gifte par uten barn og enslige. Kjønnsforskjellene kan dermed tenkes å komme fra en form for spesialisering og risikodeling innad i familier. Ansvar for barn påvirker gifte menn og kvinner ulikt. For gifte menn øker sannsynligheten for å være entreprenør betydelig dersom man har barn, og særlig dersom det yngste barnet er over seks år. For gifte kvinner som har barn er sannsynligheten for å være entreprenør lavere dersom det yngste barnet er under tre år (Berglann, et al., 2009 ss. 15-18). Funnene fra denne studien kan også tenkes å forklare hvorfor flere menn enn kvinner driver enkeltpersonforetak. Da det er kvinner som føder barn og ofte må ha noe permisjon i forbindelse med fødselen, er det vanskeligere for kvinner å drive enkeltpersonforetak. Dersom man ikke har ansatte i næringsvirksomheten, men driver helt på egen hånd, kan det være vanskelig å gå ut i permisjon i forbindelse et svangerskap. Dette kan føre til at

man kanskje må legge ned driften for en periode og det kan være vanskelig å starte opp igjen etterpå.

Figur 6.6 Antall observasjoner arbeidstakere

Figuren viser antall observasjoner blant arbeidstakere i de ulike aldersgruppene.

Vi ser fra figur 6.6 at antall arbeidstakere er mye jevnere fordelt mellom kjønnene i forhold til hva tilfellet var for selvstendig næringsdrivende. Kvinnelige arbeidstakere er så vidt i mindretall for de fleste aldersgrupper. Når det gjelder aldersgruppen 45-50 år, er det imidlertid like mange kvinner som menn som er arbeidstakere. Antall arbeidstakere i de ulike aldersgruppene følger stort sett det samme mønsteret både for menn og kvinner. Flest arbeidstakere finner vi i aldersgruppene 20-25 år og 35-40 år. Fra 20-25 år faller antall observasjoner til man når en alder et sted mellom 25 og 30 år. Etter det neste toppunktet for aldersgruppen 35-40 år, er antall arbeidstakere fallende for alle de neste aldersgruppene og da særlig for de eldste aldersgruppene. Dette kan skyldes at en del av arbeidstakere benytter seg av muligheten til å førtidspensjonere seg. Andre årsaker kan være uførhet eller død.

6.5 Presentasjon av modell og forutsetninger

Vi ønsker å se på effekten av maksimal mulighet for pensjonssparing over tid. Derfor vil vi beregne hvilken opptjent pensjonsbeholdning en person som driver egen næringsvirksomhet i hele sin yrkesaktive karriere vil ende opp med ved pensjonsalder. For å kunne gjøre beregningene våre er vi nødt til å ta en noen forutsetninger.

Da grunnlaget selvstendig næringsdrivende og ansatte kan spare til pensjon fra er så forskjellig, er ikke pensjonsopptjeningen mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere i samme prosentil, direkte sammenlignbar. Arbeidstakere har høyere maksimale innskuddsgrenser enn selvstendig næringsdrivende. For å vise effekten av de ulike innskuddsgrensene vil vi derfor beregne den næringsdrivendes pensjonsopptjening med de maksimale innskuddsgrensene som gjelder både for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Vi vil imidlertid også gjøre beregninger av pensjonsopptjeningen for arbeidstakere i de samme prosentilene. Dette gir oss informasjon om nivåforskjellene på den pensjongivende inntekten for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere fordelt på prosentilnivå.

På grunn av de spesielle reglene som gjelder for selvstendig næringsdrivende, vil det sjelden være lønnsomt for personer med en lav pensjongivende inntekt å spare til pensjon gjennom en innskuddsordning. Dette er fordi sparebeløpet reduserer skattepliktig inntekt og dermed pensjonsopptjeningen fra folketrygden. Denne regelen får bare konsekvenser for de selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 7,1 G som er den øvre grensen for pensjonsopptjening fra folketrygden. Reduksjonen i pensjonsopptjening fra folketrygden rammer således de selvstendig næringsdrivende med lav inntekt. Vi beregner likevel pensjonsopptjening gjennom innskuddsordning, også for selvstendig næringsdrivende i disse lavere inntektsgruppene, slik at de ulike innskuddsalternativene vurderes likt for alle inntektsgruppene vi tar for oss. Vi vil diskutere disse effektene av de ulike reglene for pensjonsopptjening nærmere senere i oppgaven.

6.5.1 Case-personene

Vi tar for oss to ulike aldersgrupper. Først tar vi utgangspunkt i en person som er født i 1985 og som dermed fylte 25 år i 2010. Gjennomsnittsalderen for personer som etablerer egen virksomhet 36 år, og i 2009 var 77 prosent av etablererne var under 45 år. Det er altså en stor gruppe med unge personer som etablerer egen virksomhet i Norge og som påvirkes av de ulike maksimale innskuddsgrensene. I tillegg er det satt i gang tiltak for å øke entreprenørskap i det norske samfunnet. Blant annet har regjeringen utarbeidet en egen handlingsplan for å øke undervisningen i entreprenørskap innenfor høyere utdanning. Det kan derfor tenkes at flere unge ønsker å bli entreprenører i Norge i fremtiden. Problemet med å ta utgangspunkt i denne aldersgruppen, er at vi da må foreta en fremskriving av den pensjonsgivende inntekten for alle årene i arbeidslivet og beregningene hviler således på flere antakelser. Den andre aldersgruppen vi vil se på, består av personer som er 40 år i 2010. For denne aldersgruppen har vi mer presise forventninger om den fremtidige inntekten og det er et relativt høyt antall personer i denne aldersgruppen som driver egen næringsvirksomhet. Ved å gjøre beregningene for disse aldersgruppene, som begge er født etter 1962, bruker vi bare de nye opptjeningsreglene for pensjon. Det er også disse opptjeningsreglene som vil være relevante i fremtiden.

De nye opptjeningsreglene fra Pensjonsreformen 2011, gjør det mulig å tjene opp pensjon frem til fylte 75 år, samt å kombinere pensjonsuttak med å fortsette helt eller delvis i arbeidslivet. For å forenkle beregningene og å gjøre de mest mulig illustrerende i henhold til utredningens tema, har vi valgt å anta at case-personene er selvstendig næringsdrivende eller ansatt i alle år fra de er 25 til de når ordinær pensjonsalder ved fylte 67 år.

6.5.2 Delingstall og utbetalingsperiode

De årlige utbetalingene fra folketrygdens alderspensjon og AFP fra privat sektor, beregnes ved å dividere oppspart pensjonsbeholdning på delingstallet som representerer statistisk forventet gjenværende levetid for personer i et gitt årskull. Når det gjelder pensjonsutbetalingen fra innskuddspensjonsordningen, følger det av Innskuddspensjonsloven § 7-4(1) at midlene fra denne må utbetales minst over en periode på ti år. Vi forutsetter at case-personene velger samme utbetalingsperiode for pensjonsutbetalingene fra innskuddsordningen som den som gjelder for

pensjon fra folketrygden, antall år med utbetaling tilsvarer da delingstallet. Denne forutsetningen har ingen betydning for pensjonsopptjeningen, men påvirker den årlige pensjonsutbetalingen.

Delingstallet, som representerer statistisk forventet gjenværende levetid ved pensjonsalder for et gitt årskull, finner vi fra prognoser for fremtidige delingstall utarbeidet av NAV. På grunnlag av forutsetningene om case-personenes alder i dag, og alder ved pensjonering, kan vi finne de aktuelle delingstallene for disse årskullene. Delingstallet for personer født i 1. januar 1985 som går av med pensjon ved fylte 67 år, er satt til 18,08. Et delingstall på 18,08 innebærer at man forventer en person som er 67 år i 2052 antas å leve i 18,08 år fra dette tidspunktet. Personer som er født 1. januar 1970 og som går av med pensjon ved fylte 67 år, har et delingstall på 16,58 og forventes altså å ha kortere gjenværende levetid ved 67 år enn personer født i 1985 (NAV.no, c, 2011).

6.5.3 Lønnsutvikling

Som etablerer av et nytt foretak, er det naturlig å anta at man har en relativt lav personinntekt de første årene da man må få virksomheten i gang og skape seg en kundebase. Sammenliknet med ansattes begynnerlønn, kan det derfor tenkes at selvstendig næringsdrivende i etableringsfasen ligger på et lavere inntektsnivå en nyansatte. I følge tall fra Statistisk Sentralbyrå var omkring 50 prosent av de nyetablerte enkeltpersonforetakene i 2003 fremdeles i drift i 2004. Det er da rimelig å anta at det er høy risiko i startfasen for etablererne. Denne konkurrisikoen er imidlertid vanskelig å ta med i beregningene. Vi velger derfor å gjøre beregningene basert på at foretaket ikke går konkurs. Vi vil ta for oss personer som har ulike nivå på sin pensjongivende inntekt og se på hvilken betydning de ulike innskuddsgrensene har for de forskjellige inntektsgruppene. Vi vil beregne pensjonsoppsparing for personer i lav-, gjennomsnitts- og høyinntektsgrupper. Dette tilsvarer inntektsgruppene 20., 50. og 90. prosentil. Ved å ta med 90. prosentil, får vi med effekten av arbeidstakeres innskuddsgrense på 8 prosent av inntekt mellom 6 og 12 G. For høye inntektsgrupper, vil altså forskjellene mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere bli tydeligere. Da våre tverrsnittsdata ikke gjør det mulig å følge utviklingen i pensjongivende inntekt på individnivå, har vi måttet anta en bestemt inntektsutvikling for å kunne beregne pensjonsopptjeningen. Vi forutsetter at personen forblir i en og samme inntektsgruppe gjennom hele perioden som næringsdrivende eller ansatt. Dette innebærer for eksempel at dersom en person

starter med en pensjonsgivende inntekt i 50. prosentil, vil han bli værende i denne prosentilet i alle år. Selv om det ofte vil være svingninger i pensjonsgivende inntekt over livsløpet, vil det likevel være interessant å se på pensjonsopptjeningen for gjennomsnittspersoner. I tillegg vil vi se på pensjonsopptjeningen til personer som gjør det relativt bra gjennom hele sin yrkesaktive karriere og personer som har relativt lav inntekt i alle år. Dette gir oss et bilde på hvilken pensjonsopptjening man får i forhold til et gitt inntektsnivå.

Dataene våre gir oss pensjonsgivende inntekt i perioden 2000-2005 og 2007. For perioden 1995-2010 har vi lagt inn historisk reallønnsvekst. For perioden fra 2010 til pensjonsalder, har vi lagt inn en forventet fremtidig reallønnsvekst på 1,5 prosent. Den pensjonsgivende inntekten innenfor et prosentil vil ha ulike nivå for personer i ulike aldre. En person i 20-årene med pensjonsgivende inntekt i 50. prosentil, vil ofte ha en lavere pensjonsgivende inntekt enn en eldre person i samme prosentil. Vi har derfor i tillegg til reallønnsveksten lagt inn endring i den pensjonsgivende inntekten for hver aldersgruppe innenfor det aktuelle prosentilet.

Tabell 6.1 Historisk reallønnsvekst

År	Nominell lønnsvekst	Inflasjon	Reallønnsvekst
1995	3,3 %	2,3 %	1,0 %
1996	4,4 %	1,3 %	3,1 %
1997	4,8 %	2,4 %	2,4 %
1998	6,5 %	2,5 %	4,0 %
1999	5,4 %	2,0 %	3,4 %
2000	4,6 %	2,9 %	1,7 %
2001	5,3 %	2,2 %	3,1 %
2002	5,4 %	1,4 %	4,0 %
2003	3,7 %	3,0 %	0,7 %
2004	4,6 %	0,8 %	3,8 %
2005	3,8 %	1,2 %	2,6 %
2006	4,8 %	1,9 %	2,9 %
2007	5,5 %	1,2 %	4,3 %
2008	6,0 %	1,7 %	4,3 %
2009	4,1 %	2,5 %	1,6 %
2010	3,8 %	2,4 %	1,4 %

(Statistisk Sentralbyrå, j, 2010)

Tallene fra 1995-2009 er hentet fra Statistisk Sentralbyrå. For 2010 er nominell lønnsvekst hentet fra en rapport fra Teknisk beregningsutvalg (TBU) og er et veid snitt for alle grupper (Teknisk Beregningsutvalg, 2011 s. 117). Inflasjonen fra 2010 er beregnet som gjennomsnittet av de månedlige observasjonene hentet fra Norges Banks pengepolitiske rapport 1/11, regneark 1.7 (Norges Bank, 2011).

6.5.4 Innskuddspensjon

Selvstendig næringsdrivendes muligheter til pensjonssparing gjennom virksomheten er begrenset til innskuddspensjon. På bakgrunn av dette er det derfor bare aktuelt å sammenligne denne tjenstepensjonsordning i form av innskuddspensjon for arbeidstakere. Vi beregner imidlertid også hvilken kompensasjonsgrad pensjonsutbetalingen gir, slik at det også er mulig å sammenligne nivået på pensjonsutbetalingene fra innskuddsordningen med en pensjonsordning i form av ytelsespensjon.

Vi forutsetter at personer som er arbeidstakere har en innskuddspensjonsordning hvor de får spare tilsvarende de maksimale innskuddsgrensene, det vil si 5 prosent av inntekt mellom 1 og 6 G og 8 prosent av inntekt mellom 6 og 12 G. Selv om en del arbeidstakere har årlige innskudd på 2 prosent tilsvarende minimumsordningen OTP, vil vi bruke de maksimale innskuddsgrensene da det er disse som er forskjellige for arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende. Vi gjør da beregningene for selvstendig næringsdrivende både med dagens maksimale innskuddsgrense på 4 prosent, og med en innskuddsgrenser tilsvarende de ansattes maksimale på 5 og 8 prosent for å illustrere hvilken effekt dette har på pensjonsopptjeningen. Vi har også sett på hvilken effekt det vil ha å fjerne bunnfradraget som gjør at man ikke får spare noe fra inntekten tilsvarende 1 G.

I beregningene skiller vi pensjonsopptjeningen fra folketrygd og fra innskuddspensjon gjennom egen næringsvirksomhet eller ansettelsesforhold. Den årlige innskuddssatsen for pensjonsopptjeningen fra folketrygden er lik for både ansatte og selvstendig næringsdrivende, 18,1 prosent av pensjongivende inntekt opp til 7,1 G. For selvstendig næringsdrivende har vi her tatt hensyn til at pensjonsinnskuddet til innskuddsordningen vil redusere pensjonsopptjeningen fra folketrygden, slik som vi forklarte i avsnitt 4.2.6. I tillegg har vi beregnet AFP-pensjon for

arbeidstakerne, da de fleste av disse er ansatt i bedrifter som er bundet av tariffavtaler som omfatter AFP. Vi summerer så pensjonsopptjeningen fra disse ulike komponentene, samt avkastningen over spareperioden, og regner ut hvilken årlig pensjonsutbetaling dette vil gi før skatt.

Tabell 6.2 Satser for pensjonsinnskudd fra de ulike kildene til pensjonsopptjening

Pensjonsopptjening	Satser
Folketrygd	18,1 % av inntekt opp til 7,1 G
AFP	0,314 % av inntekt opp til 7,1 G
Innskuddspensjon - ansatte	5 % av inntekt ml 1 og 6 G, 8 % av inntekt mellom 6 og 12 G
Innskuddspensjon - selvstendig næringsdrivende	4 % av inntekt mellom 1 og 12 G

6.5.5 Risikoprofil og avkastning

De oppsparte midlene fra innskuddspensjonsordningen kan normalt plasseres gjennom ulike investeringsalternativer. De ulike alternativene har ulik grad av risiko. Som ung anbefales man generelt å ha en høyere aksjeandel da man har en langsiktig horisont for sparingen. Når man så nærmer seg pensjonsalder, anbefales det å trappe ned størrelsen på aksjeandelen og dermed også graden av risiko. Hvilken risikoprofil man velger vil påvirke hvilken avkastning man kan forvente å få på pensjonsmidlene. Valg av risikoprofil på pensjonsinnskuddene er ofte opp til sparerer selv, og vi velger derfor ikke å ta hensyn til ulik avkastning for ulike risikoprofiler da dette heller ikke er avgjørende for å belyse temaet for denne utredningen. Vi foretar imidlertid en sensitivitetsanalyse der vi undersøker effekten av ulike fremtidige scenarioer for forventet realavkastning.¹³ Vi ønsker å se på betydningen av de ulike maksimale innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Vi forutsetter derfor at alle case-personene har en konstant risikoprofil på 50 prosent aksjer og 50 prosent rentepapirer.

Vi har valgt å bruke Finansdepartementets anslag for forventet langsiktig realavkastning på pengemarkedsrente og aksjer, som benyttes til forvaltning av statens pensjonsfond.

Finansdepartementet forventer en langsiktig realrente på 2 prosent, slik at dette vil være vår

¹³ Se avsnitt 6.7 og vedlegg 2 for sensitivitetsanalyse.

pengemarkedsrente. Videre har vi lagt til grunn finansdepartementets langsiktige risikopremie for aksjer. Risikopremie vil si den meravkastningen en kan forvente for økt risiko i forhold til realrenten. Finansdepartementet forventer en langsiktig risikopremie på aksjer over realrenten på 3 prosent. Realavkastningen på aksjer i våre beregninger blir derfor 5 prosent. Som nevnt ovenfor vil porteføljen vektet med 50 prosent aksjer og 50 prosent pengemarked slik at porteføljens forventede realavkastning blir 3,5 prosent (Finansdepartementet, i, 2007-2008 s. 82). Det kan stilles spørsmål ved om det er riktig å benytte forventet realavkastning for Statens Pensjonsfond Utland da denne porteføljen ikke inneholder norske verdipapir, slik andre innskuddsfond gjør. Det vil likevel være rimelig å anta at norske og internasjonale verdipapir vil være høyt korrelert på lang sikt.

Tabell 6.3 Forventet realavkastning på porteføljen

Portefølje	Vekt	Forventet realavkastning
Aksjer	50 %	5 %
Pengemarkedsrente	50 %	2 %
Forventet realavkastning (porteføljen)	3,50 %	

Tabellen viser forventet avkastning på henholdsvis aksjer, pengemarkedsrente og den forventede avkastningen på porteføljen.

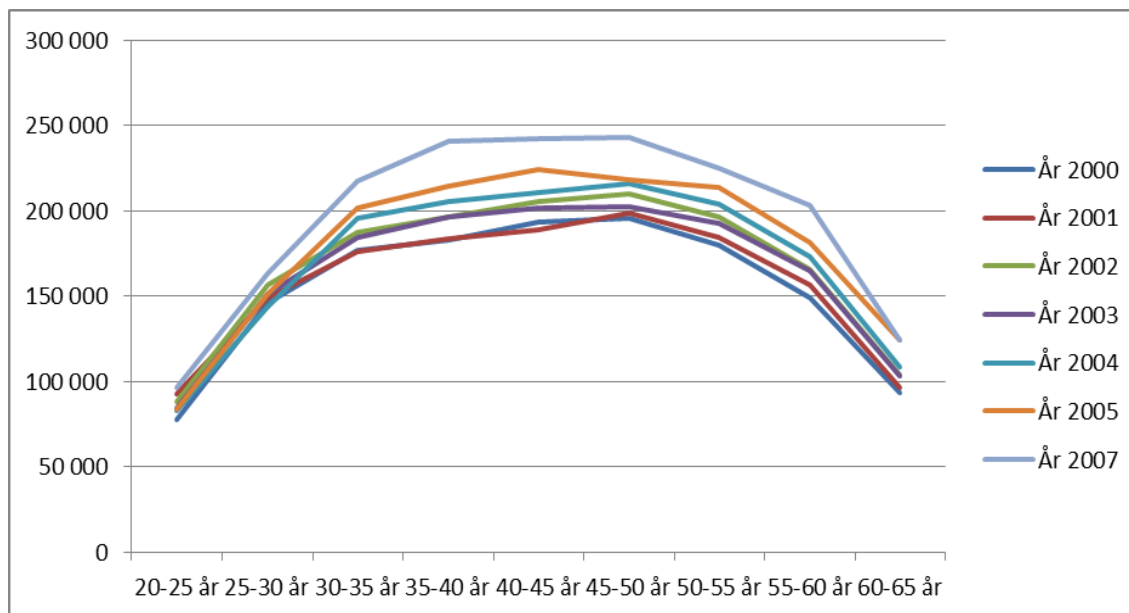
Når det gjelder avkastningen på den oppsparte pensjonsbeholdningen gjennom folketrygden, oppreguleres denne i samsvar med reallønnsveksten. Vi bruker da samme estimat som vi har benyttet til fremtidig forventet reallønnsvekst på 1,5 prosent årlig til å justere pensjonsbeholdningen. Vi vil gjøre en sensitivitetsanalyse for å undersøke hvor følsom den beregnede pensjonsopptjeningen er for endringer i noen av forutsetningene. Vi har valgt å gjøre sensitivitetsanalysen ved å endre de ulike estimatene for fremtidig årlig reallønnsvekst og forventet avkastning på de oppsparte innskuddspensjonsmidlene¹⁴.

¹⁴ Se avsnitt 6.7 og vedlegg 2 for sensitivitetsanalyse.

6.6 Beregninger

6.6.1 Case 1 – Lavinntektspersoner

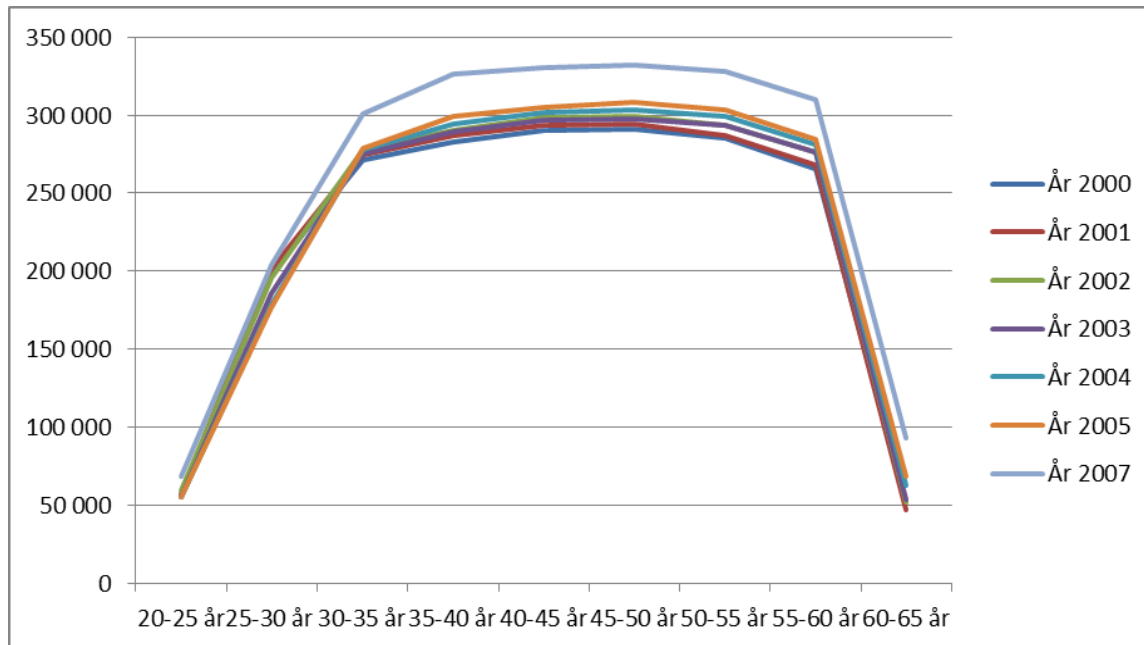
Figur 6.7: Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn, 20. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende menn i lavinntektsgruppen 20. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010 kroner.

Vi ser fra figur 6.7 at den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende menn i denne lavinntektsgruppen har en ganske like profil for alle årene. Det har også vært en økning i pensjonsgivende inntekt fra år til år for de fleste aldersgruppene. Økningen i pensjonsgivende inntekt fra år til år er høyest for aldersgruppene 30-35 år til rundt en 55-60 år. Den største økningen i pensjonsgivende inntekt kan vi se fra de to øverste kurvene på figuren, disse representerer den pensjonsgivende inntekten i 2005 og 2007. Dette kan delvis skyldes at vi ikke har data fra 2006, slik at økningen gjelder for to år, men kan også skyldes sterk vekst i økonomien generelt. Det høyeste nivået på pensjonsgivende inntekt for personer i denne lavinntektsgruppen er på i underkant av 250 000 kroner i 2007. Det er personer i alderen 35-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten. For personer over 50 år, ser vi at den pensjonsgivende inntekten er lavere, og ved pensjonsalder er den rundt 125 000 kroner i 2007.

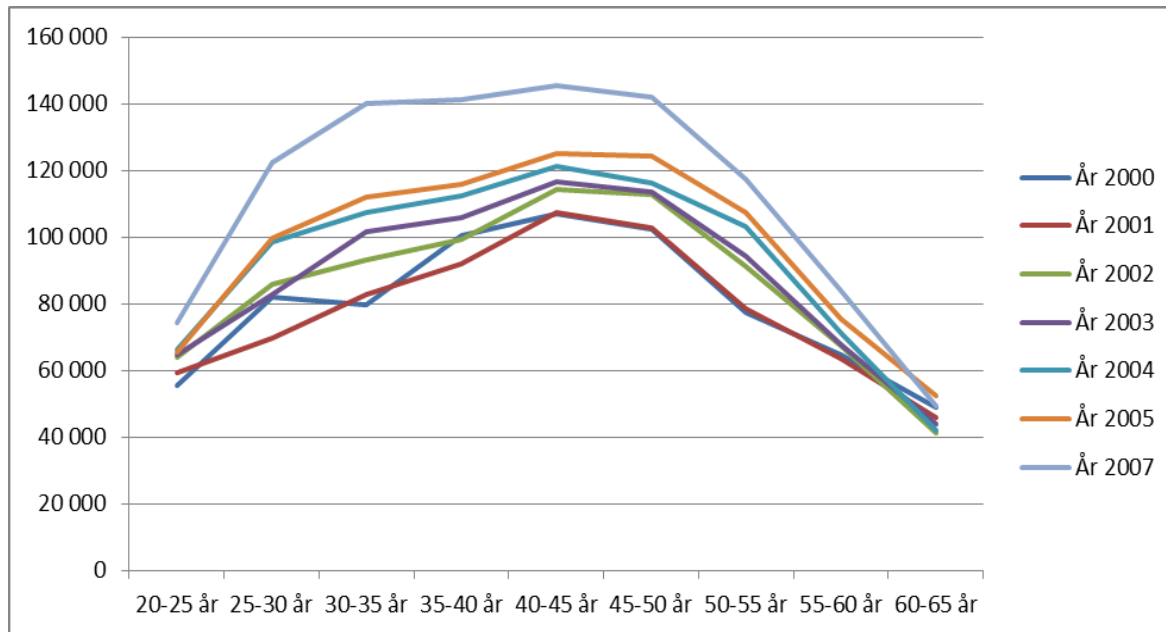
Figur 6.8: Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere, 20. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for mannlige arbeidstakere i lavinnteksgruppen 20. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010 kroner.

Figur 6.8 viser en svært lik profil for den pensjonsgivende inntekten over årene 2000-2007. Det ser ut som det har vært en viss økning i pensjonsgivende inntekt fra år til år. Vi ser igjen at det er en større økning mellom 2005 og 2007. Blant arbeidstakerne i denne lavinnteksgruppen er det personer i alderen 30-35 til 55-60 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten, nivået her ligger på rundt 325 000 kroner i 2007.

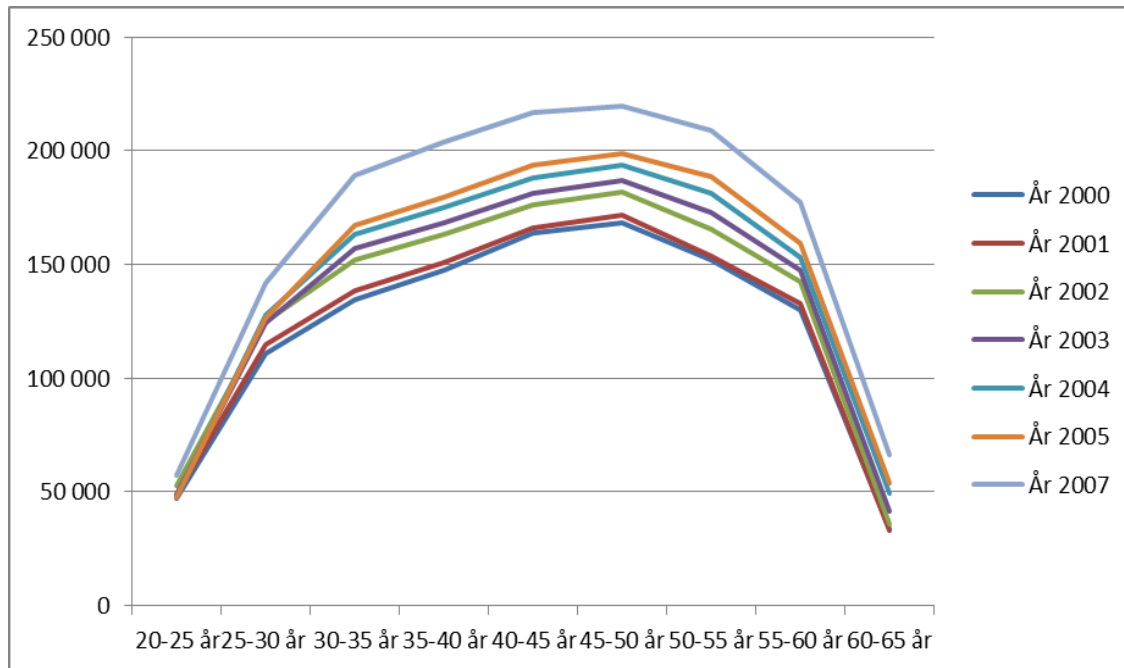
Figur 6.9: Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner, 20. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende kvinner i lavinntektsgruppen 20. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010 kroner.

Pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende kvinner i 20. prosentil, har ikke en veldig lik profil de ulike årene. Den pensjonsgivende inntekten svinger mer fra år til år og det er vanskelig å se et klart mønster. Det man kan se ut fra figur 6.9 er imidlertid at det er de yngste og de eldste personene som har den laveste pensjonsgivende inntekten. Det kan se ut som om det er personer i alderen 40-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten i denne inntektsgruppen. Det kan også nevnes at det er relativt få kvinner som driver selvstendig næringsvirksomhet i enkelte av aldersgruppene, spesielt gjelder dette de yngste og de eldste aldersgruppene. For aldersgruppen 20-25 år, har vi mellom 80 og 100 observasjoner de ulike årene for denne inntektsgruppen. For de fleste andre aldersgruppene ligger snittet på rundt 500 observasjoner, og det er lite endring fra år til år.

Figur 6.10: Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere, 20. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for kvinnelige arbeidstakere i lavinntektsgruppen 20. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010 kroner.

Figur 6.10 viser at profilen for pensjonsgivende inntekt for de kvinnelige arbeidstakere i lavinntektsgruppen er svært lik for alle årene. Det ser også ut som den pensjonsgivende inntekten har økt relativt jevnt fra år til år, men økningen mellom 2001-2002 og 2005-2007 er litt sterkere enn de øvrige årene. Den årlige økningen i pensjonsgivende inntekt er sterkest for aldersgruppene 30-35 til 55-60 år. Det er personer i aldersgruppen 45-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten på rundt 225 000 kroner i 2007. Personer i aldersgruppene 20-25 og 60-65, har den laveste pensjonsgivende inntekten hvor den eldste aldersgruppen har en noe lavere inntekt enn den yngste aldersgruppen.

6.6.1.1 Sammenligning av pensjonsgivende inntekt mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere i lavinntektsgruppen

Dersom vi sammenligner profilene på den pensjonsgivende inntekten mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, ser vi at den pensjonsgivende inntekten for arbeidstakere har en jevnere profil med mindre svingninger enn hva som er tilfellet for selvstendig næringsdrivende. Dette gjelder for både kvinner og menn.

Når det gjelder nivået på den pensjonsgivende inntekten for denne inntektsgruppen, ser vi at spredningen mellom de ulike aldersgruppene er større for arbeidstakere enn selvstendig næringsdrivende. Arbeidstakere i denne inntektsgruppen når et høyere nivå på sin pensjonsgivende inntekt enn selvstendig næringsdrivende. Arbeidstakere i den yngste og den eldste aldersgruppen har den laveste pensjonsgivende inntekten, og denne er på et lavere nivå enn for de selvstendig næringsdrivende i samme aldersgrupper. Dette mønsteret finner vi igjen blant både kvinner og menn.

De mannlige arbeidstakerne som har den høyeste pensjonsgivende inntekten er yngre enn de som har den høyeste pensjonsgivende inntekten blant selvstendig næringsdrivende menn. De mannlige arbeidstakerne ligger også på et høyt nivå på den pensjonsgivende inntekten over en lengre periode enn hva selvstendig næringsdrivende menn gjør. Dette, samt at mannlige arbeidstakere har en høyere pensjonsgivende inntekt, vil påvirke pensjonsbeholdningen positivt.

Når det gjelder nivået på den pensjonsgivende inntekten i denne inntektsgruppen er det store forskjeller mellom menn og kvinner. Dette gjelder både selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Toppnivået på den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende menn er på rundt 250 000 kroner i 2007, det tilsvarende tallet for selvstendig næringsdrivende kvinner er på omtrent 145 000 kroner. Den høyeste pensjonsgivende inntekten for mannlige arbeidstakere er på rundt 325 000 kroner, mens den for kvinner er på rundt 225 000 kroner.

6.6.1.2 Beregning av pensjonsopptjening for lavinntektsgruppen

Tabell 6.4

Selvstendig næringsdrivende, menn født 1985, 20. prosentil	Folketrygd	4 % innskudd	5% innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	3 135 975	3 760 808	3 917 016	4 093 918
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0 %	18,8 %	22,5 %	26,5 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0 %	81,2 %	77,5 %	73,5 %
Sum fra folketrygden	3 135 975	3 054 545	3 034 187	3 010 536
Delingstall	18,08	18,08	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	173 450	208 009	216 649	226 434
Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt	24,7 %	29,6 %	30,8 %	32,2 %
Kompensasjonsgrad	50,1 %	60,1 %	62,6 %	65,4 %
Selvstendig næringsdrivende, menn født 1970, 20. prosentil	Folketrygd	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	2 484 407	2 963 289	3 083 009	3 213 859
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0 %	18,3 %	22,0 %	25,8 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0 %	81,7 %	78,0 %	74,2 %
Sum fra folketrygden	2 484 407	2 419 928	2 403 809	2 385 030
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	149 844	178 727	185 947	193 840
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	25,3 %	30,2 %	31,5 %	32,8 %
Kompensasjonsgrad	51,0 %	60,9 %	63,4 %	66,0 %

Tabell 6.5

Arbeidstakere, menn født 1985, 20. prosentil	5 % innskudd	5 % Innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	5 459 144	5 530 884
Andel pensjon fra innskuddsordning	24,3 %	23,9 %
Andel pensjon fra folketrygden	75,7 %	76,1 %
Delingstall	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	301 944	305 912
Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt	32,8 %	33,2 %
Kompensasjonsgrad	57,2 %	57,9 %
Arbeidstakere, menn født 1970, 20. prosentil	5 % innskudd	5 % innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	4 375 905	4 433 681
Andel pensjon fra innskuddsordning	23,9 %	23,6 %
Andel pensjon fra folketrygden	76,1 %	76,4 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	263 927	267 411
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	33,7 %	34,1 %
Kompensasjonsgrad	61,6 %	62,4 %

Tabellene viser beregnet pensjonsopptjening for menn med pensjongivende inntekt i 20. prosentil.

Tabell 6.6

Selvstendig næringsdrivende, kvinner født 1985, 20. prosentil	Folketrygd	4% innskudd	5% innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	1 795 572	2 043 289	2 105 218	2 366 380
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0 %	13,6 %	16,5 %	27,2 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0 %	86,4 %	83,5 %	72,8 %
Sum pensjon fra folketrygden	1 795 572	1 765 697	1 758 228	1 723 749
Delingstall, årskull 1985	18,08	18,08	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	99 313	113 014	116 439	130 884
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	25,4 %	28,9 %	29,7 %	33,4 %
Kompensasjonsgrad	49,7 %	56,6 %	58,3 %	65,5 %

Selvstendig næringsdrivende, kvinner født 1970, 20. prosentil	Folketrygd	4% innskudd	5% innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	1 320 015	1 473 423	1 511 775	1 715 171
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0 %	11,7 %	14,3 %	26,1 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0 %	88,3 %	85,7 %	73,9 %
Sum fra folketrygd	1 320 015	1 300 298	1 295 368	1 267 214
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	79 615	88 868	91 181	103 448
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	25,8 %	28,8 %	29,6 %	33,6 %
Kompensasjonsgrad	51,9 %	58,0 %	59,5 %	67,5 %

Tabell 6.7

Arbeidstakere, kvinner født 1985, 20. prosentil	5% innskudd	5% innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	3 395 852	3 442 524
Andel pensjon fra innskuddsordning	20,8 %	20,5 %
Andel pensjon fra folketrygden	79,2 %	79,5 %
Delingstall, årskull 1985	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	187 824	190 405
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	31,4 %	31,9 %
Kompensasjonsgrad	52,8 %	53,5 %

Arbeidstakere, kvinner født 1970, 20. prosentil	5% innskudd	5% innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	2 570 432	2 606 166
Andel pensjon fra innskuddsordning	19,9 %	19,6 %
Andel pensjon fra folketrygden	80,1 %	80,4 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	155 032	157 187
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	31,8 %	32,2 %
Kompensasjonsgrad	56,8 %	57,6 %

Tabellene viser beregnet pensjonsopptjening for kvinner med pensjongivende inntekt i 20. prosentil.

6.6.1.3 Effekt av endring i innskuddsgrenser og pensjonsopptjening fra første krone

Vi ser fra tabellene for de selvstendig næringsdrivende i denne lavinntektsgruppen at fjerning av bunnfradraget på 1 G, vil være av større betydning enn økning i de maksimale innskuddsgrensene. Dette gjelder både kvinner og menn og for begge aldersgruppene. Dette er fordi bunnfradraget på 1 G for lavinntektsgrupper utgjør en stor del av den pensjongivende inntekten og reduserer således innskuddsbeløpet betydelig. Det vil derfor være av større betydning for lavinntektsgrupper å få pensjonsopptjening fra første krone enn å få økte maksimale innskuddsgrenser. Fra tabell 6.4 ser vi

at selvstendig næringsdrivende menn som er født i 1985 vil få en økning i total pensjonsbeholdning på 333 110 kroner ved fjerning av bunnfradraget. Dette representerer en økning på 8,9 prosent. Økning i maksimale innskuddsgrenser vil gi en økning på 4,2 prosent, tilsvarende 156 208 kroner. For selvstendig næringsdrivende menn født i 1970 er økningen i pensjonsbeholdningen på 8,5 prosent ved fjerning av bunnfradraget og 4,0 prosent ved økning av maksimale innskuddsgrenser. Pensjonsbeholdningen til selvstendig næringsdrivende kvinner født 1985 vil øke med 323 091 kroner ved fjerning av bunnfradraget, dette tilsvarer en økning på 15,8 prosent. For selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1970, vil fjerning av bunnfradraget gi en økning i pensjonsbeholdningen på 16,4 prosent. Økning av maksimale innskuddsgrenser gir selvstendig næringsdrivende kvinner i de to aldersgruppene en økning i pensjonsbeholdningen på henholdsvis 3,0 og 2,6 prosent. Vi ser at det er personene med den laveste pensjongivende inntekten som får den høyeste prosentvise økningen i oppspart pensjonsbeholdning som følge av fjerning av bunnfradraget, da bunnfradraget for disse vil utgjøre en relativt større del av den pensjongivende inntekten. I denne lavinntektsgruppen er det de selvstendig næringsdrivende kvinnene født i 1970 som har den laveste pensjongivende inntekten og som dermed får den høyeste økningen i oppspart pensjonsbeholdning på 16,4 prosent som følge av fjerning av bunnfradraget.

Videre ser vi at med dagens opptjeningsregler er størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning svært ulik for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere med pensjongivende inntekt i 20. prosentil. Dette kommer delvis av at nivået på den pensjongivende inntekten er ulik i 20. prosentil for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, men også av reglene som gir ulike maksimale innskuddsgrenser til selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, samt at en del arbeidstakere også har rett til AFP. I tillegg reduserer også selvstendig næringsdrivendes innskuddspensjonssparing pensjonsopptjeningen fra folketrygden, dette er ikke tilfellet for arbeidstakere. For eksempel ser vi at mannlige arbeidstakere fra 1985-kullet, som har AFP, har en pensjonsbeholdning på 5 530 884 kroner, mens selvstendig næringsdrivende menn har en pensjonsbeholdning på 3 760 808 kroner, en forskjell på i underkant av 1,8 millioner kroner. Kvinnelige arbeidstakere fra 1985-kullet, som har AFP, har en pensjonsbeholdning som er på rundt 1,4 millioner kroner mer enn selvstendig næringsdrivende kvinner. Retten til AFP øker arbeidstakernes oppsparte pensjonsbeholdning med rundt 1,4 prosent.

6.6.1.4 Andel av pensjonsbeholdning fra innskuddspensjon

Vi ser fra tabellene at mesteparten av pensjonsbeholdningen kommer fra folketrygden, men når det gjelder andelen som kommer fra innskuddspensjonen, er det også her fjerning av bunnfradraget som er av størst betydning for å øke denne andelen for de selvstendig næringsdrivende. For selvstendig næringsdrivende menn født i 1985, vil fjerning av bunnfradraget øke andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjonen fra 18,8 til 26,5 prosent. For selvstendig næringsdrivende kvinner fra samme årskull, er denne økningen enda større, fra 13,6 til 27,2 prosent. For mannlige arbeidstakere er andelen av pensjonsbeholdningen fra innskuddspensjonen på rundt 24 prosent. For kvinnelige arbeidstakere er den på rundt 20 prosent. Menn i lavinntektsgruppen har et høyere nivå på sin pensjonsgivende inntekt, dette gjelder både selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, samme innskuddsgrenser for kvinner og menn vil da gi menn en høyere andel av pensjonsbeholdningen fra innskuddspensjon.

6.6.1.5 Pensjon fra folketrygden

Vi ser at dersom selvstendig næringsdrivende velger å benytte seg av muligheten til pensjonssparing gjennom en innskuddsordning, reduseres størrelsen på den delen av pensjonsbeholdningen som kommer fra folketrygden. Jo større pensjonsinnskudd den selvstendig næringsdrivende sparer gjennom innskuddsordningen, desto mindre blir pensjonsbeholdningen fra folketrygden. For de selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppen, er det pensjonsinnskudd fra første krone som gir størst pensjonsopptjening fra innskuddsordningen og det er også dette alternativet som reduserer pensjonsbeholdningen fra folketrygden mest. Dette gjelder for både kvinner og menn. Reduksjonen i pensjon fra folketrygden utgjør ikke et stort beløp for selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppen, men denne regelen fører likevel til en forskjellsbehandling av selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

6.6.1.6 Årlig pensjonsutbetaling før skatt

Fjerning av bunnfradraget på 1G vil øke den årlige pensjonsutbetalingen før skatt fra 208 009 kroner til 226 434 kroner for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985. Økning i maksimale innskuddsgrenser vil gi en lavere økning til 216 649 kroner. For selvstendig næringsdrivende kvinner fra 1985-kullet, er årlig pensjonsutbetaling før skatt på 113 014 kroner med dagens

opptjeningsregler. Økning i maksimale innskuddsgrenser gir en årlig pensjonsutbetaling før skatt på 116 439 kroner, mens fjerning av bunnfradraget øker den årlige utbetalingen til 130 884 kroner. Kvinnelige arbeidstakere fra samme årskull med AFP og pensjonsgivende inntekt i 20. prosentil, har en årlig pensjonsutbetaling før skatt på 190 405 kroner. Tilsvarende for mannlige arbeidstakere er 305 912 kroner. Arbeidstakere i 20. prosentil har en større oppspart pensjonsbeholdning som følge av et høyere nivå på den pensjonsgivende inntekten, samt høyere innskuddsgrense. I tillegg vil ikke arbeidstakere få sin pensjonsopptjening fra folketrygden redusert ved pensjonssparing gjennom innskuddspensjon. Dermed blir også årlig pensjonsutbetaling før skatt høyere for arbeidstakere enn selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppen.

Dersom vi sammenligner økningen i årlig pensjonsutbetaling før skatt mellom selvstendig næringsdrivende fra de ulike årskullene, ser vi for eksempel at selvstendig næringsdrivende menn fra 1970-kullet får en økning i årlig pensjonsutbetaling på 8,5 prosent ved fjerning av bunnfradraget. Den tilsvarende økningen for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985, er på 8,9 prosent. Årsaken til at økningen i årlig pensjonsutbetaling er større for personer født i 1985, er at dette årskullet har et høyere nivå på sin pensjonsgivende inntekt og således får større pensjonsopptjening dersom de får pensjonsopptjening fra første krone. Årsaken til at forskjellen mellom årskullene er imidlertid er relativt liten, er at 1970-årskullet har et lavere delingstall enn 1985-årskullet. Delingstallet reflekterer forventet gjenværende levetid fra pensjonsalder. Forventet levealder i befolkningen har den siste tiden vært økende, slik at personer født senere forventes å leve lengre enn personer født tidligere, dette innebærer at personer født i 1985 må fordele pensjonsbeholdningen sin over flere år enn personer født i 1970. Gjør vi en tilsvarende sammenligning mellom selvstendig næringsdrivende kvinner i de to årskullene, finner vi at fjerning av bunnfradraget gir kvinnene fra 1970-årskullet en større prosentvis økning i årlig pensjonsutbetaling enn kvinnene fra 1985-årskullet. Kvinnene fra 1970-årskullet får en økning på 16,4 prosent, mens kvinnene fra 1985-årskullet får en økning på 15,8 prosent. Selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1985 har et høyere nivå på sin pensjonsgivende inntekt enn kvinner født i 1970, men for kvinnene ser det altså ut som om denne nivåforskjellen ikke er stor nok til å eliminere effekten av et lavere delingstall for 1970-årskullet.

6.6.1.7 Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt

Med dagens opptjeningsregler for selvstendig næringsdrivende ligger den oppsparte pensjonsbeholdningen på rundt 29 prosent av livstidsinntekten for både menn og kvinner for begge aldersgruppene. Fjerning av bunnfradraget er mest utslagsgivende og øker denne til rundt 32 prosent for menn og 33 prosent for kvinner. For arbeidstakere utgjør oppspart pensjonsbeholdning rundt 33 og 31 prosent for henholdsvis menn og kvinner.

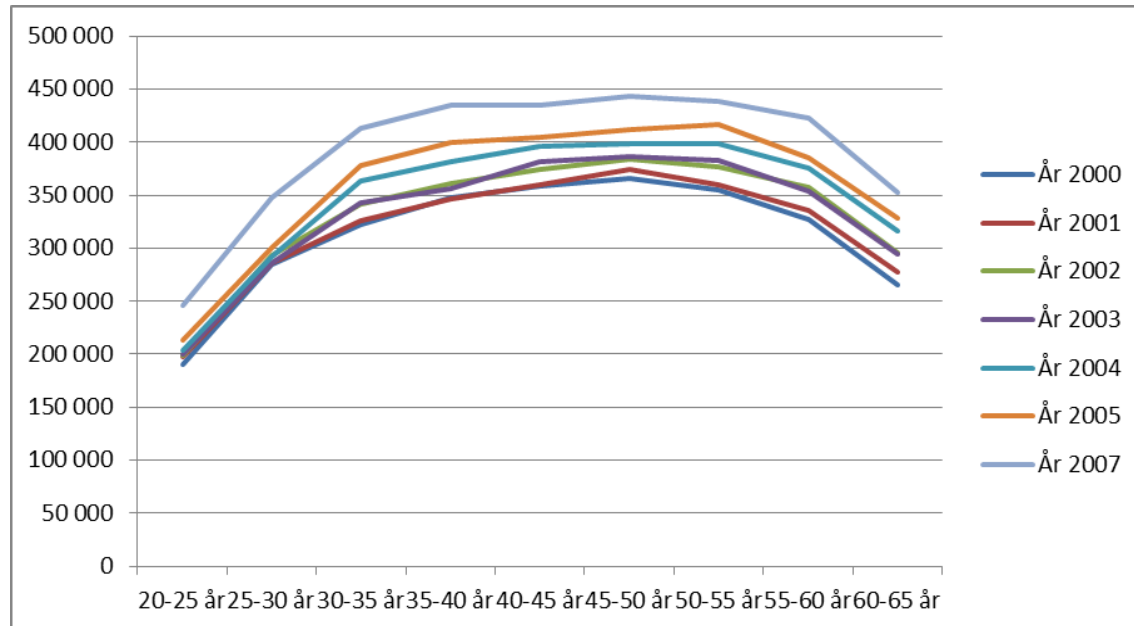
6.6.1.8 Kompensasjonsgrad

Kompensasjonsgraden øker for personer som er selvstendig næringsdrivende ved økning av de maksimale innskuddsgrensene, men også her er det fjerning av bunnfradraget som gir størst effekt. Kompensasjonsgraden skal reflektere hvilken kompensasjon den årlige pensjonsutbetalingen gir i forhold til den pensjongivende inntekten man hadde på det tidspunkt man gikk av med pensjon. På grunn av måten vi har beregnet pensjongivende inntekt på, og at dataene våre ikke er individspesifikke, blir den pensjongivende inntekten ved pensjonsalder svært lav slik at kompensasjonsgraden blir svært høy og dermed misvisende. Den beregnede pensjongivende inntekten gjennom yrkeskarrieren stammer ikke nødvendigvis fra det samme individet, slik at en veldig lav pensjongivende inntekt for en 67 åring, kan gi en svært misvisende kompensasjonsgrad dersom denne personen har hatt en mye høyere pensjongivende inntekt i yngre alder. I tillegg representerer den pensjongivende inntekten for en 65 åring fra våre data, pensjongivende inntekt for en person som er 65 år i dag. Beregningene våre gjelder imidlertid for personer som ikke når pensjonsalder før om en del år, slik at våre case-personer kan forventes å ha en høyere inntekt ved pensjonsalder enn personer som går av med pensjon i dag. Vi har derfor valgt å bruke den pensjongivende inntekten ved 55 år i stedet for ved pensjonsalder for å beregne kompensasjonsgraden for denne lavinntektsgruppen. Beregnet på denne måten finner vi at kompensasjonsgraden øker til 62,6 og 63,4 prosent for selvstendig næringsdrivende menn født i henholdsvis 1985 og 1970 dersom de maksimale innskuddsgrensene økes til samme nivå som for arbeidstakere. Selvstendig næringsdrivende kvinner fra 1985- og 1970-årskullet får en kompensasjonsgrad på henholdsvis 58,3 og 59,5 prosent ved økning av innskuddsgrensene. Sammenlignet med arbeidstakere har selvstendig næringsdrivende i denne lavinntektsgruppen en noe høyere kompensasjonsgrad. Dette skyldes at den pensjongivende inntekten til selvstendig

næringsdrivende personer på 55 år i 20. prosentil, er lavere enn den pensjonsgivende inntekten til 55 år gamle arbeidstakere i samme prosentil.

6.6.2 Case 2 – Medianinntektspersoner

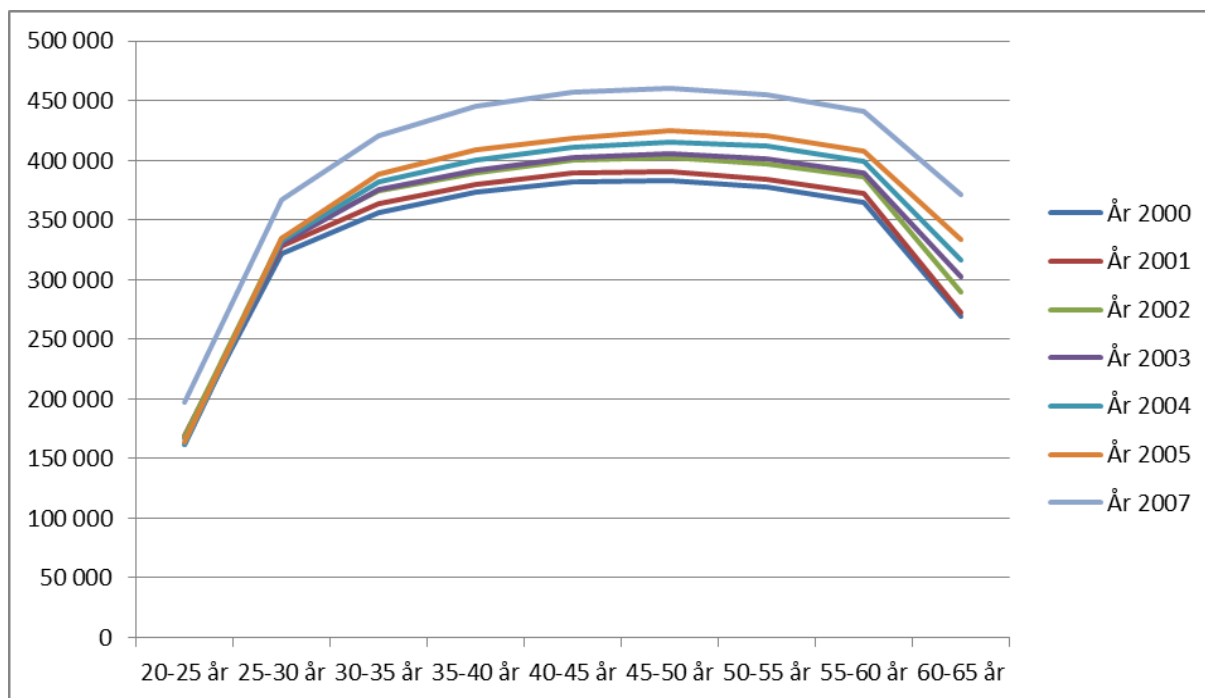
Figur: 6.11 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn, 50. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende menn i medianinntektsgruppen 50. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Vi ser fra figur 6.11 at den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende menn har hatt en relativt jevn økning fra år til år for de fleste aldersgruppene. Mellom de to siste observasjonene er det imidlertid et større hopp. Dette skyldes at vi her mangler data for 2006 slik at denne økningen representerer et tidsrom på to år. Videre ser vi at den pensjonsgivende inntekten for personer i mediangruppen de ulike årene stort sett følger samme profil for de ulike aldersgruppene. Den pensjonsgivende inntekten i 50. prosentil for yngre personer er lavere enn den er for personer som er litt eldre. Av de mannlige selvstendig næringsdrivende i mediangruppen er det personer i aldersgruppen 35-55 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten på i underkant av 450 000 kroner i 2007.

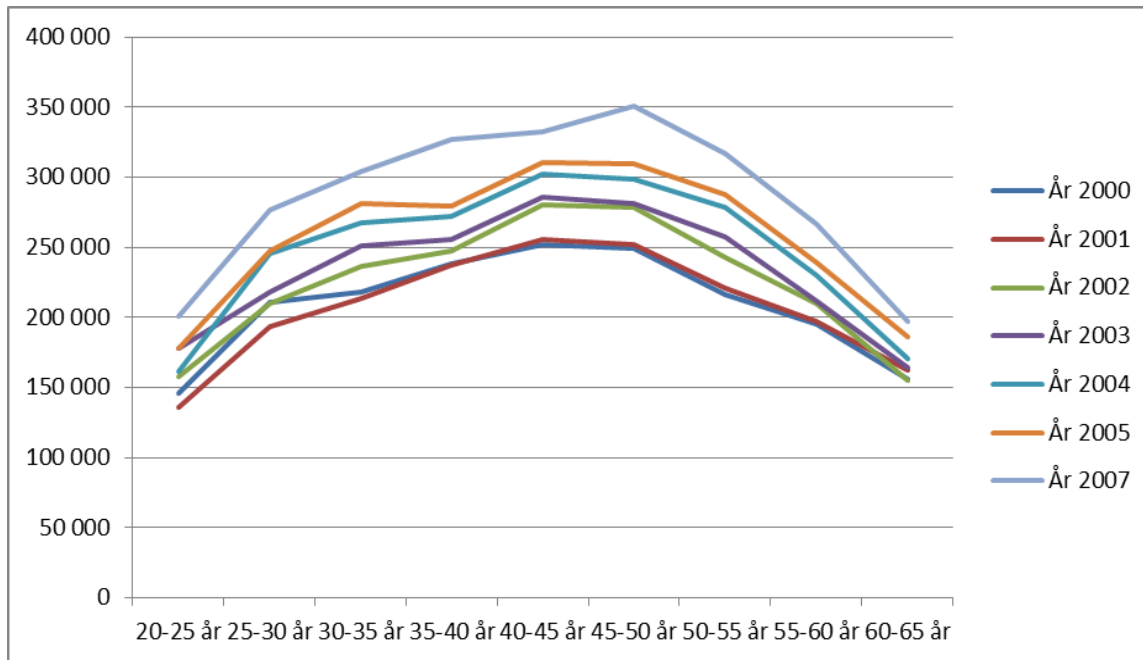
Figur: 6.12 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere, 50. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for mannlige arbeidstakere i medianinntektsgruppen 50. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Den pensjonsgivende inntekten har en jevn profil mellom de ulike aldersgruppene fra år til år. Fra aldersgruppen 25-30 år ser det ut som det er en relativt jevn årlig vekst i den pensjonsgivende inntekten. Fra 2005-2007 er veksten imidlertid høyere, men her representerer veksten også to år. Personer i den yngste aldersgruppen 20-25 år, har den laveste pensjonsgivende inntekten. Det er personer i alderen 40-55 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten på omkring 450 000 kroner i 2007. For aldersgruppene 55-60 år og 60-65 år, faller den pensjonsgivende inntekten.

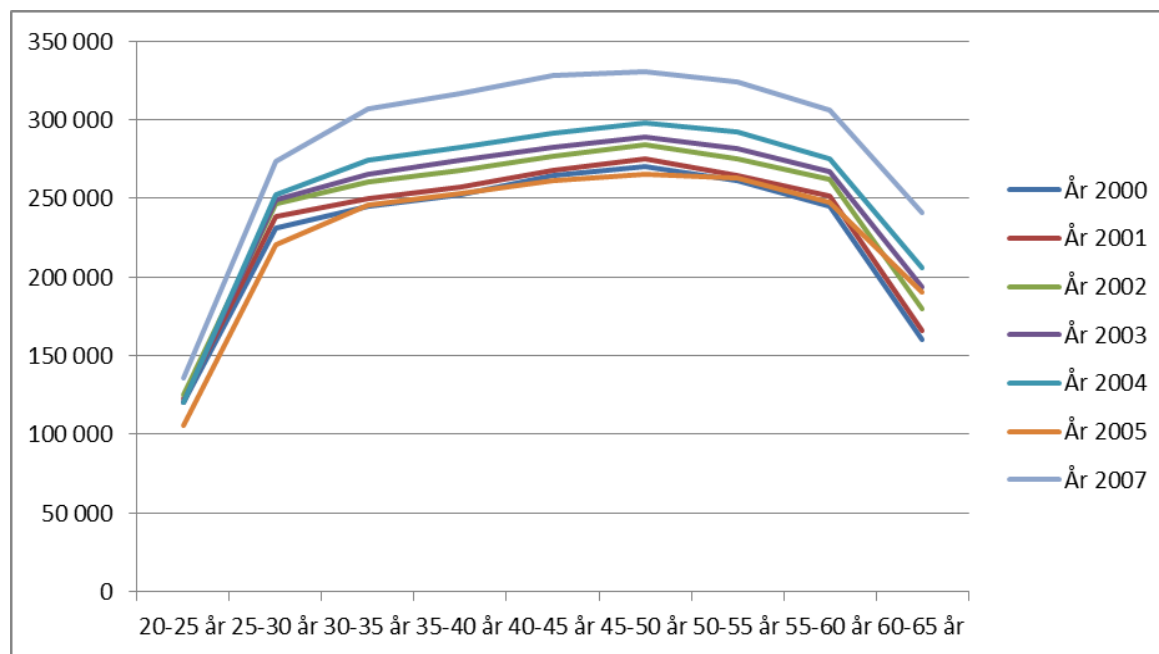
Figur: 6.13 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner, 50. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende kvinner i medianinntektsgruppen 50. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende kvinner i mediangruppen har en relativt lik profil fra år til år. Profilen er generelt ganske ujevn mellom de ulike aldersgruppene. Hvilken alder som har den høyeste pensjonsgivende inntekten er forskjellig fra år til år. I 2007 er det selvstendig næringsdrivende kvinner i aldersgruppen 45-50 år som har den høyeste personinntekten på rundt 350 000 kroner, mens for 2003 er det personer i aldersgruppen 40-45 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten.

Figur: 6.14 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere, 50. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for kvinnelige arbeidstakere i medianinntektsgruppen 50. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Profilen for den pensjonsgivende inntekten fra år til år er relativt lik for de kvinnelige arbeidstakerne i mediangruppen. Det har vært en relativt jevn økning i den pensjonsgivende inntekten fra år til år. Det er imidlertid ett unntak, i 2005 har den pensjonsgivende inntekten blitt redusert kraftig fra året før for alle aldersgruppene. I 2007 er nivået på den pensjonsgivende inntekten igjen på et høyere nivå enn de andre årene slik at veksten i 2006 og 2007 har mer enn innhentet fallet fra 2005. Det er kvinner i alderen 45-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten i denne mediangruppen, nivået her er på rundt 330 000 kroner i 2007. For aldersgruppen etter dette er den pensjonsgivende inntekten lavere, men det er de yngste kvinnene som har den aller laveste pensjonsgivende inntekten.

6.6.2.1 Sammenligning av pensjonsgivende inntekt mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere i mediangruppen

På samme måte som for lavinntektsgruppen, ser vi her at den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende i mediangruppen, har en mindre jevn profil enn for arbeidstakerne. Dette gjelder menn og kvinner.

Spredningen i pensjonsgivende inntekt er større for mannlige arbeidstakere enn for selvstendig næringsdrivende. Mannlige arbeidstakere når et høyere toppnivå for sin pensjonsgivende inntekt enn selvstendig næringsdrivende menn i medianinntektsgruppen. Tilsvarende har arbeidstakere med den laveste pensjonsgivende inntekten i mediangruppen, en lavere inntekt enn selvstendig næringsdrivende med den laveste pensjonsgivende inntekten. For mediangruppen gjelder dette mønsteret kun for menn. Når det gjelder kvinner kan det imidlertid se ut som om den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende i alle aldersgrupper, jevnt over ligger på et høyere nivå enn for kvinnelige arbeidstakere. For eksempel har de unge næringsdrivende kvinnene en høyere pensjonsgivende inntekt enn arbeidstakere i denne alderen. En mulig årsak til dette kan jo være at de som er arbeidstakere i denne aldersgruppen, har deltidsjobber ved siden av studier, mens de næringsdrivende i denne aldersgruppen driver egen virksomhet på full tid.

Dersom vi sammenligner selvstendig næringsdrivende menn og kvinner, følger den pensjonsgivende inntekten for disse et relativt likt mønster. Selvstendig næringsdrivende kvinner i medianinntektsgruppen har imidlertid et lavere nivå på sin pensjonsgivende inntekt enn menn i denne inntektsgruppen. Kvinnene har rundt 100 000 kroner mindre i årlig pensjonsgivende inntekt. Dette mønsteret gjelder for mannlige og kvinnelige arbeidstakere også.

6.7.2.2 Beregning av pensjonsopptjening for medianinntektsgruppen

Tabell 6.8

Selvstendig næringsdrivende, menn født 1985, 50. prosentil	Folketrygd	4 % innskudd	5% innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	6 312 938	7 879 872	8 295 788	8 212 983
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0%	22,5 %	27,1 %	26,2 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0%	80,1 %	76,1 %	76,9 %
Sum fra folketrygden	6 312 938	6 104 429	6 048 990	6 060 420
Delingstall	18,08	18,08	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	349 167	435 834	458 838	454 258
Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt	24,3 %	30,3 %	32,0 %	31,6 %
Kompensasjonsgrad	49,4%	61,7 %	65,0 %	64,3 %
Selvstendig næringsdrivende, menn født 1970, 50. prosentil	Folketrygd	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	4 944 622	6 118 612	6 422 959	6 369 182
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0%	21,8 %	26,2 %	25,5 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0%	78,2 %	73,8 %	74,5 %
Sum fra folketrygd	4 944 622	4 781 736	4 739 614	4 746 838
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	298 228	369 036	387 392	384 149
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	24,9 %	30,8 %	32,4 %	32,1 %
Kompensasjonsgrad	54,2%	67,1 %	70,4 %	69,8 %

Tabell 6.9

Arbeidstakere, menn født 1985, 50. prosentil	5% innskudd	5 % Innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	8 754 267	8 867 874
Andel pensjon fra innskuddsordning	25,2 %	24,9 %
Andel pensjon fra folketrygden	74,8 %	75,1 %
Delingstall	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	484 196	490 480
Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt	32,4 %	32,9 %
Kompensasjonsgrad	64,9 %	65,8 %
Arbeidstakere, menn født 1970, 50. prosentil	5 % innskudd	Innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	6 911 991	7 002 255
Andel pensjon fra innskuddsordning	24,7 %	24,4 %
Andel pensjon fra folketrygden	75,3 %	75,6 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	416 887	422 331
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	33,2 %	33,6 %
Kompensasjonsgrad	71,8 %	72,7 %

Tabellene viser beregnet pensjonsopptjening menn med pensjongivende inntekt i 50. prosentil.

Tabell 6.10

Selvstendig næringsdrivende, kvinner født 1985, 50. prosentil	Folketrygd	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	4 581 454	5 656 313	5 925 027	5 989 423
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0 %	21,5 %	25,6 %	26,6 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0 %	78,5 %	74,4 %	73,4 %
Sum pensjon fra folketrygden	4 581 454	4 442 205	4 407 392	4 398 196
Delingstall, årskull 1985	18,08	18,08	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	253 399	312 849	327 712	331 273
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	24,7 %	30,5 %	32,0 %	32,3 %
Kompensasjonsgrad	47,0 %	58,0 %	60,7 %	61,4 %

Selvstendig næringsdrivende, kvinner født 1970, 50. prosentil	Folketrygden	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	3 492 080	4 263 211	4 455 994	4 513 782
Andel pensjon fra innskuddsordning	0,0 %	20,5 %	24,6 %	25,7 %
Andel pensjon fra folketrygden	100,0 %	79,5 %	75,4 %	74,3 %
Sum fra folketrygden	3 492 080	3 387 294	3 361 098	3 352 396
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	210 620	257 130	268 757	272 243
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	25,3 %	30,9 %	32,3 %	32,7 %
Kompensasjonsgrad	50,9 %	62,1 %	64,9 %	65,8 %

Tabell 6.11

Arbeidstakere, kvinner født 1985, 50. prosentil	5 % innskudd	5 % innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	6 353 346	6 436 115
Andel pensjon fra innskuddsordning	24,9 %	24,6 %
Andel pensjon fra folketrygden	75,1 %	74,1 %
Delingstall, årskull 1985	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	351 402	355 980
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	32,6 %	33,0 %
Kompensasjonsgrad	63,6 %	64,4 %

Arbeidstakere, kvinner født 1970, 50. prosentil	5 % innskudd	5 % innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	4 804 863	4 868 256
Andel pensjon fra innskuddsordning	23,9 %	23,6 %
Andel pensjon fra folketrygden	76,1 %	76,4 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	289 799	293 622
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	33,0 %	33,4 %
Kompensasjonsgrad	68,4 %	69,3 %

Tabellen viser beregnet pensjonsopptjening for kvinner med pensjongivende inntekt i 50. prosentil.

6.6.2.2 Effekter av endring i innskuddsgrenser og opptjening fra første krone

Vi ser fra tabellene at for selvstendig næringsdrivende i medianinntektsgruppen er det forskjellig for kvinner og menn om det er økning av maksimale innskuddsgrenser eller fjerning av bunnfradraget som har størst påvirkning på størrelsen av oppspart pensjonsbeholdning. For selvstendig næringsdrivende menn er det økning i maksimale innskuddsgrenser som har størst påvirkning på størrelsen på pensjonsbeholdningen. Dersom man hadde fått de samme maksimale innskuddsgrensene som gjelder for arbeidstakere, ville dette gitt en økning i samlet

pensjonsbeholdning på rundt 416 000 kroner for menn født i 1985, dette tilsvarer en økning på 5,3 prosent. Fjerning av bunnfradraget ville økt oppspart pensjonsbeholdning med 4,2 prosent. For selvstendig næringsdrivende kvinner er det fjerning av bunnfradraget som vil øke størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning mest. Fjerning av bunnfradraget øker samlet pensjonsbeholdning med 5,9 prosent, tilsvarende 333 110 kroner for selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1985. Økning av de maksimale innskuddsgrensene ville her økt oppspart pensjonsbeholdning med 4,8 prosent. Årsaken til denne forskjellen mellom kvinner og menn er at fjerning av bunnfradraget på 1 G ikke vil være like utslagsgivende når den pensjonsgivende inntekten kommer over et visst nivå. Selvstendig næringsdrivende menn i denne inntektsgruppen har et høyt nok nivå på sin pensjonsgivende inntekt, slik at det vil være mer utslagsgivende for dem å få spare 5 prosent av pensjonsgivende inntekt mellom 1 og 6 G enn å få pensjonsopptjening tilsvarende 4 prosent fra første krone.

Med dagens opptjeningsregler er oppspart pensjonsbeholdning for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985 rundt 988 000 kroner mindre enn for mannlige arbeidstakere med AFP. Da medianinntektsnivået er relativt likt for mannlige arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende menn, skyldes denne forskjellen hovedsakelig de lavere innskuddsgrensene som gjelder for selvstendig næringsdrivende, arbeidstakeres rett til AFP, samt at arbeidstakeres pensjonsopptjening fra folketrygden ikke reduseres ved pensjonssparing gjennom innskuddspensjon. For kvinner født i 1985 er den oppsparte pensjonsbeholdningen rundt 780 000 kroner mindre for selvstendig næringsdrivende enn arbeidstakere. Rett til AFP øker pensjonsbeholdningen for arbeidstakere med rundt 1,3 prosent for både menn og kvinner i begge aldersgrupper.

6.6.2.3 Andel av pensjonsbeholdning fra innskuddspensjon

Når det gjelder andelen av den totale pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddsordningen, øker også denne mest ved økning innskuddsgrensene for selvstendig næringsdrivende menn og ved fjerning av bunnfradraget for selvstendig næringsdrivende kvinner. Dette er naturlig da pensjonsopptjeningen fra folketrygden vil reduseres, samtidig som høyere innskudd eller fjerning av bunnfradraget vil gi høyere oppspart pensjon fra innskuddsordningen. For mannlige og

kvinnelige arbeidstakere født i 1985, er andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjonen på henholdsvis 24,9 og 24,6 prosent dersom de har rett til AFP. Med dagens innskuddsgrenser for selvstendig næringsdrivende fra samme årskull, er andelen fra innskuddspensjonen 22,5 og 21,5 prosent for menn og kvinner. Høyere innskuddsgrenser for arbeidstakere gir høyere andel av opptjent pensjonsbeholdning fra innskuddspensjon.

6.6.2.4 Pensjon fra folketrygden

For selvstendig næringsdrivende menn født i 1985, reduseres pensjonsbeholdningen fra folketrygden med rundt 260 000 kroner dersom det årlige pensjonsinnskuddet til innskuddsordningen er på 5 prosent av pensjongivende inntekt. Pensjonsbeholdningen fra folketrygden for selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1985, reduseres mest dersom pensjonsinnskudd til innskuddsordningen tilsvarer pensjonsopptjening fra første krone. Pensjonsbeholdningen fra folketrygden reduseres da med omkring 175 000 kroner.

6.6.2.5 Årlig pensjonsutbetaling før skatt

Økning av maksimale innskuddsgrenser, gir selvstendig næringsdrivende menn født i 1985 en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt på 23 004 kroner. For selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1985, gir fjerning av bunnfradraget en økning i årlig pensjonsutbetaling på 18 424 kroner. Med dagens innskuddsgrenser for selvstendig næringsdrivende, har menn født i 1985 en årlig pensjonsutbetaling før skatt som er rundt 123 000 kroner høyere enn for kvinner i samme gruppe. Den årlige pensjonsutbetalingen før skatt for mannlige arbeidstakere er høyere enn for selvstendig næringsdrivende. Mannlige arbeidstakere fra 1985-årskullet har en årlig pensjonsutbetaling før skatt på 490 480 kroner dersom de også har AFP. Selvstendig næringsdrivende menn fra samme årskull har, med dagens opptjeningsregler, en årlig pensjonsutbetaling før skatt på 435 834 kroner. En lignende nivåforskjell finner vi også mellom kvinnelige arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende kvinner. Årlig pensjonsutbetaling før skatt er for disse på henholdsvis 355 980 kroner og 312 849 kroner for personer født i 1985.

6.6.2.6 Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt

Med dagens innskuddsgrenser utgjør oppspart pensjonsbeholdningen rundt 30 prosent av livstidsinntekt for selvstendig næringsdrivende og rundt 32-33 prosent av livstidsinntekt for arbeidstakere.

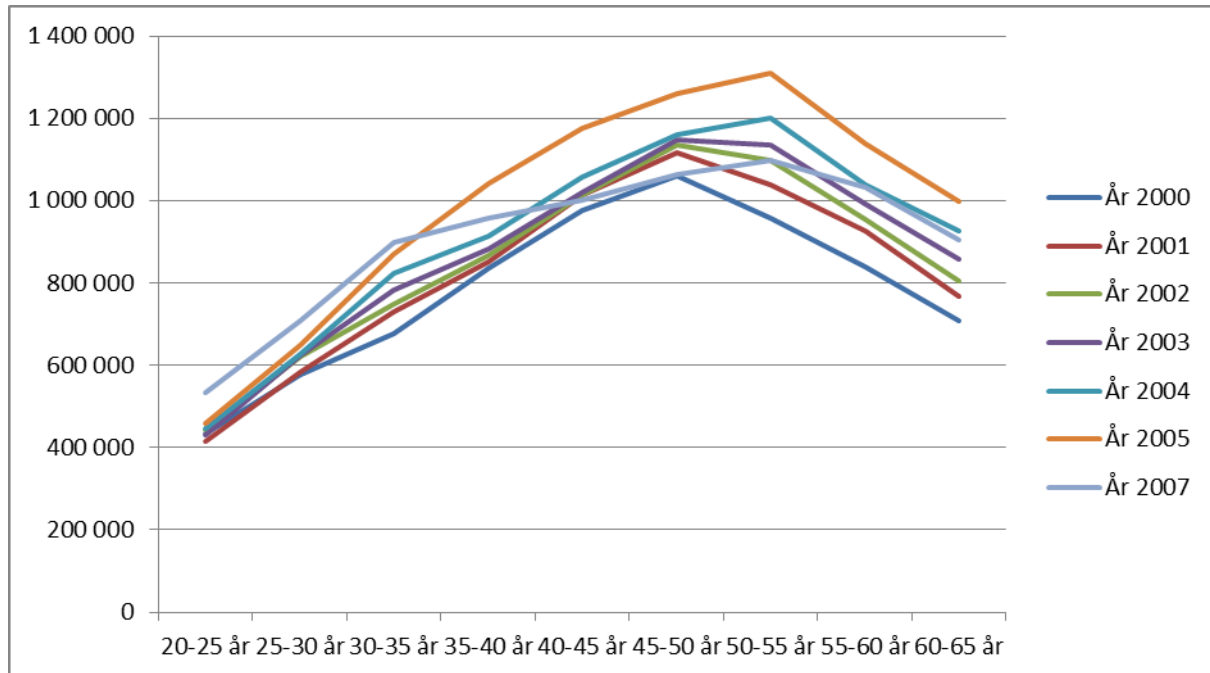
6.6.2.7 Kompensasjonsgrad

Dersom vi betrakter de årlige pensjonsutbetalingene i forhold til den pensjongsgivende inntekten ved pensjonsalder, kan vi beregne hvilken kompensasjonsgrad den årlige pensjonsutbetalingen gir. På samme måte som for lavinntektsgruppen, har kvinner i 50. prosentil en vesentlig lavere pensjongsgivende inntekt ved pensjonsalder enn hva de har i de andre aldersgruppene. For å kunne beregne en kompensasjonsgrad som gir et mer illustrerende bilde av hvilken kompensasjon pensjonsutbetalingen gir i forhold til tidligere inntekt, bruker vi derfor for kvinner, den pensjongsgivende inntekten ved 55 år for å beregne kompensasjonsgraden. Når det gjelder menn i denne inntektsgruppen, møter vi ikke på det samme problemet da den pensjongsgivende inntekten ved pensjonsalder ikke i samme grad avviker fra tidligere års pensjongsgivende inntekt. Kompensasjonsgraden for menn er derfor beregnet med den pensjongsgivende inntekten ved pensjonsalder.

Dersom de maksimale innskuddsgrensene økes, stiger kompensasjonsgraden for mannlige selvstendig næringsdrivende til 65,0 og 70,4 prosent for personer født i henholdsvis 1985 og 1970. For selvstendig næringsdrivende kvinner øker kompensasjonsgraden til 60,7 og 64,9 prosent for personer i de samme årskullene. Sammenlignet med arbeidstakere har disse en kompensasjonsgrad på 65,8 og 72,7 prosent for menn født i henholdsvis 1985 og 1970. Kvinnelige arbeidstakere fra de samme årskullene har en kompensasjonsgrad på 64,4 og 69,3 prosent.

6.6.3 Case 3 – Høyinntektspersoner

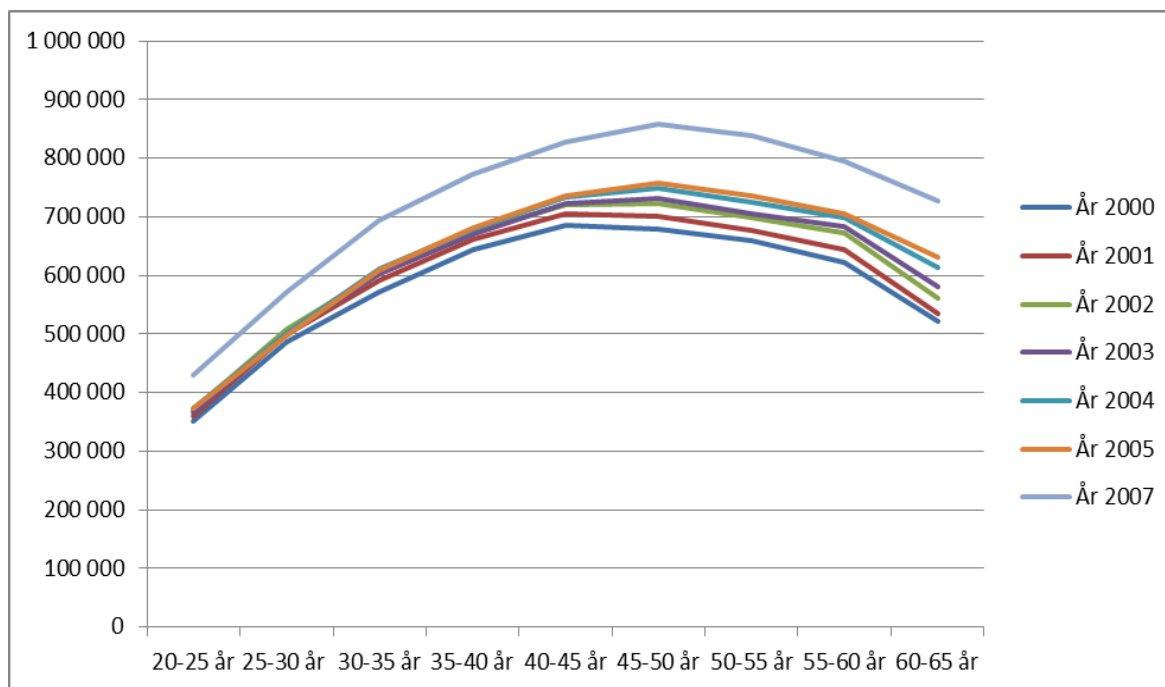
Figur 6.15 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende menn, 90. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende menn i høyinntektsgruppen 90. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Den pensjonsgivende inntekten for menn i 90. prosentil har en litt varierende profil for de ulike aldersgruppene fra år til år. Den årlige veksten i pensjonsgivende inntekt varierer fra år til år for de ulike aldersgruppene og vi ser til og med at for 2007 er det en reduksjon i den pensjonsgivende inntekten for de fleste aldersgruppene. Således viser denne figuren godt at selvstendig næringsdrivende ofte står overfor større svingninger i den pensjonsgivende inntekten fra år til år enn hva som er tilfellet for arbeidstakere. Dette vil igjen påvirke den årlige pensjonssparingen og samlet pensjonsbeholdning. Hvilken aldersgruppe som har den høyeste pensjonsgivende inntekten varierer fra 45-50 år til 50-55 år for de ulike årene. Det høyeste nivået på den pensjonsgivende finner vi i 2005 da personer i aldersgruppen 50-55 år har en pensjonsgivende inntekt på rundt 1,3 millioner kroner.

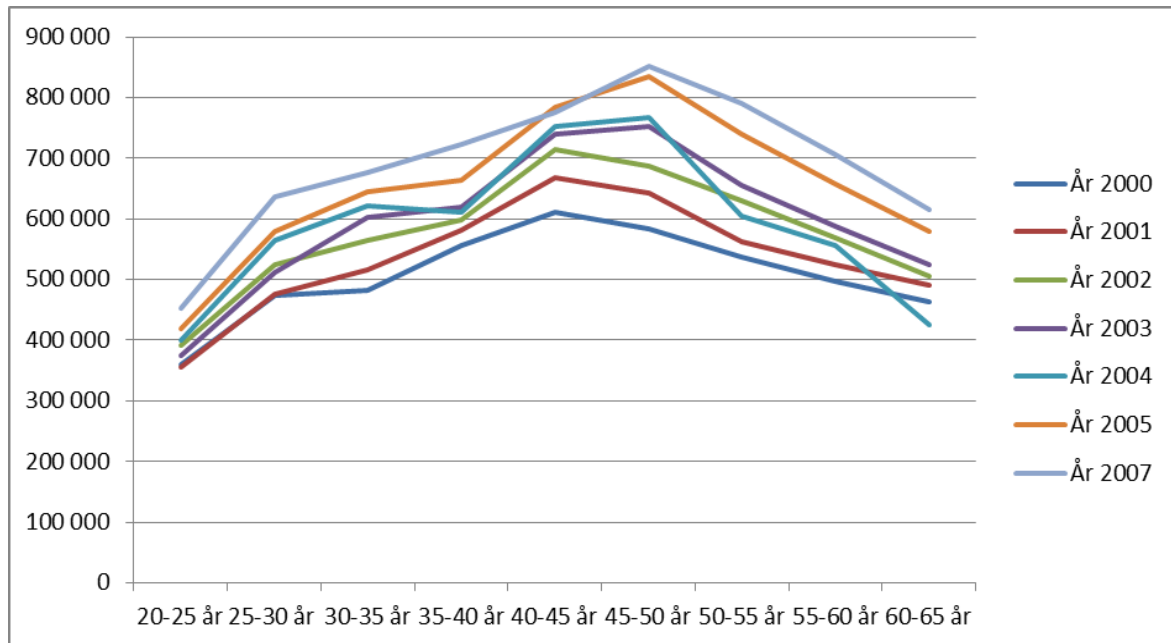
Figur 6.16 Pensjonsgivende inntekt mannlige arbeidstakere, 90. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for mannlige arbeidstakere menn i høyinntektsgruppen 90. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Vi ser fra denne figuren at den pensjonsgivende inntekten for de mannlige arbeidstakerne har en svært lik profil for de ulike årene. Veksten fra år til år er relativt jevn for alle aldersgruppene, med unntak av toårsperioden fra 2005 til 2007 hvor veksten er sterkere. Aldersgruppen som har den høyeste pensjonsgivende inntekten er lik for alle årene og består av personer i alderen 45-50 år. I 2007 hadde personer i denne aldersgruppen en pensjonsgivende inntekt på i overkant av 850 000 kroner. Etter dette ser vi at den pensjonsgivende inntekten synker noe mot pensjonsalder.

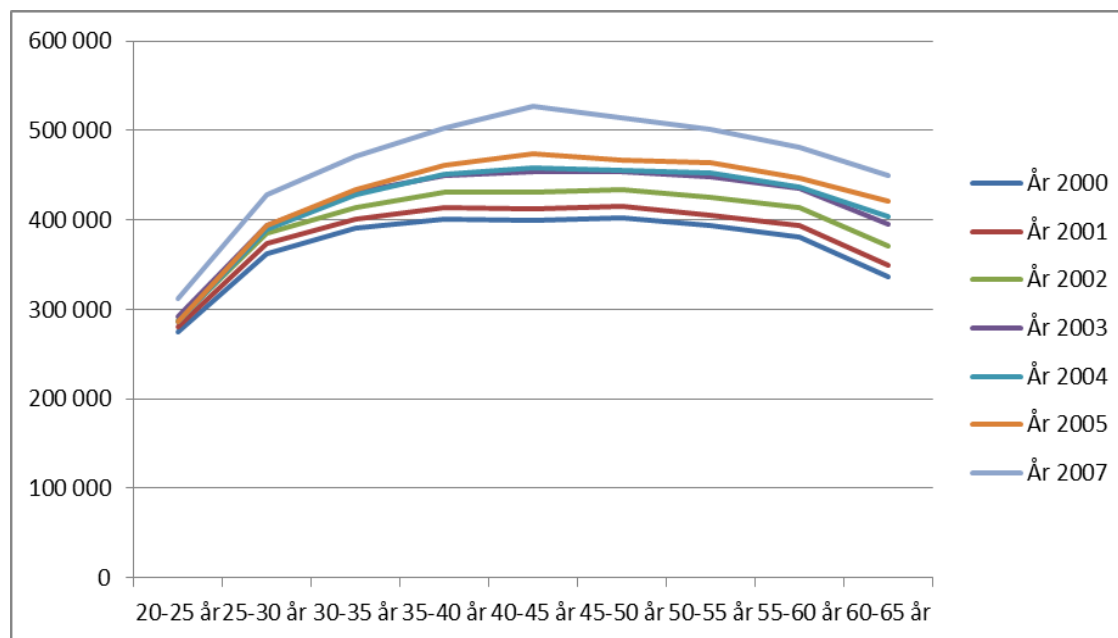
Figur 6.17 Pensjonsgivende inntekt selvstendig næringsdrivende kvinner, 90. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende kvinner i høyinntektsgruppen 90. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Den pensjonsgivende inntekten for de selvstendig næringsdrivende kvinnene i høyinntektsgruppen har en svært ujevn profil for de ulike aldersgruppene. Dette gjelder alle årene. Igjen er det verdt å merke seg at det er færre kvinner som driver egen virksomhet, og da også færre observasjoner slik at hver observasjon kan gi større utslag. Veksten fra år til år for de ulike aldersgruppene er svært ulik. Når det gjelder hvilken aldersgruppe som har den høyeste pensjonsgivende inntekten, er dette ulikt fra år til år. I 2007 er det personer i alderen 45-50 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten på rundt 850 000 kroner.

Figur 6.18 Pensjonsgivende inntekt kvinnelige arbeidstakere, 90. prosentil

Figuren viser pensjonsgivende inntekt for kvinnelige arbeidstakere menn i høyinntektsgruppen 90. prosentil for årene 2000-2007, eksklusiv år 2006. Inntekten er omregnet til 2010-kroner.

Vi ser fra figur 6.18 at de kvinnelige arbeidstakerne har en jevn profil på den pensjonsgivende inntekten for alle årene. For de fleste aldersgruppene er det en relativt jevn vekst fra år til år, med unntak av toårsperioden 2005-2007 hvor veksten er noe sterkere. Det er personer i aldersgruppen 40-45 år som har den høyeste pensjonsgivende inntekten, og i 2007 er denne på i overkant av 500 000 kroner.

6.6.3.1 Sammenligning av pensjonsgivende inntekt mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere i mediangruppen

På samme måte som for de andre inntektsgruppene har arbeidstakere i høyinntektsgruppen en jevnere profil for den pensjonsgivende inntekten enn hva tilfellet er for selvstendig næringsdrivende. Dette gjelder både for menn og kvinner. Når det gjelder spredningen i den pensjonsgivende inntekten, er denne større for selvstendig næringsdrivende enn for arbeidstakere. Dette gjelder både menn og kvinner, men spredningen er størst for selvstendig næringsdrivende menn. Den høyeste pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende menn er på 1,3 millioner kroner mot 850 000 kroner for mannlige arbeidstakere. Arbeidstakerne har imidlertid et mer stabilt nivå på sin pensjonsgivende inntekt og er ikke fullt så utsatt for konjunktursvingninger

i økonomien. Det kan også se ut som om arbeidstakere i høyinntektsgruppen når sin høyeste pensjonsgivende inntekt før selvstendig næringsdrivende gjør det.

6.7.3.2 Beregning av pensjonsopptjening selvstendig næringsdrivende menn i høyinntektsgruppen

Tabell 6.12

Selvstendig næringsdrivende, menn født 1985, 90. prosentil	4 % innskudd	5% innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	11 785 550	14 345 368	12 162 669
Andel pensjon fra innskuddsordning	33,7 %	45,5 %	35,8 %
Andel pensjon fra folketrygden	66,3 %	54,5 %	64,2 %
Delingstall	18,08	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	651 856	793 438	672 714
Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt	19,2 %	23,3 %	19,8 %
Kompensasjonsgrad	35,9 %	43,7 %	37,0 %
Selvstendig næringsdrivende, menn født 1970, 90. prosentil	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	9 177 180	11 214 920	9 525 379
Andel pensjon fra innskuddsordning	32,5 %	44,8 %	35,0 %
Andel pensjon fra folketrygden	67,5 %	55,2 %	65,0 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	553 509	676 413	574 510
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	19,4 %	23,7 %	20,1 %
Kompensasjonsgrad	39,1 %	47,8 %	40,6 %

Tabell 6.13

Arbeidstakere, menn født 1985, 90. prosentil	5% innskudd	5 % Innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	13 494 704	13 629 780
Andel pensjon fra innskuddsordning	42,3 %	41,9 %
Andel pensjon fra folketrygden	57,7 %	58,1 %
Delingstall	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	746 389	753 859
Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt	27,6 %	27,9 %
Kompensasjonsgrad	51,2 %	51,7 %
Arbeidstakere, menn født 1970, 90. prosentil	5 % innskudd	5 % innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	10 566 456	10 673 917
Andel pensjon fra innskuddsordning	41,4 %	41,0 %
Andel pensjon fra folketrygden	58,6 %	59,0 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	637 301	643 783
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	28,1 %	28,4 %
Kompensasjonsgrad	56,1 %	56,7 %

Tabellene viser beregnet pensjonsopptjening menn med pensjonsgivende inntekt i 90. prosentil.

Tabell 6.14

Selvstendig næringsdrivende, kvinner født 1985, 90. prosentil	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	11 252 409	13 279 085	11 629 528
Andel pensjon fra innskuddsordning	30,6 %	41,2 %	32,8 %
Andel pensjon fra folketrygden	69,4 %	58,8 %	67,2 %
Delingstall, årskull 1985	18,08	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	622 368	734 463	643 226
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	24,3 %	28,7 %	25,1 %
Kompensasjonsgrad	49,7 %	58,7 %	51,4 %
Selvstendig næringsdrivende, kvinner født 1970, 90. prosentil	4 % innskudd	5 % innskudd	Innskudd fra første krone
Sum pensjonsbeholdning	8 735 817	10 206 732	9 021 285
Andel pensjon fra innskuddsordning	29,1 %	39,3 %	31,3 %
Andel pensjon fra folketrygden	70,9 %	60,7 %	68,7 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	526 889	615 605	544 106
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	25,1 %	29,4 %	26,0 %
Kompensasjonsgrad	54,8 %	64,1 %	56,6 %

Tabell 6.15

Arbeidstakere, kvinner født 1985, 90. prosentil	5 % innskudd	5 % innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	10 343 482	10 472 527
Andel pensjon fra innskuddsordning	28,1 %	27,7 %
Andel pensjon fra folketrygden	71,9 %	72,3 %
Delingstall, årskull 1985	18,08	18,08
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	572 095	579 233
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	33,1 %	33,5 %
Kompensasjonsgrad	62,5 %	63,3 %
Arbeidstakere, kvinner født 1970, 90. prosentil	5 % innskudd	5 % innskudd og AFP
Sum pensjonsbeholdning	8 145 387	8 247 579
Andel pensjon fra innskuddsordning	27,7 %	27,3 %
Andel pensjon fra folketrygden	72,3 %	72,7 %
Delingstall, årskull 1985	16,58	16,58
Årlig pensjonsutbetaling før skatt	491 278	497 441
Oppspart pensjon i forhold til livstidsinntekt	34,3 %	34,8 %
Kompensasjonsgrad	70,0 %	70,8 %

Tabellene viser beregnet pensjonsopptjening for kvinner med pensjongivende inntekt i 90. prosentil.

6.6.3.3 Effekt av endring i innskuddsgrenser og pensjonsopptjening fra første krone

Vi ser fra tabellen at for personer i høyinntektsgrupper som 90. prosentil, vil det ha størst effekt for oppspart pensjonsbeholdning dersom de maksimale innskuddsgrensene økes til tilsvarende nivå som for arbeidstakere. Dette gjelder både kvinner og menn. Fjerning av bunnfradraget vil ha en relativt liten påvirkning på oppspart pensjonsbeholdning for personer med pensjongivende inntekt i 90. prosentil. Dersom selvstendig næringsdrivende får samme maksimale innskuddsgrenser som gjelder for arbeidstakere, vil dette gi en relativt stor økning i oppspart pensjonsbeholdning for personer i høyinntektsgrupper. Årsaken til de store forskjellene mellom størrelsen på

pensjonsbeholdningen med dagens innskuddsgrenser og økning til tilsvarende maksimale innskuddsgrenser som gjelder for arbeidstakere, er at man i 90. prosentil har en pensjongivende inntekt som overstiger 6 G. I tillegg til at arbeidstakere kan spare 5 prosent av inntekt mellom 1 og 6 G, kan de spare opp til 8 prosent av den pensjongivende inntekten mellom 6 og 12 G. Selvstendig næringsdrivende kan kun spare 4 prosent for hele intervallet mellom 1 og 12 G. Dette påvirker størrelsen på pensjonsbeholdningen i betydelig grad ved et så høyt inntektsnivå som 90. prosentil representerer. For eksempel vil fjerning av bunnfradraget gi selvstendig næringsdrivende menn født i 1985 en økning på rundt 3,2 prosent i samlet pensjonsbeholdning. Økning i maksimale innskuddsgrenser vil imidlertid øke størrelsen på pensjonsbeholdningen med hele 21,7 prosent. Dette tilsvarer en økning på over 2,5 millioner kroner og samlet pensjonsbeholdning blir da på 14 345 368 kroner. For selvstendig næringsdrivende menn født i 1970, vil pensjonsbeholdningen øke med rundt 22 prosent ved økning av maksimale innskuddsgrenser. Dette tilsvarer en økning på i overkant av 2 millioner kroner og samlet pensjonsbeholdning beløper seg til 11 214 920 kroner. Årsaken til denne forskjellen i størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning i absolutte tall mellom de to årskullene, er at personer som er 25 år i dag med en pensjongivende inntekt i 90. prosentil i alle år, forventes å ha et høyere inntektsnivå enn personer som er 40 år i dag og har pensjongivende inntekt i 90. prosentil i alle år. Selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1985 vil få en økning i samlet pensjonsbeholdning på rundt 2 millioner kroner tilsvarende en økning 18 prosent ved økte maksimale innskuddsgrenser. Tilsvarende vil økning i innskuddsgrenser gi selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1970 en økning i samlet pensjonsbeholdning på rundt 1,47 millioner kroner, tilsvarende 16,8 prosent.

6.6.3.4 Andel av pensjonsbeholdning fra innskuddspensjon

Vi ser fra tabellene for selvstendig næringsdrivende at andelen av total pensjonsbeholdning som kommer fra innskuddsordningen øker en del ved endring av innskuddsgrensene til tilsvarende maksimale grenser som for arbeidstakere. For 1985-årskullet øker andelen fra innskuddspensjonen for menn til 45,5 prosent, og for kvinner øker den til 41,2 prosent. Også for personer født i 1970 blir andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjonen høyere ved endring av innskuddsgrensene. Årsaken til at andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjonen stiger såpass mye ved økning av innskuddsgrensene, er at det etter dagens regler bare er inntekt opp til 7,1 G som gir pensjonsopptjening fra folketrygden. Dette innebærer at

all inntekt over 7,1 G ikke er pensjonsgivende i folketrygden, og for personer i høyinntektsgrupper, som 90. prosentil, innebærer dette at en stor del av inntekten deres ikke gir pensjonsopptjening fra folketrygden. Ved et så høyt inntektsnivå som selvstendig næringsdrivende i 90. prosentil, vil ikke pensjonssparingen gjennom innskuddspensjonen kunne redusere pensjonsopptjening fra folketrygden da man uansett har en pensjonsgivende inntekt godt over taket på 7,1 G. Innskuddsordningen gir imidlertid pensjonsopptjening på inntekt opp til 12 G. Økte innskuddsgrenser vil dermed øke pensjonsopptjeningen fra innskuddsordningen mens pensjonsopptjeningen fra folketrygden forblir uendret. Fordi selvstendig næringsdrivende menn i 90. prosentil har en høyere pensjonsgivende inntekt enn kvinner i samme prosentil, får de også en høyere andel av total pensjonsbeholdning fra innskuddspensjonen enn hva som er tilfellet for kvinner. Andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjonen er på 41,9 prosent for mannlige arbeidstakere med AFP født i 1985, og på 27,7 prosent for kvinnelige arbeidstakere født i 1985. Årsaken til at de kvinnelige arbeidstakerne har den laveste andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjon, er at de har den laveste pensjonsgivende inntekten av de gruppene vi har sett på i 90. prosentil. Den pensjonsgivende inntekten til de kvinnelige arbeidstakerne er en del lavere enn 12 G og de får dermed ikke utnyttet den høyeste innskuddsgrensen på 8 prosent av inntekt mellom 6 og 12 G på samme måte som personer som har en høyere pensjonsgivende inntekt.

6.6.3.5 Årlig pensjonsutbetaling før skatt

På samme måte som når det gjelder samlet pensjonsbeholdning, gir økte maksimale innskuddsgrenser en betydelig økning i størrelsen på den årlige pensjonsutbetalingen før skatt. Ved å øke innskuddsgrensene til henholdsvis 5 prosent for inntekt mellom 1 og 6 G, og 8 prosent for inntekt mellom 6 og 12 G, vil dette gi selvstendig næringsdrivende menn fra 1985-årskullet en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt på rundt 140 000 kroner årlig, tilsvarende 21,7 prosent. Økte innskuddsgrenser vil gi kvinner fra samme årskull en økning på 112 000 kroner, tilsvarende 18 prosent. Årsaken til at menn får en høyere prosentvis økning enn kvinner, er at selvstendig næringsdrivende menn i 90. prosentil har en høyere pensjonsgivende inntekt enn selvstendig næringsdrivende kvinner i 90. prosentil, og de får dermed utnyttet de høyere innskuddsgrensene bedre. Også for personer født i 1970 øker den årlige pensjonsutbetalingen ved økning av innskuddsgrensene.

6.6.3.6 Oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt

For selvstendig næringsdrivende menn født i 1985 øker oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekten fra 19,2 til 23,3 prosent ved økning av maksimale innskuddsgrenser. For selvstendig næringsdrivende menn født i 1970, øker oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt fra 19,4 til 23,7 prosent. For selvstendig næringsdrivende kvinner født i 1985, øker pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt fra 24,3 til 28,7 prosent ved økning av maksimale innskuddsgrenser. Mannlige arbeidstakere med AFP født i 1985 har en oppspart pensjonsbeholdning på 27,9 prosent av livstidsinntekten. Vi ser at de som har det høyeste nivået på sin pensjongivende inntekt, i dette tilfellet selvstendig næringsdrivende menn født i 1985, har en lavere oppspart pensjonsbeholdning i forhold til livstidsinntekt enn personer som har et lavere nivå på sin pensjongivende inntekt. Dette er fordi de har en så høy pensjongivende inntekt at de kommer over taket for pensjonsopptjening på 7,1 G for folketrygden, og 12 G for innskuddspensjon, slik at de ikke får pensjonsopptjening for hele sin inntekt.

6.6.3.7 Kompensasjonsgrad

Kompensasjonsgraden for høyinntektsgruppen er beregnet ved å dividere den årlige pensjonsutbetaling med den pensjongivende inntekten ved pensjonsalder. Da det er økning av de maksimale innskuddsgrensene som har størst påvirkning på pensjonsopptjeningen for denne inntektsgruppen, øker også kompensasjonsgraden mest for selvstendig næringsdrivende ved økning av de maksimale innskuddsgrensene. Personer i denne høyinntektsgruppen har i utgangspunktet en lavere kompensasjonsgrad enn personer i lavere prosentil. Dette er fordi både pensjonsopptjening fra folketrygden og gjennom innskuddspensjon, har en øvre grense. Fra folketrygden får man ingen pensjonsopptjening for inntekt over 7,1 G og innskuddspensjonen gir ingen pensjonsopptjening for inntekt over 12 G. Noen av gruppene med pensjongivende inntekt i 90. prosentil, har en inntekt som overstiger begge disse grensene slik at bare deler av inntekten deres vil være pensjongivende. Dersom de maksimale innskuddsgrensene endres, vil selvstendig næringsdrivende menn født i 1985 øke kompensasjonsgraden fra 35,9 til 43,7 prosent. For selvstendig næringsdrivende kvinner vil kompensasjonsgraden øke fra 49,7 til 58,7 prosent. Mannlige arbeidstakere født i 1985 har en kompensasjonsgrad på 51,7 prosent dersom de har AFP. Kvinnelige arbeidstakere fra samme årskull har en kompensasjonsgrad på 63,3 prosent. Vi ser også

her at personene med en høyere pensjonsgivende inntekt enn 12 G, får en lavere kompensasjonsgrad enn personer med en pensjonsgivende inntekt som ikke overgår taket på 12 G.

6.7 Sensitivitetsanalyse

Beregningene av pensjonsopptjening avhenger av flere usikre parametere. I sensitivitetsanalysen har vi undersøkt hvor følsom pensjonsopptjeningen er for endringer i estimatene på fremtidig reallønnsvekst og realavkastning. Vi har i våre beregninger forutsatt en fremtidig reallønnsvekst på 1,5 prosent, og forventet realavkastning på 3,5 prosent på oppspart innskuddsbeholdning. I sensitivitetsanalysen undersøker vi effektene av endringer i disse estimatene, både i positiv og negativ retning. I dette avsnittet vil vi presentere hovedfunnene fra sensitivitetsanalysen. Vi presenterer også tabellene for medianinntektsgruppen i dette avsnittet. Tabellene for de andre inntektsgruppene og mer utfyllende omtale av resultatene fra analysen for disse gruppene gis i vedlegg 2.

6.7.1 Hovedfunn fra sensitivitetsanalysen

Både reallønnsvekst og realavkastning vil påvirke den samlede pensjonsbeholdningen, og dermed hvilken årlig pensjonsutbetaling man mottar. For alle inntektsgruppene er det endringer i reallønnsveksten som påvirker størrelsen på oppspart pensjon mest. Dette er fordi reallønnsveksten påvirker hele pensjonsbeholdningen gjennom endring i pensjonsgivende inntekt, samt oppregulering av pensjonsbeholdningen fra folketrygden. Endringer i reallønnsveksten påvirker imidlertid de ulike inntektsgruppene i forskjellig grad. Det er pensjonsopptjeningen for lavinntektsgruppen som er mest følsom for endringer i reallønnsveksten. Dette er fordi andelen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddspensjonen, utgjør en liten del av den samlede pensjonsbeholdningen. Høyinntektsgruppen har en større andel av pensjonsbeholdning som kommer fra innskuddspensjon og påvirkes dermed også i større grad av endringer i forventet realavkastning. Denne gruppen har en større innskuddsbeholdning som følge av en høyere pensjonsgivende inntekt, og i tillegg har de en inntekt som overstiger 7,1 G slik at bare deler av inntekten gir pensjonsopptjening fra folketrygden. Videre ser vi at for personer født i 1970 vil oppspart pensjonsbeholdning, og dermed den årlige pensjonsutbetalingen før skatt, være mindre sensitiv til endringer i reallønnsvekst enn hva vi ser for personer født i 1985. Dette er, som nevnt

tidligere, fordi vi har lagt inn den historiske reallønnsveksten for årene 1995-2010 slik at det er færre år som påvirkes av fremtidig reallønnsvekst.

Endring i fremtidig reallønnsvekst fra 1,5 til 3 prosent vil, med dagens innskuddsgrenser og forventet realavkastning på 3,5 prosent for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985, og med pensjonsgivende inntekt i 20. prosentil, øke årlig pensjonsutbetaling før skatt fra 208 009 kroner til 364 189 kroner. Dette tilsvarer en økning på 75 prosent. For selvstendig næringsdrivende menn fra samme årskull, men med pensjonsgivende inntekt i 90. prosentil, vil en tilsvarende stigning i reallønnsvekst øke pensjonsutbetalingen før skatt fra 651 856 kroner til 1 093 943 kroner. Dette tilsvarer en økning på 68 prosent. Altså ser vi at personer i lavinntektsgruppen i størst grad påvirkes av økningen i fremtidig reallønnsvekst.

Den samme endringen i reallønnsvekst for selvstendig næringsdrivende menn født i 1970 og med pensjonsgivende inntekt i 20. prosentil, vil øke årlig pensjonsutbetaling før skatt fra 178 727 kroner til 260 181 kroner, dette er en stigning på 46 prosent. For selvstendig næringsdrivende menn fra samme aldersgruppe, men med pensjonsgivende inntekt i 90. prosentil, vil en slik økning i fremtidig reallønnsvekst heve den årlige pensjonsutbetalingen før skatt fra 553 509 kroner til 757 772 kroner, tilsvarende en stigning på 37 prosent. Personer født i 1970 har færre fremtidige år med pensjonsopptjening, og påvirkes derfor i mindre grad enn 1985-kullet av endringer i fremtidig reallønnsvekst.

Med dagens innskuddsgrense for selvstendig næringsdrivende og fremtidig reallønnsvekst på 1,5 prosent, vil en økning i fremtidig realavkastning fra 3,5 til 4,5 prosent heve den årlige pensjonsutbetalingen før skatt fra 208 004 kroner til 218 460 kroner for menn født i 1985 med pensjonsgivende inntekt i 20. prosentil. Dette tilsvarer en prosentvis økning på 5 prosent. For menn i samme aldersgruppe, men med pensjonsgivende inntekt i 90. prosentil, vil en tilsvarende stigning i forventet realavkastning gi en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt fra 651 856 kroner til

708 773 kroner, tilsvarende en økning på 8,7 prosent. Personer med høyere inntekt påvirkes altså i større grad av endring i forventet realavkastning.

6.7.2 Medianinntektsgruppen

Tabell 6.16: MENN - Effekt av endringer i realavkastning

Realavkastning	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Menn født 1985						
2,0%	349 167	408 337	424 066	420 840	450 070	456 353
2,5%	349 167	416 307	434 149	430 518	459 953	466 236
3,5%	349 167	435 834	458 838	454 258	484 196	490 480
4,0%	349 167	447 773	473 926	468 791	499 037	505 320
4,5%	349 167	461 469	491 229	485 479	516 076	522 359
Menn født 1970						
2,0%	298 228	346 787	359 359	357 145	388 329	393 774
2,5%	298 228	353 250	367 503	364 984	396 611	402 056
3,5%	298 228	369 036	387 392	384 149	416 887	422 331
4,0%	298 228	378 660	399 516	395 843	429 277	434 721
4,5%	298 228	389 680	413 397	409 242	443 485	448 929

I tabellen over har vi holdt reallønnsveksten konstant på 1,5 prosent og ser på effekten av endring i realavkastning. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 6.17: KVINNER - Effekt av endringer i realavkastning

Realavkastning	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Kvinner født 1985						
2,0%	253 399	293 218	303 173	305 722	326 322	330 900
2,5%	253 399	298 898	310 273	313 109	333 578	338 156
3,5%	253 399	312 849	327 712	331 273	351 402	355 980
4,0%	253 399	321 397	338 397	342 416	362 327	366 905
4,5%	253 399	331 217	350 672	355 227	374 880	379 458
Kvinner født 1970						
2,0%	210 620	242 019	249 869	252 377	270 299	274 122
2,5%	210 620	246 406	255 353	258 141	275 956	279 780
3,5%	210 620	257 130	268 757	272 243	289 799	293 622
4,0%	210 620	263 670	276 933	280 853	298 250	302 074
4,5%	210 620	271 161	286 296	290 722	307 937	311 760

I tabellen over har vi holdt reallønnsveksten konstant på 1,5 prosent og ser på effekten av endring i realavkastning. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Sammenlignet med menn og kvinner i lavinntektsgruppen ser vi fra tabell 6.16 og 6.17 at personer i medianinntektsgruppen i større grad påvirkes av endringer i realavkastningen på innskuddsbeholdningen. Årsaken til dette er at den pensjonsgivende inntekten er høyere i denne

inntektsgruppen, og dermed blir det årlige pensjonsinnskuddet større. For selvstendig næringsdrivende menn ser vi at årlig pensjonsutbetaling før skatt er høyest dersom de får de samme maksimale innskuddsgrensene som gjelder for arbeidstakere. Kvinner i medianinntektsgruppen har generelt en lavere pensjongivende inntekt enn menn i samme inntektsgruppe. Årlig pensjonsutbetaling før skatt for kvinner vil derfor være mindre sensitiv for endringer i realavkastning. Vi ser at for kvinner i medianinntektsgruppen vil fjerning av bunnfradraget gi den høyeste årlige pensjonsutbetaling før skatt, og det er dette alternativet som da også vil være mest sensitiv for endringer i realavkastning.

Tabell 6.18: MENN - Effekt av endringer i reallønnsvekst

Reallønnsvekst	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Menn født 1985						
1,0%	283 764	364 157	385 479	381 295	405 881	410 988
1,5%	349 167	435 834	458 838	454 258	484 196	490 480
2,0%	429 207	522 756	547 603	542 596	579 062	586 786
3,0%	646 581	755 949	785 023	779 060	833 182	844 818
Menn født 1970						
1,0%	258 551	327 263	344 898	342 056	371 585	376 305
1,5%	298 228	369 036	387 392	384 149	416 887	422 331
2,0%	343 771	416 797	436 070	432 243	468 682	474 957
3,0%	455 902	533 755	555 154	549 908	595 517	603 838

I tabellen over har vi holdt realavkastningen konstant på 3,5 prosent og ser på effekten av endring i gjennomsnittlig reallønn. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 6.19: KVINNER - Effekt av endringer i reallønnsvekst

Reallønnsvekst	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Kvinner født 1985						
1,0%	205 928	261 498	275 390	278 635	293 356	297 060
1,5%	253 399	312 849	327 712	331 273	351 402	355 980
2,0%	311 534	375 254	391 185	395 094	422 000	427 652
3,0%	469 623	543 195	561 588	566 306	612 308	620 895
Kvinner født 1970						
1,0%	182 636	227 918	239 239	242 711	257 624	260 939
1,5%	210 620	257 130	268 757	272 243	289 799	293 622
2,0%	242 735	290 528	302 476	305 974	326 568	330 975
3,0%	321 781	372 307	384 939	388 460	416 547	422 389

I tabellen over har vi holdt realavkastningen konstant på 3,5 prosent og ser på effekten av endring i gjennomsnittlig reallønn. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabellene over viser at også i medianinntektsgruppen vil årlig pensjonsutbetaling før skatt være mer følsom for endringer i fremtidig reallønnsvekst enn for variasjon i realavkastning. På samme måte som for lavinntektsgruppen, får selvstendig næringsdrivende født i 1985 en økning på rundt 73,5 prosent i årlig pensjonsutbetaling før skatt dersom reallønnsveksten øker fra 1,5 til 3 prosent. En tilsvarende økning i reallønnsvekst for selvstendig næringsdrivende født i 1970, vil gi en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt på omtrent 45 prosent. Vi ser videre at jo større innskuddsbeholdningen for selvstendig næringsdrivende er, desto mindre sensitiv vil den totale pensjonsbeholdningen være for endringer i reallønnsveksten.

7 Diskusjon av resultatene

I denne utredningen undersøker vi om dagens regler for pensjonsopptjening gjør at selvstendig næringsdrivende blir dårligere stilt som pensjonister enn hva som er tilfellet for arbeidstakere. Alt annet likt, er det klart at de lavere innskuddsgrensene som gjelder for selvstendig næringsdrivende vil gi denne gruppen lavere pensjonsopptjening enn arbeidstakere. Dersom vi sammenligner en person som er selvstendig næringsdrivende og en person som er arbeidstaker, begge med en pensjongivende inntekt tilsvarende 12 G, vil den selvstendig næringsdrivende maksimalt kunne sette av 33 282 kroner årlig, dette tilsvarer 4 prosent av den pensjongivende inntekten.

Arbeidstakeren vil få en maksimal sparing på 55 218 kroner årlig, tilsvarende 5 prosent av pensjongivende inntekt fra 1 til 6 G, og 8 prosent av pensjongivende inntekt fra 6 til 12 G. Arbeidstakerens årlige pensjonssparing er altså 21 936 kroner høyere enn den selvstendig næringsdrivendes. I løpet av en hel yrkesaktiv karriere vil ulike innskuddsgrenser utgjøre en betydelig forskjell for oppspart pensjonsbeholdning.

7.1 Økning av innskuddsgrensene eller fjerning av bunnfradraget – hvilket tiltak har størst effekt på pensjonsbeholdningen?

Ved å beregne pensjonsopptjeningen for selvstendig næringsdrivende med dagens innskuddsgrense og med de maksimale innskuddsgrensene som gjelder for arbeidstakere, fant vi at påvirkningen på pensjonsbeholdningen øker etter hvert som nivået på den pensjongivende inntekten øker. Årsakene til dette er at, ved økning av innskuddsgrensene til samme nivå som for arbeidstakere, kan man spare 5 prosent av pensjongivende inntekt mellom 1 og 6 G, og 8 prosent av pensjongivende inntekt mellom 6 og 12 G, i motsetning til 4 prosent av intervallet mellom 1 og 12 G. I tillegg vil et høyere nivå på den pensjongivende inntekten påvirke pensjonsbeholdningen positivt. Vi fant at for lavinntektsgruppen, 20. prosentil, vil det være av størst betydning å få fjernet bunnfradraget på 1 G og dermed få pensjonsopptjening fra første krone. Dette gjelder også for kvinner for medianinntektsgruppen som også vil få større pensjonsopptjening ved fjerning av bunnfradraget enn ved økning av de maksimale innskuddsgrensene. Når det gjelder menn i medianinntektsgruppen, fant vi at disse vil få størst pensjonsopptjening dersom de maksimale innskuddsgrensene økes til samme nivå som for arbeidstakere. Våre beregninger viser at man må opp på et inntektsnivå på like i underkant av 6 G for at det skal være mer fordelaktig for selvstendig næringsdrivende å få økte maksimale innskuddsgrenser enn fjerning av bunnfradraget på 1 G.

Dette tilsvarer gjennomsnittsinntekten til selvstendig næringsdrivende menn i 50. prosentil (medianinnteksgruppen), og til selvstendig næringsdrivende kvinner 60. prosentil.¹⁵

7.2 Hvordan påvirkes skatten av pensjonsinnskuddet?

I eksempelet over med pensjongivende inntekt på 12 G for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, så vi at arbeidstakere får spare 55 218 kroner årlig i innskuddspensjon, mens selvstendig næringsdrivende maksimalt kan spare 33 282 kroner årlig i innskuddspensjon. For å kunne vurdere betydningen av de ulike innskuddsgrensene, må en også ta hensyn til at det er forskjellige skatteordninger for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Selvstendig næringsdrivende beskattes etter foretaksmodellen og har mulighet til å få skattemessig fradrag i sin beregnede personinntekt for en rekke utgifter knyttet til virksomheten. Disse fradragene vil redusere skatten den næringsdrivende må betale og påvirker således den næringsdrivendes økonomi positivt da man beholder en større del av overskuddet selv. Selvstendig næringsdrivende kan i tillegg trekke fra sparebeløpet til innskuddspensjonen i skattepliktig inntekt. I motsetning til arbeidstakere får dermed selvstendig næringsdrivende skattefordelen av egen pensjonssparing. I eksempelet vårt vil dette gi en reduksjon i skatt på 16 974 kroner. Dette fordi med en inntekt på 12 G er man i posisjon for toppskatt. Når de oppsparte pensjonsmidlene, samt avkastningen på disse, kommer til utbetaling, vil både arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende måtte betale skatt av den årlige pensjonsutbetalingen. Dersom man blir beskattet med toppskatt i de årene man driver næringsvirksomhet, men ikke som pensjonist, vil den næringsdrivende kunne oppnå en skattefordel av pensjonssparingen. Man er altså avhengig av å ha en lavere skattesats som pensjonist enn man hadde i perioden som næringsdrivende for å oppnå en skattefordel gjennom denne formen for pensjonssparing.

Selvstendig næringsdrivende som benytter seg av mulighetene foretaksmodellen gir til å gjøre store skattemessige fradrag, vil imidlertid også redusere pensjonsopptjeningen da det er den beregnede personinntekten som er selvstendig næringsdrivendes pensjongivende inntekt. Det blir dermed en avveining for den næringsdrivende mellom reduksjon av skatteinnbetalinger og økt pensjonssparing. I tillegg vil regelen som gir selvstendig næringsdrivende skattereduksjon av

¹⁵ Se vedlegg 2, avsnitt 2.3

pensjonssparing gjennom en innskuddsordning, redusere pensjonsopptjeningen fra folketrygden dersom pensjongivende inntekt er under 7,1 G.

7.3 Betydningen av pensjongivende inntekt under 7,1 G

Det er viktig å merke seg at kun pensjongivende inntekt opp til 7,1 G, gir pensjonsopptjening fra folketrygden. Pensjonssparing gjennom innskuddsordning for selvstendig næringsdrivende reduserer pensjongivende inntekt fra folketrygden med innskuddsbeløpet. Dette vil redusere pensjonen man får fra folketrygden dersom den pensjongivende inntekten er under 7,1 G. Derfor må den næringsdrivende ved pensjonssparing gjennom innskuddsordning, gjøre en avveining mellom reduksjon i skattepliktig inntekt og reduksjon i opptjent pensjon fra folketrygden. Dette vil imidlertid bare være en aktuell problemstilling for selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 7,1 G. I de aller fleste tilfeller vil det derfor ikke lønne seg å spare til pensjon gjennom innskuddsordningen dersom pensjongivende inntekt er under 7,1 G.

Reduksjon i pensjonsopptjening fra folketrygden som følge av sparing gjennom innskuddsordning, slår ulikt ut for selvstendig næringsdrivende med forskjellig inntektsnivå. Det er naturlig at det er fastlagt et tak for pensjonsopptjening fra folketrygden. Alderspensjonen fra folketrygden er ment å sikre alle en viss årlig pensjonsutbetaling. Pensjonsrettighetene fra folketrygden opptjenes gjennom samme prosentvise innskudd for alle, slik at de som har de høyeste inntektene også får den høyeste opptjeningen, inntil den øvre grensen på 7,1 G. De som har de høyeste inntektene er de som også bidrar mest til finansiering av folketrygden gjennom trygdeavgiften. Det er derfor naturlig at de som bidrar mest til folketrygden, også får mest igjen. For personer med lave inntekter, kan det imidlertid argumenteres for innføring av et bunnfradrag slik at personer med pensjongivende inntekt under et visst nivå, ikke rammes av reduksjon i pensjonsopptjening fra folketrygden dersom man benytter seg av muligheten til pensjonssparing gjennom innskuddspensjon. Et annet forhold som kan legges til her er at disse personene faktisk tar ansvar for sparing til egen pensjon slik at de da ikke burde få redusert alderspensjon fra folketrygden av denne grunn. For at det skal bli lønnsomt for selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 7,1 G å spare til pensjon gjennom en innskuddsordning, kan ordningen endres slik at eventuelle innskudd ikke reduserer pensjonsoppsparingen i folketrygden. På denne måten unngår

man at personer med lav og middels pensjonsopptjening får redusert pensjonsopptjeningen fra folketrygden ved å spare til pensjon gjennom innskuddsordning.

7.4 Egenskaper ved pensjonsgrunlaget

Det er flere forhold ved selvstendig næringsvirksomhet som skiller seg fra situasjonen for arbeidstakere. Et viktig forhold som må nevnes er at arbeidstakeres og selvstendig næringsdrivendes pensjongivende inntekt er veldig forskjellig bygget opp. Arbeidstakere har normalt et jevnere og mer forutsigbart nivå på sin pensjongivende inntekt som i hovedsak består av lønn for utført arbeid. Selvstendig næringsdrivendes pensjongivende inntekt er mer usikker da næringsinntekten i større grad vil påvirkes av sykluser og konjunkturer i økonomien forøvrig. Dette innebærer at også pensjonsopptjeningen for de selvstendig næringsdrivende kan bli varierende fra år til år. Beregningene våre viser at det med dagens opptjeningsregler er viktig å ha en stabil pensjongivende inntekt på et relativt høyt nivå for å oppnå best mulig pensjonsopptjening gjennom en innskuddspensjonsordning. Pensjonsopptjeningsreglene er således bedre tilpasset arbeidstakeres relativt jevne profil for den pensjongivende inntekten enn de er for selvstendig næringsdrivende. Dersom dagens innskuddsgrense for selvstendig næringsdrivende endres slik at de får samme grenser som gjelder for arbeidstakere, får de selvstendig næringsdrivende muligheten til økt pensjonsopptjening hvert år, men fremdeles vil det ikke bøte på problemet med svingninger i pensjongivende inntekt. Et alternativ kan derfor være å utforme en løsere ordning som gir selvstendig næringsdrivende mulighet til å spare en større prosentsats av pensjongivende inntekt i årene med god inntjening fra næringsvirksomheten.

7.5 Verdien av virksomheten som potensiell pensjonskilde

Et annet forhold som er spesielt for selvstendig næringsdrivende er at gjennom investeringen i egen virksomhet, har man bundet opp kapital som man i de fleste tilfeller vil forvente å få avkastning på. Virksomheten har også en verdi som kan realiseres ved salg. Kapitalen som frigjøres ved salget kan da gi en bedre økonomi som pensjonist. Det er naturlig å tenke seg at virksomheter med høy inntjening også vil ha en høy verdi slik at en kan argumentere for at det ikke er det samme behovet for å spare til pensjon for selvstendig næringsdrivende i de høyeste inntektsgruppene, som det er for selvstendig næringsdrivende med lavere inntekter og arbeidstakere. Sparing til pensjon

gjennom et eventuelt fremtidig salg av egen virksomhet, er imidlertid en svært risikabel form for pensjonssparing sammenlignet med mindre årlige innskudd til en pensjonsordning fordelt over en lang tidshorison. Pensjonssparing på denne måten gir heller ingen diversifisering av risiko da hele det eventuelle sparebeløpet er bundet opp i virksomheten og avhenger av hvilken verdi virksomheten har på salgstidspunktet. For yngre personer med relativt nystartede virksomheter vil det være vanskelig å forutse hvilken verdi virksomheten vil ha ved pensjonsalder og hvilket overskudd man vil sitte igjen med. Skulle man oppleve konkurs nær pensjonsalder, kan man i verste fall risikere å miste alt av personlige eiendeler og formue, samtidig som en har en beskjeden pensjonsbeholdning.

For selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 6 G, vil det ha liten effekt å øke innskuddsgrensene til samme nivå som for arbeidstakere. Fjerning av bunnfradraget vil i større grad påvirke størrelsen på pensjonsbeholdningen for disse personene, og særlig når det gjelder de aller laveste inntektsgruppene. Selvstendig næringsdrivende med lave pensjongivende inntekter vil ofte ha lavere inntjening i virksomheten, og dermed ofte lavere verdi i virksomheten. I tillegg kan det tenkes at det er en høyere konkurrisiko og at selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppene i perioder vil oppleve likviditetsproblemer. Selvstendig næringsdrivende som ikke har veldig høy inntjening er derfor kanskje mer opptatt av å spare opp midler som kan brukes som en buffer for å komme seg igjennom perioder med lavere inntjening, enn de er av å sette av midler til pensjonssparing. En ordinær spareavtale, i stedet for pensjonssparing, sikrer at man har tilgang på oppspart kapital dersom det skulle være nødvendig. Det er allikevel viktig å tilrettelegge gode muligheter for de som har anledning og ønsker å spare til pensjon gjennom en innskuddsordning.

7.6 Samfunnsmessige hensyn

Selvstendig næringsdrivende har en viktig rolle i samfunnet da nye virksomheter bidrar til økonomisk vekst og dynamikk i økonomien. Personer som velger å starte egne virksomheter skaper også arbeidsplasser, både for seg selv og flere dersom de i tillegg har ansatte. Det er derfor viktig å legge forholdene til rette slik at det er attraktivt å være selvstendig næringsdrivende i Norge. Selvstendig næringsdrivende påtar seg risiko ved å investere i egen virksomhet, og denne

investeringen er positiv for samfunnet da den kan bidra til fremtidig økonomisk vekst og økt sysselsetting. Dette kan tale for at selvstendig næringsdrivende da bør ha de samme mulighetene til pensjonssparing som arbeidstakere. I tillegg til dårligere mulighet til pensjonssparing har også selvstendig næringsdrivende dårligere trygderettigheter enn arbeidstakere på en rekke andre områder. Selvstendig næringsdrivende har for eksempel ikke rett til feriepenger. De har heller ikke samme trygghet når det gjelder sykdom som arbeidstakere. Først etter 16 dager har selvstendig næringsdrivende krav på sykepenger, og får utbetalt 65 prosent av sykepengegrunnlaget, mens arbeidstakere har krav på 100 prosent av sykepengegrunnlaget fra første dag.

7.7 Svakheter med metoden

Dataene våre representerer et tverrsnitt av befolkningen og er ikke individspesifikke, det er dermed ikke mulig å si noe om et individs utvikling i pensjonsgivende inntekt over perioden som yrkesaktiv. Dette har gjort at vi har måttet ta noen forutsetninger for å kunne beregne pensjonsopptjening for case-personene. I tillegg er dataene fra en såpass begrenset tidsperiode at de ikke gir et tilstrekkelig grunnlag for å si noe om nivået på den pensjonsgivende inntekten over tid. For eksempel kan sykluser i ulike næringer være lengre enn tidsperioden vi har data fra, slik at dataene ikke gir et riktig bilde av opp- og nedturene som kan eksistere i de ulike bransjene. Da vi ikke vet noe om et individs utvikling i pensjonsgivende inntekt mellom de ulike prosentilene, har vi forutsatt at case-personene har sin pensjonsgivende inntekt innenfor et og samme prosentil gjennom alle år som selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker. For å forsøke å gjøre våre beregninger mest mulig illustrerende i forhold til hva som kan antas å være en normal inntektsutvikling, har vi imidlertid tatt hensyn til nivåforskjeller i pensjonsgivende inntekt for ulike aldersgrupper innenfor samme prosentil. I tillegg har vi også økt den pensjonsgivende inntekten med et estimat på fremtidig årlig reallønnsvekst. På denne måten har vi beregnet en viss utvikling i den pensjonsgivende inntekten over tid.

Alternativt kunne vi sett på inntektsprofilen til arbeidstakere da det her finnes historiske data over en lengre periode. Det er også gjennomført studier hvor man har fulgt individer over hele den yrkesaktive karrieren, men slik individspesifikk informasjon er konfidensiell og dermed ikke

tilgjengelig for vårt formål. Dersom vi hadde valgt å bruke inntektsprofilen for en arbeidstaker, ville vi hatt historiske data over en lengre periode, men hadde allikevel blitt tvunget til å gjøre antakelser om utviklingen i pensjonsgivende inntekt gjennom karrieren. I tillegg måtte vi ha forutsatt at selvstendig næringsdrivendes inntektsprofil tilsvarte inntektsprofilen for arbeidstakeres. Egen datainnsamling av pensjonsgivende inntekt for individer over en hel yrkeskarriere, ville i dette tilfellet ville ikke vært mulig å gjennomføre med den tiden vi har hatt til disposisjon.

Selv om vi kun har data fra en begrenset periode, viser beskrivelsen av utviklingen i pensjonsgivende inntekt for de ulike innteksgruppene i kapittel 6.6, at sammenliknet med arbeidstakere, svinger pensjonsgivende inntekt for selvstendig næringsdrivende mer. Vi har ikke en tilstrekkelig lang tidsperiode for å kunne si noe konkret om hvordan opp- og nedturen i økonomien påvirker den pensjonsgivende inntekten for selvstendig næringsdrivende, men vi ser at den er mer volatil enn hva gjelder arbeidstakere. Et annet problem når det gjelder sykluser i økonomien, er at de har ulik lengde for ulike bransjer. I tillegg er noen bransjer mer volatile enn andre, og inntjeningen påvirkes dermed i større grad av svingninger i konjunktorene. Vi har ikke tatt hensyn til forskjeller mellom ulike næringer.

Det er også usikkerhet knyttet til at vi har gjort beregninger av pensjonsopptjening basert på fremskriving av historiske data. Det vil alltid være usikkert hvordan utviklingen i forskjellige parametere vil være fremover og denne usikkerheten vil kunne påvirke resultatene av beregningene våre. Vi har imidlertid foretatt en sensitivitetsanalyse for ulike verdier av de mest relevante parametere, reallønnsvekst og realavkastning på innskuddsbeholdning, som kan påvirke størrelsen på de årlige pensjonsutbetalingene.

Våre beregninger forutsetter videre at arbeidstakerne får pensjonssparing tilsvarende de maksimale innskuddsgrensene gjennom hele sin yrkesaktive karriere. For mange arbeidstakere vil ikke dette være tilfelle. En stor gruppe arbeidstakere gis kun pensjonsopptjening gjennom tjenestepensjon

etter minimumskravene i obligatorisk tjenstepensjon. Dette tilsvarer pensjonsinnskudd på 2 prosent av pensjongivende inntekt. Arbeidstakerne har mulighet til å supplere denne pensjonssparingen ved å skyte inn et innskudd som tilsvarer arbeidsgivers innskudd, slik at de totalt da kan spare 4 prosent av pensjongivende inntekt. Vi har sett bort fra arbeidstakeres mulighet til å supplere tjenstepensjon fra arbeidsgivere gjennom eget pensjonsinnskudd. Det er kostnader knyttet til opprettelse av pensjonssparing gjennom innskuddsordning. For arbeidstakere er arbeidsgiver pålagt å betale disse. Selvstendig næringsdrivende må betale disse kostnadene selv. Slike kostnader vil ha betydning for selvstendig næringsdrivende ved opprettelse av en slik pensjonsordning, vi har imidlertid sett bort fra disse kostnadene i våre beregninger. Det er likevel et forhold som er viktig å nevne, for eksempel ved lav pensjongivende inntekt kan slike kostnader føre til at man

8 Pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende i Danmark og Sverige

I denne delen vil vi ta for oss muligheter til pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende i Danmark og Sverige. Vi vil starte med en kort og generell omtale av pensjonssystemene i disse to landene, samt de spesielle opptjeningsreglene som gjelder for selvstendig næringsdrivende spesielt. Deretter vil vi sammenligne hvilke implikasjoner disse ulike pensjonssystemene vil ha for selvstendig næringsdrivende i de ulike landene. Bakgrunnen for at vi har valgt å sammenligne de norske pensjonsopptjeningsreglene med de danske og svenske reglene, er at dette er land som har en del fellestrekk med Norge når det gjelder en del samfunnsmessige forhold som blant annet velferdsordninger og skattesystem. I tillegg kommer begge disse landene bedre ut enn Norge på målinger av hvilke rammevilkår man gir entreprenører.

8.1 Pensjonssystemet i Danmark

På samme måte som det norske pensjonssystemet består det danske pensjonssystemet av tre ulike pilarer. Disse tre pilarene er *lovbasert pensjon* som er pensjon som ytes fra det offentlige, *arbeidsmarkedspensjon* som oppnås gjennom ansettelsesforhold og *individuell pensjonssparing* (Finansdepartementet, a, 2009 s. 50).

8.1.1 Lovbasert pensjon

Den lovbaserte pensjonen er lovpålagt og ytes av det offentlige. De lovbaserte pensjonsytelsene består av ulike deler. I det følgende omtales bare de viktigste av disse, folkepensjon og arbeidsmarkedets tilleggspensjon (ATP) (Borger.dk, d, 2011). Hovedregelen er at man som dansk statsborger bosatt i Danmark har rett til folkepensjon. Det kreves 40 års botid i Danmark for å få full folkepensjon og pensjonsutbetalinger fra folkepensjonen er livsvarig, jf. Lov om Social Pension § 5. Den danske folkepensjonen kan sammenlignes med alderspensjonen fra den norske folketrygden. Folkepensjonen er delt opp i et grunnbeløp og et pensjonstillegg. Folkepensjonens grunnbeløp er pr. 2011 på 66 624 danske kroner. I tillegg til grunnbeløpet utbetales det et pensjonstillegg, størrelsen på pensjonstillegget avhenger av om man er gift eller enslig. Folkepensjonen faller bort ved inntekt høyere enn 499 500 danske kroner (Borger.dk, a, 2011). Arbeidsmarkedets tilleggspensjon (ATP) er en lovpålagt pensjonsordning som gjelder alle danske lønsmottakere som arbeider mer enn 9 timer i uken. Ordningen sikrer at man får en ekstra pensjon

ved siden av folkepensjonen. Utbetalingen av ATP er livsvarig. ATP kan sammenlignes med den norske inntektpensjonen, men en forskjell fra den norske ordningen er at bidraget som betales inn avhenger av hvor mye man jobber og ikke hvilken inntekt man har. ATP-bidraget er således likt for alle som arbeider fulltid og er da maksimalt 270 danske kroner pr. måned (ATP.dk, a, 2011). Innbetalingen av ATP-bidraget deles mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, arbeidsgiver betaler 2/3 av bidraget og arbeidstakeren betaler inn 1/3 selv (Finansdepartementet, a, 2009 s. 50).

8.1.2 Arbeidsmarkedspensjon

Den danske arbeidsmarkedspensjonen tilsvarer den norske tjenestepensjonen og oppnås gjennom ansettelsesforhold. Utformingen av arbeidsmarkedspensjon kan variere, men det er ikke store rom for egne valg for ulike bedrifter da de fleste beslutningene reguleres gjennom avtaler mellom partene i arbeidslivet. Omtrent 90 prosent av danske lønsmottakere omfattes av en slik arbeidsmarkedspensjonsordning (Finansdepartementet, a, 2009 s. 51). Arbeidsmarkedspensjoner i form av ytelsespensjon er under utfasing i Danmark og 95 prosent av arbeidsmarkedspensjonsordningene i privat sektor er nå organisert som innskuddsordninger (Finansdepartementet, f, 2001). Den danske innskuddspensjonsordningen skiller seg fra den norske da den ikke har lovbestemte innskuddsgrenser og satsene for innskudd kan variere mellom de ulike avtalene. Det vanlige er at årlig innskudd tilsvarer mellom 11 og 17 prosent av lønnen. Disse innskuddssatsene er forventet å øke i årene fremover. I motsetning til i Norge hvor arbeidsgiver betaler hele innskuddet, betaler danske arbeidstakere selv en del av det årlige innskuddet (Finansdepartementet, a, 2009 s. 51).

8.1.3 Individuell pensjonssparing

Individuell pensjonssparing er en pensjonsordning man kan opprette på eget initiativ uavhengig av ansettelsesforhold. En slik ordning kan utformes relativt fritt (Borger.dk, b, 2011). Slike individuelle pensjonsordninger har de samme skattemessige vilkårene som arbeidsmarkedspensjoner ved at sparebeløpet kan trekkes fra på skatten. Beskatningen utsettes således til midlene kommer til utbetaling (Finansdepartementet, f, 2001). Hvilket årlig beløp man kan spare og samtidig få skattefradrag for, avhenger av hvordan den individuelle pensjonsspareordningen er organisert. Individuell pensjonssparing kan organiseres som livrente,

ratepensjon eller kapitalpensjon. Ratepensjon gir årlige utbetalinger mens en kapitalpensjon gir en engangsutbetaling. Dersom man velger individuell pensjonssparing gjennom livrente eller ratepensjon med livsvarig utbetaling fra denne pensjonsordningen, er det ingen grenser for hvilket årlig beløp man kan spare og samtidig få skattefradrag for. Dersom man velger å få utbetalingene over begrenset tidsperiode, får man ikke skattefradrag for årlige sparebeløp større enn 100 000 danske kroner. Ved kapitalpensjon kan man betale inn så mye man ønsker men årlig skattefradrag er begrenset til 46 000 danske kroner (Borger.dk, b, 2011).

8.1.4 Selvstendig næringsdrivende

Som selvstendig næringsdrivende har man i Danmark rett til folkepensjon på lik linje med andre danske statsborgere. Selvstendig næringsdrivende har imidlertid ikke et ansettelsesforhold og sparer derfor ikke automatisk til pensjon gjennom en arbeidsmarkedspensjon. Dette gjør at man risikerer at det kan bli en stor forskjell mellom den inntekt man har som næringsdrivende og den inntekten man ender opp med som pensjonist. Man har imidlertid muligheter til å spare til pensjon slik at man får ytterligere pensjon enn utbetalingene fra folkepensjonen. Selvstendig næringsdrivende har blant annet mulighet til å betale inn til en ATP-pensjon (Borger.dk, c, 2011). Hver måned kan man spare 270 danske kroner, og dette sparebeløpet kan trekkes fra skattepliktig inntekt (ATP.dk, b, 2011). Selvstendig næringsdrivende kan også, på lik linje med andre, opprette individuell pensjonssparing som et alternativ til ATP eller i tillegg til denne og folkepensjonen.

Så langt er det en del likheter mellom de danske pensjonsopptjeningsreglene for selvstendig næringsdrivende og de norske reglene. Selvstendig næringsdrivende i Norge har rett til offentlig alderspensjon fra folketrygden, denne ordningen kan sammenlignes med den danske lovbaserte pensjonen. Den norske alderspensjonen fra folketrygden består på samme måte som den danske lovbaserte pensjonen av et grunnbeløp og en form for tilleggspensjon. Det er ikke store forskjeller mellom grunnbeløpene i disse to landene. Når det gjelder tilleggspensjonen, skiller imidlertid reglene i Norge seg fra de danske reglene. I Norge avhenger opptjeningen av tilleggspensjonen, som kalles inntektspensjon i den nye folketrygden, av størrelsen på pensjongivende inntekt. Hvert år kan man tjene opp 18,1 prosent av pensjongivende inntekt opp til 7,1 G, dette gjelder både arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende. I Danmark avhenger størrelsen av opptjent

tilleggspensjon på om man jobber fulltid eller deltid. Maksimal opptjening får de som arbeider fulltid, og dette tilsvarer 270 danske kroner pr. måned. I Danmark tilsvarer således maksimal opptjening av tilleggspensjon 3240 danske kroner årlig. I Norge tilsvarer maksimal opptjening av inntektspensjon 97 206 kroner i 2010, gitt at man har en pensjonsgivende inntekt på 7,1 G.¹⁶ Vi ser altså at den norske alderspensjonen fra folketrygden gir en betydelig større pensjonsopptjening enn den danske offentlige lovbaserte pensjonen.

Selv om selvstendig næringsdrivende i Norge mottar en høyere pensjonsytelse fra det offentlige enn hva de selvstendig næringsdrivende i Danmark gjør, har selvstendig næringsdrivende i Danmark flere muligheter til pensjonssparing gjennom spesielle skatteregler. Man kan for eksempel velge om man vil bruke overskuddet i virksomheten løpende eller som en engangsinnbetaling for å spare til pensjon. Alternativet med engangsinnbetaling er aktuelt dersom man velger å selge virksomheten når man går av med pensjon og bruke pengene fra salget som pensjonssparing. Dersom man velger å spare på denne måten, kan man pr. 2011 sette inn et beløp tilsvarende 2 507 900 danske kroner inn på en pensjonsordning med skattefordel. Dette er imidlertid en risikabel spareform da det er vanskelig å forutse hvilken gevinst man eventuelt vil få ved salg av virksomheten ved pensjonsalder. Alternativet er at man kan spare løpende til pensjon av det årlige overskuddet fra virksomheten. Hvert år kan man spare inntil 30 prosent av overskuddet og få fullt skattefradrag for dette sparebeløpet (Borger.dk, c, 2011). Norske selvstendig næringsdrivende har ikke mulighet til tilsvarende løpende sparing av overskuddet. Norske selvstendig næringsdrivende har mulighet til årlig å spare 4 prosent av pensjonsgivende inntekt mellom 1 og 12 G. Personer som driver selvstendig næringsvirksomhet i Danmark, kan i utgangspunktet velge om de vil beskattes som person eller som en virksomhet (Finansdepartementet, b, 2005 s. 21). Vi har valgt kun å omtale beskatning av selvstendig næringsdrivende som person da det er denne metoden som er mest sammenlignbar med den norske beskatningen av selvstendig næringsdrivende. Skattlegging som person innebærer at inntekt fra næringsvirksomheten innlemmes i den næringsdrivendes privatøkonomi og beskattes sammen med denne. Den næringsdrivende har da rett til å gjøre en rekke fradrag for utgifter knyttet til drift av virksomheten i sin personlige skattepliktige inntekt. Skattlegging etter denne metoden har således

¹⁶ Pr. 2010 tilsvarer 7,1 G en pensjonsgivende inntekt på 537 051 kroner.

en del fellestrekk med den norske foretaksmodellen hvor enkeltpersonforetaket ikke er et selvstendig skattesubjekt men næringsinntekten beskattes sammen med eiers øvrige inntekt og formue. Samlet skattesats for danske selvstendig næringsdrivende er på rundt 51 prosent dersom man har en skattepliktig inntekt større enn 389 900 danske kroner slik at man må betale toppskatt, jf. Personskatteloven § 5 - § 10. Sammensetningen av de danske skattesatsene gjennomgås mer i detalj i vedlegg 3. Selvstendig næringsdrivende i Danmark og Norge beskattes altså etter lignende regler, men størrelsen på årlig pensjonsinnskudd som gir skattefordel, er vesentlig høyere for selvstendig næringsdrivende i Danmark enn i Norge.

Både selvstendig næringsdrivende i Norge og Danmark har muligheter til pensjonssparing på egenhånd som gir skattefordel. Beløpsgrensene for hvilke beløp som gir skattefordel er imidlertid forskjellig mellom de to landene. Den danske ordningen gir anledning til å spare et ubegrenset beløp og samtidig få skattefordel for hele sparebeløpet så lenge man velger livsvarig utbetaling fra ordningen. Dersom man velger utbetaling over en begrenset tidsperiode, kan man spare et beløp tilsvarende 100 000 danske kroner årlig og få skattefordel av hele beløpet (Borger.dk, b, 2011). Den norske IPS-ordningen gir anledning til maksimalt å spare 15 000 kroner årlig, og skattefordelen er på 28 prosent av dette sparebeløpet. I Danmark har man altså mulighet til å spare betydelig mer og samtidig få skattefradrag for sparebeløpet gjennom individuelle pensjonsordninger enn hva som er mulig i Norge.

8.2 Pensjonssystemet i Sverige

Det svenske pensjonssystemet er bygget opp på en lignende måte som det norske og det danske og består av tre pilarer. Pilarene i det svenske systemet er allmenn pensjon, tjenstepensjon og privat pensjon (Pensionsmyndigheten.se, f, 2011).

8.2 1 Den allmenne pensjonen

Hovedregelen er at alle som arbeider og har bodd i Sverige har rett til allmenn pensjon fra det offentlige. Den allmenne pensjonen i Sverige ligner mye på den norske alderspensjonen fra folketrygden og består normalt av de to hovedelementene, inntektpensjon og premiepensjon. For

personer med lav eller ingen pensjonsopptjening, ytes det en garantipensjon. Samlet pensjonsinnskudd til inntekts- og premiepensjon utgjør årlig 18,5 prosent av lønn og andre skattepliktige kompensasjoner opp til en øvre grense tilsvarende 7,5 ganger inntektsbasebeløpet (Pensionsmyndigheten.se, a, 2011).¹⁷ Pr. 2011 er inntektsbasebeløpet satt til 52 100 svenske kroner (Pensionsmyndigheten.se, b, 2011). Hoveddelen av det årlige innskuddet, 16 prosent, er innskudd til inntektpensjonen, mens den resterende delen på 2,5 prosent går til premiepensjonen. Premiepensjonen avhenger av størrelsen på inntekten og avkastningen på oppspart pensjonsbeholdning. Premiepensjonen er således den delen av den allmenne pensjonen man selv kan påvirke gjennom de investeringsvalgene man tar (Pensionsmyndigheten.se, c, 2011). På dette punktet skiller den svenske allmenne pensjonen seg fra den norske alderspensjonen fra folketrygden. I Norge kan man ikke selv velge hvordan pensjonsbeholdningen fra folketrygden skal investeres. Oppspart pensjonsbeholdning oppreguleres i stedet med årlig reallønnsvekst. Personer som har hatt lav eller ingen pensjonsopptjening, får garantipensjon som ytes av det offentlige. På samme måte som i Norge og Danmark, kreves det 40 års botid i Sverige for å få full garantipensjon. Ved kortere botid reduseres garantipensjonen tilsvarende (Pensionsmyndigheten.se, d, 2011).

8.2.2 Tjenestepensjonen

Tjenestepensjonen oppnås gjennom arbeidsforhold, og organiseres gjennom avtaler mellom arbeidsgiver og et pensjonsselskap. På samme måte som i Norge finnes tjenestepensjonene i form av ytelses- (förmånsbestämd) og innskuddspensjon (premiebestämd) (Pensionsmyndigheten.se, e, 2011). Utviklingen den senere tid viser at tjenestepensjon i form av ytelse er under utfasing også i Sverige (Finansdepartementet, a, 2009 s. 47). Tjenestepensjonen og den allmenne pensjonen er uavhengige av hverandre, og ytelsene fra de to delene summeres og utgjør sammen den totale pensjonen. Utformingen av tjenestepensjonen kan variere fra bedrift til bedrift men flertallet reguleres av de store kollektivavtalene mellom partene i arbeidslivet (Pensionsmyndigheten.se, e, 2011). Normalt varierer innskuddsgrensene i de ulike kollektivavtalene fra 4,25 til 4,5 prosent for inntekt opp til 7,5 inntektsbasebeløp. For inntekt over 7,5 inntektsbasebeløp gir noen kollektivavtaler innskudd på opp mot 30 prosent av inntektsbasebeløpet, mens noen av avtalene går over til en ytelsesordning. Svenske arbeidsgivere er imidlertid ikke lovpålagt å yte tjenestepensjon

¹⁷ Det svenske inntektsbasebeløpet fungerer på samme måte som grunnbeløpet i Norge.

og det finnes derfor grupper av arbeidstakere som ikke er dekket av noen pensjonsordning utover den allmenne pensjonen. Som selvstendig næringsdrivende har man ikke tjenestepensjon, heller ikke om man er student eller arbeidsledig (Finansdepartementet, a, 2009 s. 48).

8.2.3 Privat pensjon

På samme måte som i det norske og danske pensjonssystemet, består den tredje pilaren i det svenske pensjonssystemet av privat pensjonssparing. Privat pensjonssparing gir mulighet til å spare til pensjon på egenhånd for å supplere den allmenne pensjonen og tjenestepensjonen. Arbeidstakere som ikke omfattes noen form for tjenestepensjon, samt selvstendig næringsdrivende som heller ikke har tjenestepensjon, vil være avhengig av ha en privat pensjonssparing for å sikre seg en pensjonsutbetaling man kan leve av. Privat pensjonssparing gjennom individuell pensjonssparing (IPS), gir skattefradrag for årlige sparebeløp på opp til 12 000 svenske kroner. Beskatning skjer når de oppsparte midlene kommer til utbetaling. Privat pensjonssparing fungerer derfor som en skatteutsettelse og vil være fordelaktig dersom man beskattes høyere i oppsparingsperioden enn som pensjonist. Man står selve relativt fritt til å velge investering av den oppsparte beholdningen (Skyddsnet.se, 2008 ss. 106-107).

8.2.4 Selvstendig næringsdrivende

Personer som driver egen virksomhet i Sverige har ikke mulighet til noen kollektiv tjenestepensjon og man er dermed ikke dekket av noen form for tilleggspensjon utover den allmenne pensjonen. Selvstendig næringsdrivende må selv ta ansvar for å skaffe seg ytterligere pensjon. På lik linje med arbeidstakere, har selvstendig næringsdrivende mulighet til privat pensjonssparing i form av privat pensjonsforsikring eller individuell pensjonssparing (IPS). I tillegg til dette har selvstendig næringsdrivende også muligheten til å opprette en individuell tjenestepensjon. Individuell tjenestepensjon er en pensjonsordning som plasserer seg mellom de vanlige tjenestepensjonene og privat pensjonssparing (Skyddsnet.se, 2008 s. 104). Individuell tjenestepensjon er en mer fleksibel pensjonsordning som gir større muligheter for skreddersøm enn de kollektive tjenestepensjonene. Inntil en øvre grense, kan den selvstendig næringsdrivende selv velge størrelse på årlig sparebeløp. Innskuddsgrensen for den individuelle tjenestepensjonen følger av Innkommstskattelagen, kapittel 59, § 5(2). Selvstendig næringsdrivende har muligheten til årlig å spare opp til 35 prosent av overskuddet fra virksomheten opp til en øvre grense på ti prisbasebeløp. Et prisbasebeløp tilsvarer

pr. 2011 42 800 kroner, dette gir selvstendig næringsdrivende mulighet til å spare 35 prosent av årlig overskudd opp til 428 000 svenske kroner. Maksimalt årlig sparebeløp som gir skattefradrag blir da på 149 800 svenske kroner, jf. Inkomstskattelagen kapittel 59, § 5(2). Selvstendig næringsdrivende kan også velge om man ønsker å spare til pensjon i form av løpende innbetalinger eller i form av en engangsinnbetaling. Dette er en viktig egenskap for selvstendig næringsdrivende da de kan oppleve svingninger i inntjeningen fra næringsvirksomheten fra år til år. Denne valgmuligheten gir da anledning til å foreta større innskudd i de årene hvor man har mulighet til det. Selvstendig næringsdrivende kan også velge over hvor lang utbetalingsperiode man vil ta ut de oppsparte midlene (Aipension.se, 2011). Den individuelle tjenstepensjonen gir selvstendig næringsdrivende i Sverige en svært gunstig mulighet til fradragsberettiget pensjonssparing. For personer som driver enkeltpersonforetak med lav inntjening, vil det imidlertid ikke være lønnsomt å utnytte maksimalgrensen for årlig sparing da dette vil redusere det skattepliktige overskuddet i næringsvirksomheten og dermed opptjeningen av allmenn pensjon, samt størrelsen på eventuelle sykepenger (Avanza.se, 2008). På dette punktet er de svenske pensjonsopptjeningsreglene for selvstendig næringsdrivende bygget opp etter samme prinsipp som de norske.

Selvstendig næringsdrivende i Sverige må selv betale sosiale avgifter gjennom en egenavgift på 28,97 prosent av overskuddet i næringsvirksomheten pr. 2011. Egenavgiften skal tilsvare arbeidsgiveravgiften som betales av arbeidsgivere, og vil på samme måte dekke alderspensjonsavgift, etterlevendepensjonsavgift, sykeforsikringsavgift, foreldreforsikringsavgift, arbeidsskadeavgift, arbeidsmarkedsavgift og allmenn lønnsavgift. Betaling av egenavgift gir selvstendig næringsdrivende tilsvarende trygderettigheter som arbeidstakere har (Nordisketax.net, b, 2011). Den del av overskuddet fra virksomheten den næringsdrivende setter av til fradragsberettiget pensjonssparing, blir ikke fullstendig skattefritt. Man slipper å betale vanlig inntektsskatt på dette sparebeløpet men man må fremdeles betale egenavgift på sparebeløpet. Egenavgiften som skal betales reduseres imidlertid fra 28,97 prosent til på 24,26 prosent og kalles særskild löneskatt (Skatteverket.se).

Selvstendig næringsdrivende i Sverige har rett til sykepenger etter en karenstid på 7 dager. Sykeforsikringsavgiften som sikrer rett til sykepenger inngår i egenavgiften nevnt ovenfor (Skatteverket.se, a). Selvstendig næringsdrivende i Norge har ikke rett til sykepenger før etter 16 dager, og da får de utbetalt 65 prosent av sykepengegrunnlaget.

Selvstendig næringsdrivendes inntekter skal beskattes som næringsinntekt eller som kapitalinntekt. Næringsinntekter beskattes med kommunal inntektsskatt på rundt 30 prosent og statlig progressiv inntektsskatt på 20 prosent. Den statlige inntektsskatten starter ved et inntektsnivå på 395 600 svenske kroner. Kapitalinntekter beskattes med 30 prosent (Nordisketax.net, a). På samme måte som i Norge har selvstendig næringsdrivende i Sverige anledning til å gjøre en rekke fradrag i sin skattepliktige inntekt. Hvilke skattemessige fradrag som kan gjøres i næringsinntekt, følger av den svenske inntektsskatteloven, Inkomsskattelagen, kapittel 16, § 1. Hovedregelen i § 1 gir anledning til å trekke fra utgifter som har bidratt til å skape eller opprettholde inntekter.

8.3 Diskusjon

For å kunne sammenligne hvordan selvstendig næringsdrivende i Norge, Danmark og Sverige stilles med hensyn til pensjonsopptjening, spiller det også en rolle hvilken pensjon næringsdrivende i disse landene får fra det offentlige. Innskuddsordningene for selvstendig næringsdrivende kan isolert sett være bedre i ett land enn et annet, men en lavere pensjon fra det offentlige kan føre til at man likevel kommer dårligere ut totalt sett. Vi vurderer den offentlige pensjonen i Danmark som dårligere enn alderspensjonen fra den norske folketrygden. Den danske lovbaserte pensjonen kan sammenlignes med den norske garantipensjonen hvor begge består av et grunnbeløp og et tilleggsbeløp som differensieres etter sivilstand. Størrelsen på disse beløpene er ganske like sett ut fra inntekts- og prisnivå i de to landene. Når det gjelder tilleggspensjonen fra det offentlige, skiller imidlertid ordningene i de to landene seg fra hverandre. I Danmark avhenger størrelsen på tilleggspensjonen av om man jobber fulltid eller ikke. Dersom man jobber fulltid er maksimalt månedlig sparebeløp 270 danske kroner, dette tilsvarer en årlig pensjonsopptjening på 3240 danske kroner. Størrelsen på den norske tilleggspensjonen avhenger av hvilken pensjongivende inntekt man har hatt. Hvert år opptjener man 18,1 prosent pensjongivende

inntekt opp til 7,1 G, maksimal årlig opptjening tilsvarer da 97 206 kroner, altså vesentlig høyere enn maksimal opptjening av dansk tilleggspensjon. Den offentlige pensjonen i Sverige består også av en garantipensjon og en tilleggspensjon som avhenger av hvilken inntekt man har hatt.

Garantipensjonen differensieres etter sivilstand og størrelsen på denne, skiller seg ikke nevneverdig fra garantipensjonen i de to andre skandinaviske landene. Den svenske tilleggspensjonen, som består av de to delene inntektspensjon og premiepensjon, gir en årlig opptjening på 18,5 prosent av pensjonsgivende inntekt opp til 7,5 inntektsbasebeløp. Den svenske tilleggspensjonen er således mer lik den norske tilleggspensjonen enn den danske. Av de skandinaviske landene er det altså Norge og Sverige som har de mest sjenerøse offentlige pensjonsordningene.

Når det gjelder hvilke muligheter selvstendig næringsdrivende har til pensjonsopptjening gjennom ordninger for tjenestepensjon, er det store forskjeller mellom de skandinaviske landene. Vi vurderer innskuddsordningen for selvstendig næringsdrivende i Norge som den svakeste.

Selvstendig næringsdrivende i Danmark og Sverige har flere valgmuligheter når det gjelder organisering av pensjonssparingen. Dette gir mulighet for mer fleksible ordninger som er bedre tilpasset inntektssituasjonen til selvstendig næringsdrivende. I både Danmark og Sverige har man mulighet til å spare henholdsvis 30 og 35 prosent av årlig overskudd fra virksomheten samtidig som man får fratrukket i skattepliktig inntekt for sparebeløpet. For selvstendig næringsdrivende i Sverige, vil imidlertid sparebeløpet redusere opptjeningen av pensjon fra det offentlige med pensjonsgivende inntekt under den øvre grensen på 7,5 inntektsbasebeløp. Dette er ikke tilfellet for selvstendig næringsdrivende i Danmark, men inntekt over 499 500 danske kroner vil medføre at den offentlige folkepensjonen faller bort. Dette kan skyldes den vesentlig lavere offentlige pensjonen i Danmark, enn i Sverige og Norge. Selvstendig næringsdrivende i Danmark har også muligheten til å sette av et engangsbeløp, for eksempel i forbindelse med salg av virksomheten, til pensjonssparing og få skattefradrag for dette. Maksimalt sparebeløp man da kan få skattefradrag for er 2 507 900 danske kroner. Vi ser at de ulike delene av pensjonssystemet henger sammen, Danmark som har en relativt beskjeden offentlig pensjon, har en vesentlig bedre ordning for tjenestepensjon for selvstendig næringsdrivende. Sverige har relativt gode ordninger både når det gjelder pensjon fra det offentlige og tjenestepensjon, selvstendig næringsdrivende må imidlertid

betale egenavgift på 24,26 prosent av pensjonsinnskuddet. Norge har en god pensjon fra det offentlige, men tjenstepensjonen som tilbys selvstendig næringsdrivende skiller seg ut som den dårligste, både størrelsesmessig og når det gjelder fleksibilitet.

Mulighetene for individuell pensjonssparing varierer også i noen grad mellom de skandinaviske landene. Den svenske ordningen tilsvarer i stor grad den norske IPS-ordningen når det gjelder størrelsen på sparebeløpet som gir skattefradrag. Den danske ordningen for individuell pensjonssparing skiller seg ut med betydelige høyere grense for hvilket sparebeløp som gir skattefradrag. Dette henger sannsynligvis sammen med en mindre sjenerøs offentlig pensjonsordning på samme måte som tjenstepensjonen.

Det er vanskelig å vurdere om de ulike mulighetene til pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende i Norge, Danmark og Sverige kan påvirke i hvilken grad man ønsker å være selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker i disse landene. I rapporten fra Nordisk ministerråd om entreprenørskap i norden, er Norge det landet i norden som kommer dårligst ut. Danmark kommer ut som det beste nordiske landet for entreprenører. De danske myndighetene har hatt et sterkt fokus på entreprenørskap og de har målsetninger om å bli blant de beste i Europa og verden når det gjelder nyetableringer. De har etablert klare og målbare politiske målsetninger når det gjelder entreprenørskap (Nordisk ministerråd, 2010 ss. 38-40). Den økonomiske utviklingen i Norge har, som tidligere nevnt, vært basert på en rik tilgang av naturressurser. Dette har bidratt til lav arbeidsledighet og et generelt høyt inntektsnivå. Først i de senere år har man satt fokus på å øke graden av entreprenørskap i Norge. Dette kan være en årsak til at Norge ligger litt etter de andre skandinaviske landene når det gjelder å tilrettelegge for entreprenørskap. For eksempel har man i Sverige blant annet innført en egen "arbeidsgiveravgift", egenavgiften, for selvstendig næringsdrivende som skal gi dem de samme trygderettighetene som arbeidstakere. Trygderettighetene for selvstendig næringsdrivende i Norge, og deriblant mulighetene til pensjonsopptjening, er dårligere og i mindre grad tilpasset inntektsprofilen til selvstendig næringsdrivende. Dette kan være en av årsakene til at Norge scorer dårligst av de nordiske landene på entreprenørskap.

9 Konklusjon

I denne utredningen har vi undersøkt hvor store forskjeller i pensjonsopptjening de ulike innskuddspensjonsordningene for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere fører til. De spesielle skattereglene som gjelder for selvstendig næringsdrivende er tatt med i vurderingen for å se om dette kan være et forhold som kan forklare hvorfor selvstendig næringsdrivende har lavere innskuddsgrenser enn arbeidstakere. Beregningene våre viser at summert opp over en hel yrkeskarriere, vil det gi merkbare forskjeller for selvstendig næringsdrivende om de får innskuddsgrenser tilsvarende de som gjelder for arbeidstakere. Jo høyere pensjongivende inntekt man har, jo større blir også forskjellene. Vi fant også at for selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 6 G, vil det være av større betydning å få fjernet bunnfradraget på 1 G enn å få økte innskuddsgrenser. Skattereglene gir selvstendig næringsdrivende skattefradrag for egen pensjonssparing, men prisen man må betale for denne skattereduksjonen er redusert alderspensjon fra folketrygden. Derfor vil skattefradraget for egen pensjonssparing ikke kompensere for reduksjonen i alderspensjon fra folketrygden for selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 7,1 G.

Fjerning av bunnfradraget vil øke pensjonsopptjeningen for selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 6 G. Dette alene vil imidlertid ikke gjøre pensjonsopptjeningen bedre for personer i disse inntektsgruppene da pensjonsopptjeningen fra folketrygden vil reduseres som følge av sparingen gjennom innskuddsordning. Det er vanskelig å vurdere hva som vil være lønnsomt for den enkelte da det er mange faktorer som spiller inn, men i de fleste tilfeller vil selvstendig næringsdrivende i disse inntektsgruppene ikke anbefales å benytte seg av pensjonssparing gjennom innskuddsordning. Det er vanskelig å se at dette kan være i tråd med hensikten bak ordningen. Det finnes nok mange selvstendig næringsdrivende med pensjongivende inntekt under 6 G som ikke benytter seg av pensjonssparing gjennom innskuddsordning, men det er vanskelig å se en begrunnelse for at pensjonssparing gjennom innskuddsordningen skal være mindre fordelaktig for selvstendig næringsdrivende med lav pensjongivende inntekt enn for de med høy pensjongivende inntekt. Det er jo også de selvstendig næringsdrivende med høy pensjongivende inntekt som mest sannsynlig har en høy verdi bundet opp i sin virksomhet og som ville kunne få størst profitt ved eventuelt salg av virksomheten. Med mindre det kommer endringer

i beskatningen av selvstendig næringsdrivende med hensyn til hvordan pensjonssparing gjennom innskuddsordning påvirker skattepliktig inntekt og dermed pensjonsopptjeningen fra folketrygden, vil det ikke ha noen effekt å fjerne bunnfradraget på 1 G.

Økning i maksimal innskuddsgrense til samme nivå om gjelder for arbeidstakere vil øke pensjonsopptjeningen for selvstendig næringsdrivende i alle inntektsgruppene, og særlig for de med pensjongsgivende inntekt over 6 G da disse også får benytte seg av den høyeste innskuddssatsen på 8 prosent. Men også her vil pensjonsopptjeningen fra folketrygden reduseres for de med pensjongsgivende inntekt under 7,1 G. Det er vanskelig å gi noen klare anbefalinger til hva som kan gjøres for å endre ordningen slik at den ikke favoriserer de selvstendig næringsdrivende som har den høyeste inntekten. Samme effekt gir også pensjonsopptjeningsreglene for arbeidstakere da arbeidstakere med pensjongsgivende inntekt over 6 G får benytte seg av den høyeste innskuddsgrensen på 8 prosent. Det kan diskuteres om en pensjonsordning som “favoriserer” de som har høyest inntekt er en rettferdig ordning, men så lenge pensjonsinnskuddene består av prosentvise innskudd av inntekten, vil dette være tilfellet. Det kan imidlertid være verdt å foreta en vurdering av regelverket som medfører redusert pensjonsopptjening fra folketrygden for selvstendig næringsdrivende med inntekt under 7,1 G.

Det er særlig viktig for selvstendig næringsdrivende å spare til pensjon da de ofte har all sin kapital bundet opp i virksomheten, noe som gir liten diversifisering av risiko. Selvstendig næringsdrivende har ingen garanti for størrelsen på inntekten som vil avhenge av oppdragsmengde.

Oppdragsmengden påvirkes igjen av faktorer som konjunkturer, konkurransesituasjon, faglig dyktighet, priser, behov hos kunder med mer. Det er derfor viktig for selvstendig næringsdrivende, som har en mer svingende pensjongsgivende inntekt enn arbeidstakere, å ha en fleksibel pensjonsordning som gir mulighet til å sette av midler til pensjonssparing i de periodene hvor økonomien tillater det. En innskuddsgrense på 4 prosent av pensjongsgivende inntekt gir ikke rom for å kompensere for år hvor man ikke har hatt mulighet til å sette av midler til pensjonssparing. Fra resultatene våre ser vi at innskuddsordningen, slik den er i dag, er best tilpasset arbeidstakeres jevne inntektsprofil. En god pensjonsopptjening forutsetter at en har en relativt stabilt inntektsnivå

og på den måten har muligheten til å foreta regelmessige innskudd av en viss størrelse. Dette er ofte ikke tilfelle for selvstendig næringsdrivende. Dette kan tale for at selvstendig næringsdrivende bør ha minst like høye innskuddsgrenser som arbeidstakere. Ved sammenligning av den norske pensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende med tilsvarende ordninger i Danmark og Sverige, fant vi at innskuddspensjonsordningen for selvstendig næringsdrivende i disse landene er bedre tilpasset inntektssituasjonen for selvstendig næringsdrivende. En mulig retning å gå for norske myndigheter er å vurdere å innføre lignende opptjeningsmuligheter for selvstendig næringsdrivende i Norge.

Spørsmålet om i hvilken grad pensjonsordningen er et rammevilkår som kan tenkes å påvirke valget om å være selvstendig næringsdrivende eller arbeidstaker, er vanskelig å besvare. Slik det norske pensjonssystemet er i dag, kommer mesteparten av pensjonsopptjeningen fra folketrygden og her er innskuddssatsene like for selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere. Utviklingen av pensjonssystemet har i flere land imidlertid gått i retning av reduserte pensjonsytelser fra det offentlige til en stadig økning i ansvaret for egen pensjon. Denne utviklingen har vi også sett i Norge. En del av begrunnelsen bak den nye pensjonsreformen og de nye reglene for pensjonsopptjeningen fra folketrygden, var at den gamle folketrygden var i ferd med å bli for dyr å drifte. Det vil være fornuftig å se for seg at i fremtiden vil den enkelte i større grad stå ansvarlig for egen pensjon slik at en god tjenestepensjon vil bli enda viktigere. Dersom forskjellene mellom pensjonsordningene for arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende er store, kan dette bli en faktor som vil kunne tenkes å påvirke valget om å være arbeidstaker eller selvstendig næringsdrivende. Det er flere forhold som gjør at det i dag kan oppleves som mer attraktivt å være arbeidstaker enn selvstendig næringsdrivende. Eksempel på dette er en tryggere og mer stabil inntektssituasjon, samt gode trygderettigheter. Dersom forskjellene i hvilke betingelser som tilbys arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende blir for store, kan dette redusere insentivene for å være selvstendig næringsdrivende. Fra et samfunnsmessig perspektiv er det ønskelig å ha personer som er villig til å påta seg den risikoen det innebærer å være selvstendig næringsdrivende. Gode trygderettigheter, og deriblant gode muligheter for pensjonsopptjening for selvstendig næringsdrivende, bør derfor anses som en god investering fra samfunnet, heller enn en kostnad.

10 Kilder

AFP-tilskottloven. 2010. LOV-2010-02-19-5 - Lov om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor(AFP-tilskottsloven). 19 Februar 2010. nr 05.
<http://www.lovdata.no/all/nl-20100219-005.html>.

Aipension.se. 2011. Aipension.se - Egenföretagare. [Internett] 2011.
<http://www.aipension.se/privatperson/egen-foretagare>.

Aksjeloven. 1997. LOV-1997-06-13-44 - Lov om aksjeselskap(aksjeloven). 13 Juni 1997. nr. 44.
<http://www.lovdata.no/all/nl-19970613-044.html>.

Arbeidsdepartementet. 2008-2009. *Ot.prp.nr.37 - Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)*. s.l. : Arbeidsdepartementet, 2008-2009. Ot.prp.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/otprp/2008-2009/otprp-nr-37-2008-2009-.html?id=545925>.

Arbeidsdepartementet, a. 2011. Spørsmål og svar. *regjeringen.no*. [Internett] 2011.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/kampanjer/pensjonsreform/no/sporsmal-og-svar.html?id=86829#01>.

Arbeidsdepartementet, b. 2011. A til Å om pensjon. *Regjeringen.no*. [Internett] 2011.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/kampanjer/pensjonsreform/no/a-til-a-om-pensjon/a-til-a.html?id=594893#Levealdersjustering> .

Arbeidsdepartementet, c. 2011. Avtalefestet pensjon- AFP. *regjeringen.no*. [Internett] 2011.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/kampanjer/pensjonsreform/no/afp.html?id=506123>.

Arbeidstvistloven. 1927. LOV-1927-05-05-1 - Lov om arbeidstvister (Arbeidstvistloven – arbtvl.). 5 Mai 1927. nr. 01. <http://www.lovdata.no/all/nl-19270505-001.html>.

ATP.dk, a. 2011. ATP.dk - Livslang Pension - Satser 2009-2011. [Internett] 2011.
http://www.atp.dk/X5/wps/wcm/connect/atp/atp.dk/erhverv/pens/atp/privat_virksomhed/hvad_koster_det/satser_for_2009/satser_for_2009-2011.htm.

ATP.dk, b. 2011. ATP. dk- Livslang Pension - Selvstendig. [Internett] 2011.
<http://www.atp.dk/X5/wps/wcm/connect/atp/atp.dk/erhverv/pens/ATP/Selvstaendig/Hvad-koster-det>.

Avanza.se. 2008. Avanza.se - Pensionsskola för egenföretagare del 2. [Internett] 2008.
https://www.avanza.se/aza/press/press_article.jsp?article=43171.

Banklovkommisjonen. 2007. *NOU 2007:17, Individuell Pensjonsordning, Utredning nr. 18 fra Banklovkommisjonen*. 2007. Utredning.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2007/nou-2007-17.html?id=494493>.

Bartsch, Beate og Skårerhøgda, Martin. 2010. Samfunnsspeilet- Kvinner og menn i næringslivet: Menn fortsatt i førerretet. *Statistisk sentralbyrå*. [Internett] 2010.
<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/201004/02/>.

- Berglann, Helge, et al. 2009.** *Entrepreneurship: Origins and Returns*. Bonn : Institute for the Study of Labor (IZA), 2009. Discussion Paper No. 4250. <http://ftp.iza.org/dp4250.pdf> .
- Blanchflower, David G. og Oswald, Andrew J. 1998.** What makes an entrepreneur? s.l. : The University of Chicago Press on behalf of Society of Labor Economists and the NORC at the University of Chicago, 1998. Vol. 6 no. 1. <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/10.1086/209881>.
- Borger.dk, a. 2011.** Borger.dk - Folkepension. [Internett] 2011.
<https://www.borger.dk/Emner/pension-og-efterloen/pension/folkepension-foertidspension-mm/Sider/folkepension.aspx?>
- Borger.dk, b. 2011.** Borger.dk - Individuelle Pensioner. [Internett] 2011.
<https://www.borger.dk/Emner/pension-og-efterloen/pension/typer-af-pension/Sider/individuelle-pensioner.aspx>.
- Borger.dk, c. 2011.** Borger.dk - Selvstændige og pension. [Internett] 2011.
<https://www.borger.dk/Emner/pension-og-efterloen/pension/pensionsbehov-aendrer-sig/arbejdsliv-og-pension/Sider/selvstaendige-og-pension.aspx>.
- Borger.dk, d. 2011.** Borger.dk "Din indgang til det offentlige". [Internett] 2011.
<https://www.borger.dk/EMNER/PENSION-OG-EFTERLOEN/PENSION/TYPER-AF-PENSION/Sider/default.aspx>.
- Boye, Knut, et al. 2008.** *Personlig Økonomi*. 2008.
- Brudvik, Arthur J. 2011.** *Skatterett for næringsdrivende*. 34. utgave. s.l. : Cappelen Damm akademisk, 2011.
- Finansdepartementet, a. 2009.** *NOU 2009:13 Brede pensjonsordninger*. s.l. : Finansdepartementet, 2009.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2009/nou-2009-13.html?id=564841>.
- Finansdepartementet, b. 2005.** *NOU 2005:2 Uttaksutvalget: Skattlegging av personlig næringsdrivende ved utdeling*. s.l. : Finansdepartementet, 2005.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2005/nou-2005-02.html?id=389974>.
- Finansdepartementet, c. 2005-2006.** *St.mld. nr.2, 2005-2006, Revidert nasjonalbudsjett 2006*. s.l. : Finansdepartementet, 2005-2006.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld/20052006/stmeld-nr-2-2005-2006-.html?id=136369>.
- Finansdepartementet, d. 2005.** Regjeringen.no - Finansdepartementet - Aktuelt. [Internett] 2005.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/finansmarkedene/otp/aktuelt.html?id=491189>.
- Finansdepartementet, e. 2004.** NOU 2004: 1 - Modernisert folketrygd- bærekraftig pensjon for fremtida. [Internett] 13 Januar 2004.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2004/nou-2004-1/5/4/3.html?id=383364>.

Finansdepartementet, f. 2001. *NOU 2001:27/19 - Om kjønnsnøytralitet i pensjonsordninger i privat sektor.* s.l. : Finansdepartementet, 2001. s. Kap. 4.2.
<http://www.regjeringen.no/mobil/nb/dep/fin/dok/nouer/2001/nou-2001-27/19.html?id=378396>.

Finansdepartementet, g. 2005-2006. *Ot.prp. nr. 10 (2005-2006) Om lov om obligatorisk tjenestepensjon.* s.l. : Finansdepartementet, 2005-2006. Ot.prp.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/otprp/20052006/otprp-nr-10-2005-2006-.html?id=186464>.

Finansdepartementet, h. 2010-2011. *Proposisjon 6 L, forslag til lovvedtak - Endringer i foretakspensjonsloven, innskuddspensjonsloven, lov om individuell pensjonsordning mv.* s.l. : Finansdepartementet, 2010-2011. Proposisjon til stortinget.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-6-l-20102011.html?id=621554>.

Finansdepartementet, i. 2007-2008. *St. mld. nr.16 (2007-2008) Om forvaltningen av Statens pensjonsfond i 2007.* s.l. : Finansdepartementet, 2007-2008.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-16-2007-2008-.html?id=505748>.

Finansdepartementet, j. 2005-2006. *Ot.prp. nr. 77 (2005-2006) - Om lov om endringer i skatte- og avgiftslovgivninga mv.* s.l. : Finansdepartementet, 2005-2006.
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/Dokument/proposisjonar-og-meldingar/Odelstingsproposisjonar/20052006/otprp-nr-77-2005-2006-.html?id=132994>.

Finanskomiteen, a. 2010-2011. *Prop. 6 L (2010-2011) - Innstilling fra finanskomiteen om endringer i foretakspensjonsloven, innskuddspensjonsloven, lov om individuell pensjonsordning mv.* s.l. : Finanskomiteen, 2010-2011.
<http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2010-2011/inns-201011-120/>.

Finanskomiteen, b. 2005-2006. *Innst. O. nr. 17 (2005-2006) - Innstilling fra finanskomiteen om lov om obligatorisk tjenestepensjon.* s.l. : Finanskomiteen, 2005-2006.
<http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Odelstinget/2005-2006/in-no-200506-017/>.

Finansnæringens Fellesorganisasjon. 2010. *Obligatorisk tjenestepensjon (OTP) . Finansnæringens fellesorganisasjon (FNO).* [Internett] Mars 2010.
<http://www.fnh.no/no/Hoved/Fakta/Livsforssikring-og-pensjon/Liv-og-pensjon-A-A/Obligatorisk-tjenestepensjon-OTP/>.

Folketrygdloven. 1997. *LOV-1997-02-28-19 - Lov om folketrygd (folketrygdloven).* s.l. : Arbeidsdepartementet, 28 Februar 1997. nr. 19. <http://www.lovdatab.no/all/nl-19970228-019.html>.

Foretakspensjonsloven. 2000. *LOV 2000-03-24 nr 16: Lov om foretakspensjon (foretakspensjonsloven).* s.l. : Finansdepartementet, 2000. <http://www.lovdatab.no/all/hl-20000324-016.html>.

Forskrift til innskuddspensjonsloven . 2000. Forskrift til lov av 24. november 2000 nr. 81 om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven). 2000. FOR 2000-12-22 nr 1413. <http://www.lovdato.no/for/sf/fd/xd-20001222-1413.html> .

Forskrift til skatteloven. 1999. Forskrift til utfylling og gjennomføring mv. av skatteloven av 26. mars 1999 nr. 14. [Forskrift]. 1999. <http://www.lovdato.no/for/sf/fd/fd-19991119-1158.html> .

Hippe, Jon M, et al. 2005. *Obligatorisk Tjenestepensjon*. s.l. : Fafo, 2005. <http://www.faf.no/pub/rapp/470/470.pdf> .

Innkommstskattelagen - Svensk lov. 1999. Inkomstskattelag (1999:1229). s.l. : Finansdepartementet, 1999. <https://lagen.nu/1999:1229#K59P5S3>.

Innskuddspensjonsloven. 2000. LOV-2000-11-24-81 - Lov om innskuddspensjon i arbeidsforholdet (innskuddspensjonsloven). 24 November 2000. nr. 81. <http://www.lovdato.no/all/nl-20001124-081.html>.

Kelly, Donna, Bosma, Niels og Amorós, José Ernesto. 2010. *Global Entrepreneurship Monitor, 2010 Global Report*. s.l. : Global Entrepreneurship Monitor, 2010. <http://www.gemconsortium.org/>.

Kolvereid, a, Lars. 1995. *Organizational employment versus self employment: Reasons for career choice intentions*1995. s.l. : Siviløkonomutdanningen i Bodø, 1995. Working paper. No. 4108/95.

Kolvereid, b, Lars. 1995. *Organizational employment versus self employment: Prediction of employment status choice*. s.l. : Siviløkonomutdanningen i Bodø, 1995. Working paper. No. 5108/95.

Kolvereid, Lars og Jenssen, Jan Inge. 2006. Entreprenørskap i det norske samfunn. [bokforf.] Jan Inge Jenssen, Lars Kolvereid og Truls Erikson. *Perspektiver på entreprenørskap*. s.l. : Høyskoleforlaget, 2006, 14.

Kunnskapsdepartementet a. 2009. *Handlingsplan, Entreprenørskap i utdanningen- fra grunnskole til høyere utdanning (2009- 2014)*. 2009. Handlingsplan. http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/UH/Rapporter_og_planer/Entreprenorskap_09_net.pdf.

Kunnskapsdepartementet, b. 2009. Regjeringen.no - Pressemelding nr. 42-09: Mer entreprenørskap i utdanningen. [Internett] 2009. <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/pressemeldinger/2009/mer-entreprenorskap-i-utdanningen.html?id=575012>.

Lov om individuell pensjonsordning. 2008. LOV-2008-06-27-62 - Lov om individuell pensjonsordning. 27 Juni 2008. nr. 62. <http://www.lovdato.no/all/hl-20080627-062.html>.

Lov om inkomstskat for personer - Dansk lov. 2011. LBK nr 143 af 08/02/2011 - lov om inkomstskat for personer (Personskatteloven). 2011. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=135694>.

Lov om Social Pension - Dansk lov. 2010. LBK nr 1005 af 19/08/2010: Lov om Social Pension. s.l. : Danske lover, 2010. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=132869>.

NAV.no. 2010. NAV.no - Satser og datoer. [Internett] NAV, 2010. <http://www.nav.no/Om+NAV/Satser+og+datoer/243041.cms>.

- NAV.no, a. 2011.** NAV. no - Alderspensionen før 2011. [Internett] NAV, 2011.
<http://www.nav.no/Pensjon/Alderspension/Alderspension+f%C3%B8r+2011>.
- NAV.no, b. 2011.** NAV.no - Tjenestepensjoner. [Internett] Norsk arbeids- og velferdsforvaltning (NAV), 2011. <http://www.nav.no/Pensjon/Tjenestepensjoner>.
- NAV.no, c. 2011.** NAV.no - Pensjoner: Forholdstall og delingstall. [Internett] 2011.
<http://www.nav.no/Pensjon/Forholdstall+og+delingstall.231194.cms>.
- Nordisk ministerråd. 2010.** *Nordic Entrepreneurship Monitor 2010*. København : FORA, 2010.
<http://www.norden.org/no/publikasjoner/publikasjoner/2010-748.987-92-893-2109-9>.
- Nordisketax.net, a.** Nordisketax.net - Sverige - Skattesatser. [Internett]
<http://www.nordisketax.net/main.asp?url=files/sve/nor/i07.asp&c=sve&l=nor&s=1&m=02>.
- Nordisketax.net, b. 2011.** Nordisketax.net - Sverige - Trygdeavgift og arbeidsgiveravgift. [Internett] 2011.
<http://www.nordisketax.net/main.asp?url=files/sve/nor/i08.asp&c=sve&l=nor&s=1&m=02>.
- Norges Bank. 2011.** *Norges Banks Pengepolitiske rapport 1/11*. 2011.
<http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/pengepolitisk-rapport/>.
- Onstad, Ole Gjems. 2001.** *Valg av selskapsform- en innføring i norsk selskapsrett*. 5. utgave. s.l. : Ad notam Gyldendal, 2001. 82-417-0983-8, h..
- OTP-loven. 2005.** LOV-2005-12-21-124 - Lov om obligatorisk tjenestepensjon. 21 Desember 2005. nr. 124. <http://www.lovdatabank.no/all/nl-20051221-124.html>.
- Pensionsmyndigheten.se, f. 2011.** Pensionsmyndigheten.se - Så fungerar pensionen. [Internett] 2011.
<http://www.pensionsmyndigheten.se/SaFungerarPensionen.html>.
- Pensionsmyndigheten.se, a. 2011.** Pensionsmyndigheten.se - Den älmenna pensionen. [Internett] 2011.
<http://www.pensionsmyndigheten.se/DenAllmannaPensionen.html>.
- Pensionsmyndigheten.se, b. 2011.** Pensionsmyndigheten.se - Aktuella belopp. [Internett] 2011.
<http://www.pensionsmyndigheten.se/AktuellaBelopp.html>.
- Pensionsmyndigheten.se, c. 2011.** Pensionsmyndigheten.se - Premiépension. [Internett] 2011.
<http://www.pensionsmyndigheten.se/Premiepension.html>.
- Pensionsmyndigheten.se, d. 2011.** Pensionsmyndigheten.se - Garantipension. [Internett] 2011.
<http://www.pensionsmyndigheten.se/Garantipension.html>.
- Pensionsmyndigheten.se, e. 2011.** Pensionsmyndigheten.se - Tjänstepension. [Internett] 2011.
<http://www.pensionsmyndigheten.se/Tjanstepensionen.html>.
- Regjeringen.no. 2011.** Regjeringen.no - Tema: Næringsliv. [Internett] 2011.
<http://www.regjeringen.no/nb/tema/naringsliv.html?id=926>.

Røed, Knut og Skogstrøm, Jens Fredrik. 2010. *Creative Unemployment*. Bonn : Institute for the study of Labor (IZA), 2010. Discussion Paper No. 5373. <http://ftp.iza.org/dp5373.pdf>.

Skatteetaten.no. 2011. Skatteetaten. *Bibliotek: Tabeller og satser*. [Internett] 2011. <http://www.skatteetaten.no/no/Bibliotek/Tabeller-og-satser/2011>.

Skatteloven. 1999. LOV-1999-03-26-14 - Lov om skatt av formue og inntekt (skatteloven). 26 Mars 1999. nr. 14. <http://www.lovdatab.no/all/nl-19990326-014.html>.

Skatteverket.se. Skatteverket.se - Särskild löneskat. [Internett] <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/forarbetsgivare/socialavgifter/sarskildloneskatt.4.18e1b10334e8e8bc8000594.html>.

Skatteverket.se, a. Skatteverket.se - Egenavgifter. [Internett] <http://www.skatteverket.se/foretagorganisationer/forarbetsgivare/socialavgifter/egenavgifter.4.233f91f71260075abe8800020987.html>.

Skyddsnet.se. 2008. Skyddsnett.se - Pensionsboken. [Internett] 2008. <http://www.skyddsnet.se/files/Pensionsboken%20del%205%20Privat%20pensionssparande.pdf>.

Sosial- og helsedepartementet. 1994. NOU 1994:2 Fra arbeid til pensjon. s.l. : Sosial- og helsedepartementet, 1994. <http://www.regjeringen.no/Rpub/NOU/19941994/002/PDFA/NOU199419940002000DDDPDFA.pdf>.

Stambøl, Lasse Sigbjørn. 2010. Klarer sevestendig næringsdrivende å opprettholde virksomhet over tid? *Statistisk Sentralbyrå*. [Internett] Økonomisk analyse, Februar 2010. <http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/201002/stamboel.pdf>.

Statistisk Sentralbyrå, a. 2007. ssb.no - Arbeidstaker eller næringsdrivende?- Når er det næringsvirksomhet? [Internett] 4 Mai 2007. <http://www.skatteetaten.no/no/Bibliotek/Publikasjoner/Brosjyrer-og-boker/Arbeidstaker-eller-naringsdrivende/?chapter=74847>.

Statistisk Sentralbyrå, b. 2010. ssb.no - Arbeid. [Internett] 2010. Tema ansvarlig: Inger Håland. <http://www.ssb.no/arbeid/>.

Statistisk sentralbyrå, c. 2010. ssb.no - Bedriftsregister 2009 (oppdatert 2010). [Internett] 2010. Tema ansvarlig: Martin Skårehøgda. <http://www.ssb.no/naeringsliv/>.

Statistisk sentralbyrå, d. 2010. ssb.no- Eierskap og roller i næringslivet. [Internett] 13 September 2010. <http://www.ssb.no/eigarskap/tab-2010-09-13-03.html>.

Statistisk sentralbyrå, e. 2010. ssb.no - Etablerere i næringslivet, 2008 og 2009. [Internett] 19 November 2010. <http://www.ssb.no/etablerere/>.

Statistisk sentralbyrå, f. 2010. ssb.no - Etablerere i Næringslivet. [Internett] 2010. <http://www.ssb.no/etablerere/tab-2010-11-19-01.html>.

Statistisk sentralbyrå, g. 2010. ssb.no - Etablerere i næringslivet. [Internett] 2010.
<http://www.ssb.no/etablerere/tab-2010-11-19-02.html>.

Statistisk sentralbyrå, h. 2010. ssb.no - Overlevelse og vekst i nye foretak. [Internett] 22 Oktober 2010.
<http://www.ssb.no/emner/10/01/fordem/>.

Statistisk Sentralbyrå, i. 2010. ssb.no - Nyetablerte foretak, etter overlevelse, næringshovedområde og år. [Internett] 2010. <http://www.ssb.no/emner/10/01/fordem/tab-2010-10-22-02.html>.

Statistisk Sentralbyrå, j. 2010. ssb.no - 1 Lønn per normalårsverk, 1930-2009 nominelt og reelt. Gjennomsnitt for næringer. [Internett] 2010. <http://www.ssb.no/histstat/aarbok/ht-0901-lonn.html>.

Statistisk sentralbyrå, k. 2011. ssb.no - Bedrifter. [Internett] 9 Februar 2011. <http://www.ssb.no/bedrifter/>.

Statistisk Sentralbyrå, l. 2009. ssb.no - Føretak etter organisasjonsform. [Internett] 2009. Tabeller/figurer nederst. Kan åpne egen side for hver enkelt. <http://www.ssb.no/naeringsliv/>.

Statistisk Sentralbyrå, m. 2010. ssb.no - Sysselsatte 15-74 år etter yrke og alder. 4. kvartal 2009. (Retter 6. oktober 2010). *Tabell*. [Internett] 6 oktober 2010.
<http://www.ssb.no/emner/06/01/regsys/tab-2010-06-15-14.html>.

Teknisk Beregningsutvalg . 2011. *Rapport fra TBU*. s.l. : Arbeidsdepartementet, 2011.
http://www.regjeringen.no/upload/AD/publikasjoner/rapporter/2011/TBU_2011_endelig.pdf.

Veland, a, Geir. 2010. *Tjenestepensjon i endring (Utvikling i det private tjenestepensjonsmarkedet i Norge og et lite blikk til utlandet)*. s.l. : Fafo, 2010. <http://www.faf.no/pub/rapp/10118/10118.pdf>.

Veland, b, Geir. 2008. *Tjenestepensjonsordningen i Norge, (En undersøkelse av status og utviklingstrekk i privat sektor)*. 2008. <http://www.faf.no/pub/rapp/20065/20065.pdf>.

Øverland, Olav Rune. 2008. Pensjonssparing i skiftende finansmarkeder- lønner det seg å ta risiko. [red.] *Magma- Econas tidsskrift for økonomi og ledelse*. Mars 2008. econa.no/?nid=184934.

Alle elektroniske kilder er sjekket og fungerer pr. 1. juni 2011.

Vedlegg

Vedlegg 1: Alderspensjon fra den gamle folketrygden - Folketrygdloven kapittel 19

Personer født før 1954 og som ikke hadde startet uttak av pensjonsuttak før 2011, skal ha hele sin alderspensjon beregnet etter reglene i dette kapittelet. Personer født mellom 1954 og 1963 skal ha en forholdsmessig andel av sin alderspensjon beregnet etter disse reglene.

1.1 Opptjening av alderspensjon

Etter folketrygdens gamle regelverk utgjøres alderspensjonen av to komponenter, grunnpensjon og tilleggspensjon. Rett til grunnpensjon opptjenes ved botid i Norge mens rett til tilleggspensjon er avhengig av hvilken pensjonsgivende inntekt man har hatt, jf. Folketrygdloven §§ 3-1(1), 3-2(1) og 3-8(1). Grunnpensjonen fra folketrygden sikrer således at også personer som ikke har hatt inntektsgivende arbeid, får en viss pensjon.

1.1.1 Opptjening av grunnpensjon

For å ha rett til full grunnpensjon fra folketrygden kreves det 40 års botid i Norge. Delvis grunnpensjon har man krav på dersom man oppfyller minimumskravet om 3 års botid i Norge. Dersom man har bodd i Norge i mellom 3 og 40 år, beregnes grunnpensjonen ved å justere beløpet for full grunnpensjon med antall boår i Norge, dividert med 40 år. Størrelsen på grunnpensjonens differensieres etter sivilstand. Full grunnpensjon tilsvarende 1G for enslige og 0,85 G for ektefeller, jf. Folketrygdloven §§ 3-2(2) og 3-2(3). Bakgrunnen for dette er at en rekke utgifter som for eksempel husleie og strøm er uavhengig av sivilstand, og ektefeller eller samboere kan dele disse utgiftene på to.

1.1.2 Opptjening av tilleggspensjon

Tilleggspensjonen er avhengig av hvilken arbeidsinntekt man har og hvor mange år med arbeidsinntekt man har. Hovedregelen er at man opptjener rett til tilleggspensjon ved å ha pensjonsgivende inntekt. Pensjonsgivende inntekt fastsettes for personer som er medlemmer i folketrygden i alderen mellom 13 og 75 år, jf. Folketrygdloven §§ 3-8(1) og 3-15(3).

Pensjonsgivende inntekt omfatter blant annet arbeidsinntekt og beregnet personinntekt, jf. Skatteloven § 12-2 a) og g). Beregningen av personinntekten for selvstendig næringsdrivende vil

således være bestemmende for opptjening av tilleggspensjon fra folketrygden. Personer som ikke har pensjonsgivende inntekt kan også opptjene rettigheter til tilleggspensjon. På nærmere spesifiserte vilkår får man godskrevet pensjonspoeng dersom man mottar uførepensjon, dagpenger eller utfører omsorgsarbeid for små barn, eller syke eller eldre personer, jf. Folketrygdloven kapittel 3 og 4.

Ved beregning av tilleggspensjon omgjøres inntekten til såkalte pensjonspoeng. For de årene man har hatt pensjonsgivende inntekt større enn 1G, opptjener man pensjonspoeng og disse årene kalles poengår, jf. Folketrygdloven §§§ 3-8(1), 3-13(1) og 3-10. Et poengår faller sammen med kalenderåret. For å ha krav på full tilleggspensjon må man ha minst 40 poengår. For å få delvis tilleggspensjon, kreves det at man har minst 3 poengår. På samme måte som med grunnpensjonen reduseres full tilleggspensjon da med antall poengår/40. Har vedkommende færre enn 40 poengår, blir tilleggspensjonen tilsvarende mindre, jf. Folketrygdloven § 3-8(2).

Summen av pensjonspoengene man har opptjent i løpet av et poengår utgjør årets pensjonspoengtall. Dette pensjonspoengtallet beregnes ved å ta pensjonsgivende inntekt større enn 1G og dividere på grunnbeløpet. Det er bare inntekt opp til 12 G som er pensjonsgivende, for inntekt mellom 6 og 12 G, er bare 1/3 pensjonsgivende og skal tas med i beregningen av poengtallet, jf. Folketrygdloven § 3-13(2).

Figur 1.1 Beregning av årets pensjonspoengtall

Inntekt mindre enn 6G (453 846 kroner)	Inntekt større enn 6G (453 846 kroner)	Ingen pensjonsopptjening for inntekt større enn 12 G (907 692 kroner)
$\frac{\text{Pensjonsgivende inntekt} - G}{G}$	$\frac{6G + \frac{1}{3}(\text{Pensjonsgivende inntekt} - 6G) - G}{G}$	<i>Ingen pensjonsopptjening</i>

For alle poengårene man har opptjent eller fått godskrevet pensjonspoeng, beregnes det et sluttpoengtall. Dersom man har mer enn 20 år med pensjonsopptjening, det vil si 20 poengår, beregnes sluttpoengtallet som gjennomsnittet av de 20 årene som har høyest poengtall. Dette er den såkalte bestårsregelen som sier at det er de 20 beste årene av yrkeslivet som danner grunnlaget for pensjonsutbetalingene. Dersom man har mindre enn 20 års opptjening, beregnes sluttpoengtallet som gjennomsnitt av pensjonspoengene for alle poengårene, jf. Folketrygdloven § 3-11. Beregning av tilleggspensjonen avhenger også av tidspunktet/årstallet når pensjonspoengene er opptjent, jf. Folketrygdloven § 3-8(3). For poengår før 1992, beregnes tilleggspensjonen ved å ta 45 prosent av grunnbeløpet multiplisert med sluttpoengtallet multiplisert med antall poengår før 1992 dividert på 40. For poengår etter 1991, skal 42 prosent av grunnbeløpet multipliseres med sluttpoengtallet. Resultatet multipliseres med antall poengår etter 1991 og deles med 40. Alle poengår før 1992 skal tas med. Dette innebærer at dersom antall poengår er høyere enn 40, regnes alle poengår før 1992 med, mens antall poengår over 40 trekkes fra poengår etter 1991.

Figur 1.2 Beregning av sluttpoengtallet

Tilleggspensjon opptjent før 1992	Tilleggspensjon opptjent etter 1991
$0,45 * \text{sluttpoengtall} * \frac{\text{antall poengår før 1992}}{40}$	$0,42 * \text{sluttpoengtall} * \frac{\text{antall poengår etter 1991}}{40}$

Figur 1.3 Beregning av total alderspensjon fra folketrygden

Alderspensjon = grunnpensjon + tilleggspensjon før 1992 + tilleggspensjon etter 1991

1.2 Uttak av alderspensjon

Hovedregelen er at man kan starte uttak av alderspensjon fra fylte 67 år. Det er imidlertid mulig å ta ut alderspensjon fra fylte 62 år dersom visse vilkår med hensyn til størrelsen på oppspart pensjonsbeholdning er oppfylt, jf. Folketrygdloven §§ 19-4 og 19-11(1). Det er mulig å ta ut delvis alderspensjonen, laveste mulige uttaksgrad er 20 prosent, jf. Folketrygdloven § 19-10(3).

Det følger av Folketrygdloven § 19-6 at alderspensjonen skal levealdersjusteres. Dette gjøres ved at den oppsparte pensjonen ved pensjonsalder divideres med et forholdstall for å beregne den årlige pensjonsutbetalingen. Forholdstallet reflekterer forventet gjenværende levetid når man starter uttak av pensjon. Hvert alderskull har et sett med forholdstall for perioden fra tidligste uttak av alderspensjon ved fylte 62 år, og til siste starttidspunkt for uttak ved fylte 75 år, jf. Folketrygdloven §§ 19-7(2) og 19-6(4). Disse ulike forholdstallene skal sikre “nøytralt uttak” av alderspensjon. Regelen om nøytralt uttak innebærer at nåverdien av de samlede pensjonsutbetalingene skal være uavhengig av når man velger å ta ut pensjonen, jf. Folketrygdloven § 19-6(2). Størrelsen på forholdstallet og dermed også størrelsen på pensjonsutbetalingen, avhenger av når man velger å starte uttak av pensjon. Jo lenger man venter, jo lavere blir forholdstallet og jo høyere blir den årlige pensjonsutbetalingen.

Vedlegg 2: Sensitivitetsanalyse

For å gjøre det mest mulig oversiktlig har vi laget en samlet tabell for selvstendig næringsdrivende (SN) og arbeidstakere (A) i de ulike inntektsgruppene. De to første tabellene viser da resultatene for henholdsvis menn og kvinner med pensjonsgivende inntekt i 20. prosentil. Vi starter med å holde fremtidig reallønnsvekst konstant på 1,5 prosent årlig, og undersøke påvirkningen på årlig pensjonsutbetaling ved å endre for ulike scenarier for forventet realavkastning. Deretter har vi to tabeller som viser effekten av endring i reallønnsvekst på årlig pensjonsutbetaling mens realavkastning holdes konstant.

2.1 Lavinntektsgruppen

Tabell 2.1: MENN - Effekt av endringer i realavkastning

Realavkastning	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Menn født 1985						
2,0%	173 450	196 715	202 531	209 218	280 581	284 549
2,5%	173 450	199 998	206 635	214 209	286 802	290 770
3,5%	173 450	208 009	216 649	226 434	301 944	305 912
4,0%	173 450	212 885	222 744	233 904	311 139	315 107
4,5%	173 450	218 460	229 713	242 470	321 636	325 603
Menn født 1970						
2,0%	149 844	169 233	174 081	179 592	245 331	248 816
2,5%	149 844	171 993	177 530	183 727	250 737	254 222
3,5%	149 844	178 727	185 947	193 840	263 927	267 411
4,0%	149 844	182 827	191 073	200 010	271 956	275 440
4,5%	149 844	187 517	196 935	207 079	281 137	284 621

I tabellen over holder vi reallønnsveksten konstant på 1,5 prosent, og ser på effekten av endringer i realavkastning. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 2.2: KVINNER - Effekt av endringer i realavkastning

Realavkastning	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Kvinner født 1985						
2,0%	99 313	108 039	110 221	120 018	176 260	178 841
2,5%	99 313	109 473	112 014	123 150	179 628	182 209
3,5%	99 313	113 014	116 439	130 884	187 824	190 405
4,0%	99 313	115 191	119 161	135 646	192 800	195 381
4,5%	99 313	117 697	122 294	141 133	198 478	201 060
Kvinner født 1970						
2,0%	79 615	85 634	87 138	95 488	146 044	148 199
2,5%	79 615	86 574	88 314	97 795	148 669	150 824
3,5%	79 615	88 868	91 181	103 448	155 032	157 187
4,0%	79 615	90 262	92 924	106 903	158 881	161 037
4,5%	79 615	91 855	94 914	110 865	163 263	165 419

I tabellen over holder vi reallønnsveksten konstant på 1,5 prosent, og ser på effekten av endringer i realavkastning. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Vi ser fra tabell 2.1 og 2.2 at jo lavere innskudd man har gjennom til innskuddsordningen, desto mindre sensitiv vil den totale pensjonsbeholdningen være for endringer i realavkastning. Størrelsen på innskuddet vil avhenge av den pensjonsgivende inntekten og hvilken presentsats av denne man har mulighet til å spare. Det er viktig å merke seg at selv om selvstendig næringsdrivende får en høyere årlig pensjonsutbetaling før skatt ved henholdsvis 5 prosent innskudd og fjerning av bunnfradraget, vil folketrygden reduseres mer og mer ettersom sparebeløpet blir høyere. Med en maksimal innskuddsgrense på 4 prosent for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985, vil en økning i realavkastning fra 3,5 prosent til 4,5 prosent gi 5,02 prosent mer i årlig pensjonsutbetaling før skatt. Dersom innskuddsgrensen var på 5 prosent, ville en tilsvarende økning gitt 6,03 prosent mer i årlig pensjonsutbetaling før skatt. For selvstendig næringsdrivende menn ser vi at fjerning av bunnfradraget på 1 G, og økning i realavkastningen fra 3,5 til 4,5 prosent, vil gi en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt på 7,08 prosent. Selvstendig næringsdrivende menn født i 1970 har et lavere nivå på sin pensjonsgivende inntekt enn 1985-kullet slik at den årlige pensjonsutbetalingen vil være mindre følsom overfor endringer i realavkastningen.

Vi ser fra tabell 2.2 at kvinner i lavinntektsgruppen har et lavere nivå på sin pensjonsgivende inntekt enn menn, slik at årlig pensjonsutbetaling før skatt er mindre sensitiv for endringer i realavkastning. Dette gjelder særlig selvstendig næringsdrivende kvinner som er født i 1970. Deres årlige pensjonsutbetaling før skatt vil kun øke med 3,4 prosent dersom forventet realavkastning øker fra 3,5 prosent til 4,5 prosent. For 1985- kullet vil en tilsvarende økning i realavkastning gi 4,1

prosent mer i årlig pensjonsutbetaling før skatt. Årsaken til at den årlige pensjonsutbetalingen svinger relativt lite, er at kvinner i lavinntektsgruppen har en pensjongivende inntekt på omtrent 1 G, slik at den delen av pensjonsbeholdningen som kommer fra innskuddsordningen, blir svært liten. I våre tidligere beregninger så vi at for selvstendig næringsdrivende kvinner, kommer over 85 prosent av den totale pensjonsbeholdningen fra folketrygden, og følgelig er det kun en relativt liten andel av oppsparte pensjonsmidler som påvirkes av realavkastningen.

Vi ser fra kolonnen *folketrygd* at dersom realavkastningen er 2 prosent gjennom hele perioden, vil utbyttet av pensjonssparing gjennom innskuddsordning bli svært lite. Som tidligere forklart vil sparing gjennom innskuddsordningen for selvstendig næringsdrivende med inntekt under 7,1 G, redusere pensjonen fra folketrygden. For selvstendig næringsdrivende i lavinntektsgruppen vil det derfor ikke være like lønnsomt å spare til pensjon gjennom en innskuddsordning selv om dette gir skattefordel da pensjonsopptjeningen fra folketrygden reduseres. Pensjonssparing gjennom innskuddsordning gir maksimal spareeffekt for selvstendig næringsdrivende som har en pensjongivende inntekt som er høyere enn 7,1 G. Arbeidstakere i lavinntektsgruppen har en høyere pensjongivende inntekt enn selvstendig næringsdrivende. I tillegg reduseres ikke arbeidstakeres pensjonsopptjening fra folketrygden som følge av sparing gjennom innskuddsordningen. Dette gjør at arbeidstakeres årlige pensjonsutbetaling før skatt er høyere enn for selvstendig næringsdrivende. Dette mønsteret ser vi for menn og kvinner i begge aldersgruppene.

Tabell 2.3: MENN - Effekt av endringer i reallønnsvekst

Reallønnsvekst	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Menn født 1985						
1,0%	140 961	173 114	181 153	190 252	253 057	256 281
1,5%	173 450	208 009	216 649	226 434	301 944	305 912
2,0%	213 210	250 372	259 662	270 211	361 111	365 988
3,0%	321 191	364 189	374 939	387 301	519 418	526 765
Menn født 1970						
1,0%	129 946	158 080	165 114	172 873	235 017	238 040
1,5%	149 844	178 727	185 947	193 840	263 927	267 411
2,0%	172 676	202 339	209 755	217 785	296 944	300 959
3,0%	228 867	260 181	268 010	276 333	377 671	382 991

I tabellen over har vi holdt realavkastning konstant, og ser på effekten av endringer i reallønnsveksten. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 2.4: KVINNER - Effekt av endringer i reallønnsvekst

Reallønnsvekst	Folketrygden	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Kvinner født 1985						
1,0%	80 368	93 208	96 419	109 882	156 022	168 025
1,5%	99 313	113 014	116 439	130 884	187 824	190 405
2,0%	122 596	137 207	140 860	156 386	226 534	241 187
3,0%	186 246	202 814	206 956	224 989	331 001	349 181
Kvinner født 1970						
1,0%	69 064	78 106	80 367	92 410	137 353	139 221
1,5%	79 615	88 868	91 181	103 448	155 032	157 187
2,0%	91 718	101 182	103 548	116 050	175 237	177 721
3,0%	121 491	131 372	133 842	146 848	224 687	227 980

I tabellen over har vi holdt realavkastning konstant, og ser på effekten av endringer i reallønnsveksten. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Vi ser fra tabell 2.3 at årlig pensjonsutbetaling før skatt for menn i lavinntektsgruppen generelt er svært sensitiv for endringer i forventet reallønnsvekst. Dersom reallønnsveksten øker fra 1 til 3 prosent, og forblir 3 prosent i alle år, får 1985- kullet en økning på over 100 prosent i årlig pensjonsutbetaling før skatt. Jo mindre man sparer gjennom innskuddsordningen, desto mer av pensjonsbeholdningen består av pensjon fra folketrygden. Da pensjonsbeholdningen fra folketrygden årlig oppjusteres med reallønnsveksten, blir denne desto mer sensitiv for endringer i reallønnsveksten. Det vil være fornuftig å forvente perioder med en reallønnsvekst på både 3 prosent og 1 prosent, men mindre sannsynlig at vi vil få en sammenhengende periode på 42 år med en forventet reallønnsvekst på 3 prosent. Vi ser fra tabell 3 og 4 at årlig pensjonsutbetaling før skatt for menn og kvinner født i 1970, er mindre sensitiv for endring i reallønnsveksten. Årsaken til dette er at vi, for årene 1995-2010, har lagt inn historisk reallønnsvekst. Til tross for dette vil endringer i fremtidig reallønnsvekst likevel gi store utslag i årlig pensjonsutbetaling før skatt også for denne aldersgruppen. Dersom reallønnsveksten øker fra 1 til 3 prosent, vil 1970-kullet få en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt på mellom 60 og 70 prosent. Det er sparealternativene med de laveste innskuddene som er mest sensitive. Tabell 2.4 for kvinner viser, på samme måte som for menn, at pensjonsbeholdningen for lavinntektsgruppen er svært sensitiv for eventuelle endringer i fremtidig reallønnsvekst. Dette gjelder både for kvinnelige arbeidstakere og kvinner som driver egen næringsvirksomhet.

Både reallønnsvekst og realavkastning vil påvirke den samlede pensjonsbeholdningen og dermed hvor stort beløp en får utbetalt årlig i pensjon. Vi ser tydelig at det er endringer i reallønnsveksten som påvirker årlige pensjonsutbetaling mest for lavinntektsgruppen. Dette er fordi reallønnsveksten vil påvirke hele pensjonsbeholdningen, mens realavkastning kun påvirker den del av beholdningen som er knyttet til innskuddspensjonen.

2.2 Høyinntektsgruppen

Tabell 2.5: MENN - Effekt av endringer i realavkastning

Realavkastning	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Menn født 1985					
2,0 %	590 992	693 913	605 929	661 558	669 029
2,5 %	608 611	722 749	625 256	686 264	693 735
3,5 %	651 856	793 438	672 714	746 389	753 859
4,0 %	678 344	836 687	701 797	782 920	790 391
4,5 %	708 773	886 327	735 217	824 654	832 125
Menn født 1970					
2,0 %	505 461	594 678	519 973	566 811	573 293
2,5 %	519 445	618 420	535 801	587 359	593 840
3,5 %	553 509	676 413	574 510	637 301	643 783
4,0 %	574 222	711 774	598 143	667 610	674 092
4,5 %	597 897	752 270	625 230	702 209	708 691

I tabellen over holder vi reallønnsveksten konstant på 1,5 prosent, og ser på effekten av endringer i realavkastning. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 2.6: KVINNER - Effekt av endringer i realavkastning

Realavkastning	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Kvinner født 1985					
2,0 %	569 135	650 200	584 073	527 443	534 581
2,5 %	584 565	674 656	601 210	540 442	547 579
3,5 %	622 368	734 463	643 226	572 272	579 410
4,0 %	645 485	770 968	668 938	591 725	598 862
4,5 %	672 010	812 802	698 454	614 034	621 172
Kvinner født 1970					
2,0 %	484 907	549 471	497 370	453 366	459 530
2,5 %	497 115	568 727	510 955	464 362	470 525
3,5 %	526 889	615 605	544 106	491 278	497 441
4,0 %	545 015	644 094	564 303	507 722	513 885
4,5 %	565 750	676 643	587 417	526 576	532 740

I tabellen over holder vi reallønnsveksten konstant på 1,5 prosent, og ser på effekten av endringer i realavkastning. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 2.5 og 2.6 viser at årlig pensjonsutbetaling før skatt for høyinnteksgruppen er mye mer sensitiv for endringer i realavkastningen enn de lavere innteksgruppene. Dersom vi først ser på menn født i 1985 som driver egen næringsvirksomhet, ser vi at årlig pensjonsutbetaling før skatt øker med 8,73 prosent, tilsvarende 56 917 kroner dersom realavkastningen øker fra 3,5 til 4,5 prosent og innskuddsgrensen er 4 prosent. Økning av innskuddsgrensen gjør pensjonsbeholdningen mer følsom for endringer i realavkastning. Ved å øke innskuddsgrensen til 5 prosent av inntekt mellom 1 og 6 G, og 8 prosent av inntekt mellom 6 og 12 G, og vil en økning i realavkastningen fra 3,5 til 4,5 prosent, gi en økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt på 11,7 prosent, tilsvarende 92 888 kroner. Selvstendig næringsdrivende kvinner har en lavere pensjongivende inntekt men det samme mønsteret gjelder for disse.

Vi ser videre at økning av de maksimale innskuddsgrensene vil ha størst effekt for høyinnteksgruppen, og da særlig for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985. Dette er fordi de har en pensjongivende inntekt på omkring 12 G. Økte innskuddsgrenser gir denne gruppen mulighet til å spare 8 prosent av inntekten mellom 6 og 12 G. Vi ser fra tabell 2.5, at årlig pensjonsutbetaling før skatt for selvstendig næringsdrivende menn født i 1985 vil øke med 177 554 kroner dersom innskuddsgrensene økes til samme nivå som for arbeidstakere og realavkastningen er 4,5 prosent. Fjerning av bunnfradraget vil øke årlig pensjonsutbetaling før skatt med 26 444 kroner for denne gruppen. Tilsvarende blir økningene på henholdsvis 140 791 kroner og 26 444 kroner for selvstendig næringsdrivende kvinner i denne aldersgruppen.

Selvstendig næringsdrivende i høyinnteksgruppen vil få maksimalt utbytte av pensjonssparing gjennom en innskuddspensjonsordning. Høyinnteksgruppen har en pensjongivende inntekt nær 12 G, og dermed godt over 7,1 G slik at pensjonssparing gjennom innskuddsordning således ikke vil redusere pensjonsopptjeningen fra folketrygden. I tillegg vil høyinnteksgruppen få maksimal skattefordel av å spare gjennom innskuddsordningen da de har en høyere marginalsattesats, samt eventuelt også formueskatt.

Tabell 2.7: MENN - Effekt av endringer i reallønnsvekst

Reallønnsvekst	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Menn født 1985					
1,0 %	551 854	680 898	570 970	637 056	643 127
1,5 %	651 856	793 438	672 714	746 389	753 859
2,0 %	772 509	928 305	795 341	877 583	886 766
3,0 %	1 093 943	1 284 248	1 121 562	1 224 436	1 238 271
Menn født 1970					
1,0 %	500 465	619 145	520 884	578 383	584 055
1,5 %	553 509	676 413	574 510	637 301	643 783
2,0 %	613 468	740 952	635 101	703 611	711 012
3,0 %	757 772	895 627	780 835	861 007	870 639

I tabellen over har vi holdt realavkastningen konstant på 3,5 prosent og ser på effekten av endring i gjennomsnittlig reallønn. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

Tabell 2.8: KVINNER - Effekt av endringer i reallønnsvekst

Reallønnsvekst	(SN) 4 % innskudd	(SN) 5 % innskudd	(SN) innskudd fra første kr.	(A) 5 % innskudd	(A) 5 % innskudd og AFP
Kvinner født 1985					
1,0 %	525 411	628 012	544 527	479 653	485 442
1,5 %	622 368	734 463	643 226	572 272	579 410
2,0 %	739 666	862 618	762 498	684 515	693 305
3,0 %	1 053 284	1 202 929	1 080 902	985 452	998 745
Kvinner født 1970					
1,0 %	473 745	558 138	490 380	438 430	443 784
1,5 %	526 889	615 605	544 106	491 278	497 441
2,0 %	587 007	680 463	604 856	550 822	557 901
3,0 %	731 150	834 817	750 430	694 375	703 671

I tabellen over har vi holdt realavkastningen konstant på 3,5 prosent og ser på effekten av endring i gjennomsnittlig reallønn. (SN) og (A) står for henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere.

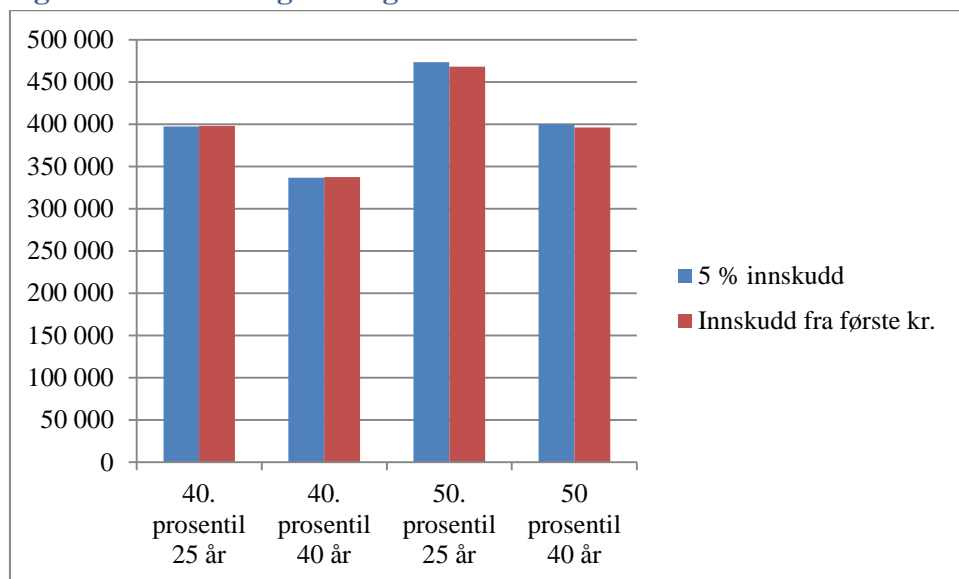
Tabell 2.7 og 2.8 viser at også i høyinntektsgruppen er den årlige pensjonsutbetalingen før skatt mest sensitiv for endringer i reallønnsveksten. Vi ser det samme mønsteret her som vi fant for lav- og medianinntektsgruppen, årlig pensjonsutbetaling før skatt er mindre sensitiv for endringer i reallønnsveksten for 1970-kullet enn for 1985-kullet. Med dagens innskuddsgrenser vil en økning i reallønnsvekst fra 1 til 3 prosent, vil gi omtrent 50 prosent økning i årlig pensjonsutbetaling før skatt for personer født i 1970, mens personer født i 1985, vil få en økning på henholdsvis rundt 100 prosent.

Både reallønnsvekst og realavkastning vil påvirke den samlede pensjonsbeholdningen og dermed hvor stort beløp man får utbetalt årlig. Det er tydelig at den årlige pensjonsutbetalingen før skatt er mest følsom for endringer i reallønnsvekst for alle inntektsgruppene. Vi ser at for 1970-kullet vil årlig pensjonsutbetaling før skatt være mindre følsom for endringer i reallønnsvekst enn hva vi ser for 1985-kullet. Dette er, som nevnt tidligere, fordi vi har lagt inn den historiske reallønnsveksten for årene 1995-2010 slik at det er færre år som påvirkes av fremtidig reallønnsvekst. Fra tabellene over ser vi at jo høyere pensjongivende inntekt en person har, desto mer vil den totale pensjonsbeholdningen svinge ved eventuelle endringer i realavkastning.

2.3 Fjerne bunnfradraget eller øke innskuddsgrensen?

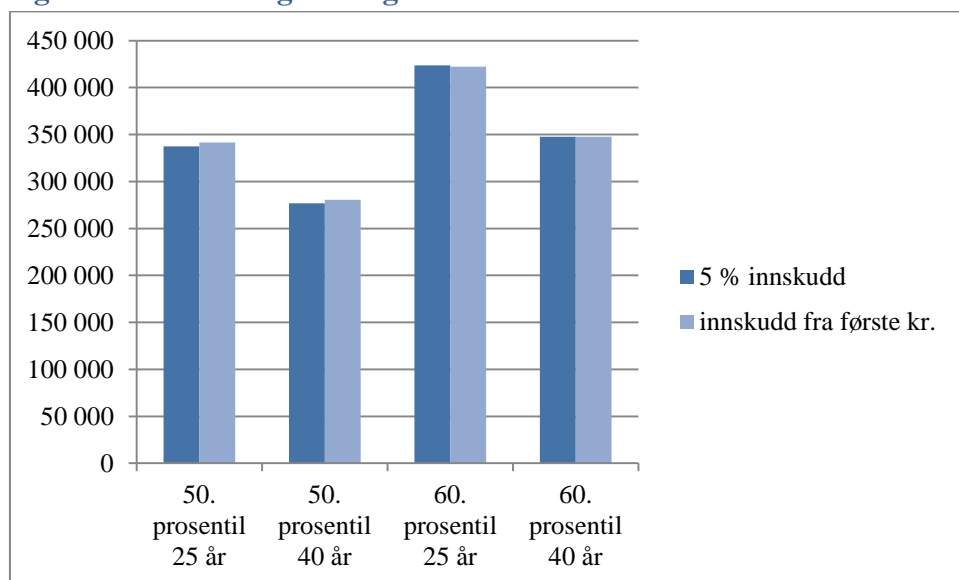
I denne utredningen har vi prøvd å undersøke om dagens pensjonsopptjeningsregler gjør at selvstendig næringsdrivende stilles dårligere som pensjonister enn hva som er tilfellet for arbeidstakere. Alt annet likt, er det klart at de lavere innskuddsgrensene som gjelder for selvstendig næringsdrivende, vil gi denne gruppen lavere pensjonsopptjening enn arbeidstakere. Vi har derfor sett på hvilken effekt det vil ha å eventuelt heve innskuddsgrensene til samme nivå som for arbeidstakere, eventuelt å fjerne bunnfradraget på 1 G da disse to ulike tiltakene vil ha svært ulik betydning for selvstendig næringsdrivende i ulike inntektsgrupper. De lavere inntektsgruppene vil ha størst effekt av fjerning av bunnfradraget mens de med høy inntekt vil ha størst gevinst fra å få høyere maksimale innskuddsgrenser. Våre beregninger viser at ”skjæringspunktet” for når det vil være mer fordelaktig for selvstendig næringsdrivende å få økte innskuddsgrenser, ligger på en pensjongivende inntekt like under 6 G. Dette tilsvarer gjennomsnittsinntekten til selvstendig næringsdrivende menn i 50. prosentil (medianinntektsgruppen), og til selvstendig næringsdrivende kvinner 60. prosentil.

Figur 2.1 Selvstendig næringsdrivende menn

Vi ser fra figuren over at selvstendig næringsdrivende menn har en høyere pensjonsgivende inntekt i 50. prosentil enn kvinnene har. For menn i 40. prosentil vil det så vidt være mer lønnsomt å fjerne bunnfradraget, mens i 50. prosentil ser vi at det vil være mer lønnsomt å øke innskuddsgrensen. Dette gjelder for menn født i både 1985 og i 1970.

Figur 2.2 Selvstendig næringsdrivende kvinner

Figuren over viser årlig pensjonsutbetaling for kvinnelige selvstendig næringsdrivende i 50. og 60. prosentil. Vi ser at for kvinner fra begge årskullene og med pensjonsgivende inntekt i 50. prosentil,

vil fjerning av bunnfradraget på 1 G gi en litt høyere årlig pensjonsutbetaling før skatt enn økning av innskuddsgrensen. Dersom de har en pensjongivende inntekt i 60. prosentil, ser vi at økt innskuddsgrense vil gi høyest årlig pensjonsutbetaling.

Vedlegg 3: Skatt Danmark

3.1 Beskatning av selvstendig næringsdrivende som person i Danmark

Dersom man velger beskatning som person, gjelder de alminnelige reglene i Personskatteloven. Personbeskatningen deler inntekten inn i skattepliktig inntekt og aksjeinntekt. Skattepliktig inntekt deles videre inn i personlig inntekt og kapitalinntekt. Inntekter fra virksomheten skattlegges som personlig inntekt etter denne metoden. Renteinntekter er skattepliktige i personlig inntekt men ikke i kapitalinntekten (Finansdepartementet, b, 2005 s. 21). Den selvstendig næringsdrivende kan gjøre fradrag for en rekke utgifter knyttet til drift av egen virksomhet i den personlige skattepliktige inntekten, jf. Personskatteloven § 3.

Tabell 3.1: Danske skattesatser pr. 2011

Skattesatser personlig inntekt 2011	Skattesats
Bruttoskatt	8 %
Bunnskatt	3,64 %
Toppskatt	15 %
Sunnhetsbidrag	8 %
Kommunal inntektskatt	24,90 %
<i>Sum skatt på personlig inntekt</i>	<i>51,54 %</i>
Skatt på annen inntekt	
Utligningsskatt	6 %
Skatt på aksjeinntekt - under bunnfradrag	28 %
Skatt på aksjeinntekt - over bunnfradrag	42 %
Skatt på CFC-inntekter (selskapsskatt)	25 %

Tabellen viser danske skattesatser pr. 2011 jf. Personskatteloven §§ 5-8.

Først betales en bruttoskatt på 8 prosent av all lønnsinntekt, denne skatten kalles også arbeidsmarkedsbidrag. Når denne skatten er betalt og bunnfradraget på 42 900 kroner er fratrukket, er det resterende beløpet det som utgjør en persons skattepliktige inntekt. Fra denne skattepliktige inntekten betales det så bunnskatt, toppskatt, utligningsskatt, sunnhetsbidrag, skatt på aksjeinntekter, skatt på CFC-inntekter(selskapsskatt) og kommunal inntektskatt, jf. Personskatteloven § 5.

Man betaler så bunnskatt på 3,64 prosent. Dersom skattepliktig inntekt overstiger 389 900 kroner, betaler man også toppskatt på 15 prosent. I tillegg kommer sunnhetsbidrag på 8 prosent og kommunal inntektsskatt på 24,9 prosent. Dersom man i tillegg til personlig inntekt har aksjeinntekter, beskattes disse med 28 prosent for aksjeinntekter opp til 48 300 danske kroner. Aksjeinntekter over dette beløpet skattlegges med 42 prosent. Utligningsskatten er på 6 prosent og beregnes av summen av visse inntektsskattepliktige beløp. Skatt på CFC-inntekter, dette er selskapsskatt, utgjør 25 prosent av skattepliktig inntekt, jf. Personskatteloven §§ 5-10.